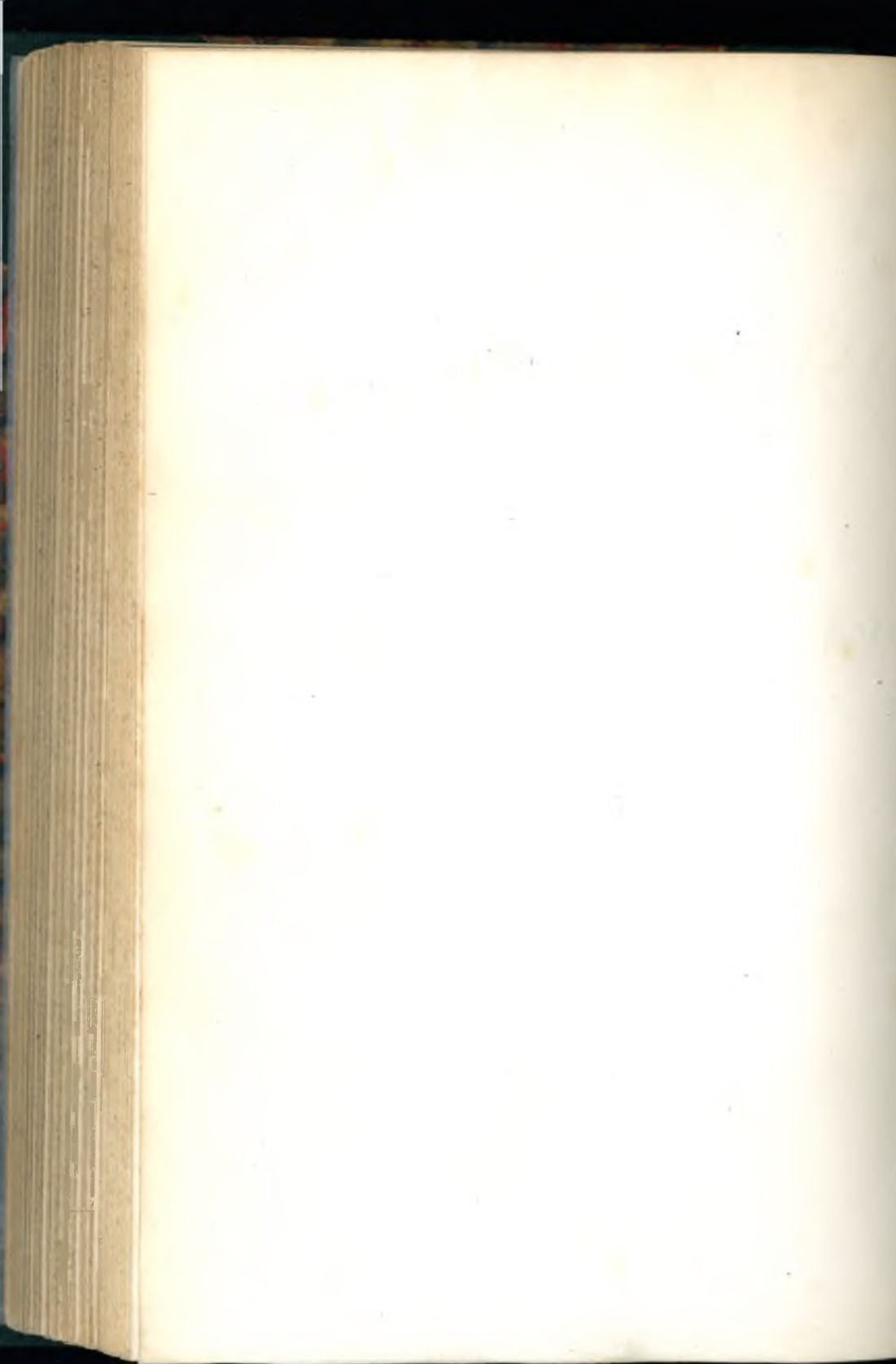

A

VÁLASZTÁSOK ELŐTT

19

139

A

VÁLASZTÁSOK

E L Ö T T

(Tolby Melvántól.)
✓

3.

„Emeljük politikánkat az események
színvonalára“

Kossuth

PEST, 1868

R Á T H M Ó R.

Il me semble, que juger de ce qui se passe, par ce qui s'est passé: c'est juger du connu par l'inconnu. Il est plus juste de juger le passé par le présent, et de convenir, que les prétendues vérités historiques n'ont pas plus de réalité, que les prétendues vérités religieuses.

Sieyès.

„A világon nincs könnyebb dolog az oppozíciónál. Magam is próbáltam, nem vagyok már gyerekember. Gyönyörűséges dolgokat mond az ember, kivált ha egyébbel nem gondol, csak, hogy elmondhasson bizonyos nagy szavakat; ráfog az előtte szólóra olyasmit, amiről hatan már elmondták előtte, hogy nem a kék színről van szó, hanem a fehérről, de ő erővel csak kék színről akar beszélni. Próbáltam én ezt huszonöt éven keresztül.“

Kossuth

a képv. házban, 1848. aug. 19.

„Pártok mellett, melyek akadályokat gördítenek a minis-
terium útjába, kormányozni igen nehéz.“

Ugyanaz, ugyanakkor.

Dr BALLAGI GÉZA

BEVEZETÉS

Háborúban úgy, mint a politikában sokszor könnyebb a győzelmet kivívni, mint azt felhasználni.

A csata megnyerésében, a győzelem kivívásában a megfontolás, a higgadt számítás fontos tényezők, de ugyanannyit tesz a szilárd kitartás, a lelkesedés; és gyakran nagy szerep jut a szerencse véletlen kedvéseinek is.

Elég győzelmet láttunk a történelemben a politika úgy, mint a harc mezején, melyekben a megfontolás, a számítás igen alárendelt szerepet játszott, s lelkesedés és szerencse voltak a főtényezők.

De látjuk azt is, hogy soha győzelem amazok nélkül jól fel nem használtatott. Míg harcról, küzdelemről van szó, a kitartás, a lelkesedés, sőt maga a szerencse pótolhatja az értelmes megfontolás hiányát, — de midőn a küzdelem befejezte után a feladat az, hogy a győzelem felhasználtassék, vívmányai állandósítsassanak, balkövetkezményei orvosoltassanak, — mert soha még elhatározó győzelem sebek és veszteség nélkül nem vívatott, — akkor a pusztá ki-

tartás és lelkesedés, legyen bármi emelkedett és bármi nagyszerű, nem sokat használ, akkor a szerencsének, a véletlen kedvezésének szerepe lejárt. Ez felléphet tényezőként ott, ahol gyakran a pillanat hatalma dönti el a kérdéseket, de leszorúl a színpadról, midőn e kérdések oly térre lépnek, melyen nem a küzdelem pillanatnyi hullámzásaitól függenek többé.

S midőn a megnyert ütközet után azon feladat lép előtérbe: a győzelem gyümölcseit leszedni, kedvező eredményeit állandósítani, — ezen pillanatok azok, melyek legjobban megpróbálják a hadvezért úgy, mint az államférfit.

Ebben áll a vezetők nagysága.

S midőn nem egyes emberek, hanem egy ország, egy egész nemzet áll szemben e feladattal, hogy kivitt győzelmének előnyeit felhasználja, — e pillanat az, mely határozni van hivatva ama nemzet politikai érettsége felett.

E feladattal fog rövid idő múlva szemben állni a magyar nemzet.

Az 1865-ben választott képviselőház egy nagy hadjáratot fejezett be dicsőségesen, midőn kivíva alkotmányunk visszaállítását, azt összhangba hozta a kor és viszonyok követelményeivel.

A képviselőház mandátuma 1868. dec. 10-kén lejár.

A nép új képviselőket fog választani.

S e választás eredménye fog határozni azon kérdés felett, valjon van-e e nemzetben elég politikai érettség arra, hogy a kivítt diadalt felhasználni bírja?

Hogy tudunk önfeláldozással szenvedni hazánkért, hogy élénk érzetével bírunk a jognak, hogy van kitartásunk a küzdelemben, hogy két évtized szenvedései nem törték meg erőnket, — mindezt megmutattuk a világnak.

Most meg kell mutatnunk, ha valjon tudunk-e tenni is a hazáért, van-e érzékünk a haladás iránt, elég érettek vagyunk-e kitartásunk gyümölcseinek teljes megérlelésére, ha valjon okultunk-e a hosszú szenvedés alatt?

E kérdésekre a jövő választások hozzák majd meg a nemzet feleletét.

* * *

Vannak idők, midőn nagy emberek jelennek meg a históriában, nagy események nélkül.

Vannak ismét, melyekben nagy események mennek végbe nagy emberek nélkül.

Az eredmény mindkét esetben tökéletlen; mert nagy sikert nagy eseményekből csak nagy emberek vonhatnak le.

Magyarország azon szerencsés sorsban részesült, hogy ama húsz éves forradalmában, mely 1848. márciusban kezdődött s egyik irányában az 1867-ki kiegyezés által befejeztetett, két nagy embere legyen.

Az egyiket nagygyá tette az, hogy felismerve az idők nagyságát, nem fogódzott pulya lelkek módjára az események uszályába, hogy általok tovavonaszoltassék, hanem merészen felkapva a hullámok há-

tára, képes volt magát a helyzet urává tenni, hogy az eseményeket felhasználja. Kossuth, e megkezdője a forradalomnak, 1848. márc. 3-án lépett a történelmi nagyság magas polcára.

De oly mélyen ható, annyi érdeket megillető, oly eszmék nevében megindult forradalmak, mint a magyar 1848-ki volt, ritkán szoktak rögtön, még ritkábban ugyanazon ember vezérlete alatt befejeztetni.

Nem hivatkozom Franciaország forradalmára, mely annyi phásisok után végre egy nagy autokrata által, és csak részletes sikerrel fejeztetett be, — a francia viszonyok, a nép jelleme, valamint a forradalom eredményei kevés analogiát mutatnak fel Francia- és Magyarország közt.

De önkénytelenül feltűnik a hasonlóság a magyar 1848-ki s a nagy angol forradalom között.

Az angol forradalom hatásaiban nagy, de mérsékelt célokat tűzött ki magának, midőn megindult. — A magyar szinte.

A király s a royalisták makacs ellenállása végletekre kényszeríté az angol forradalmat. — Végletekre kényszeríté a magyart is a camarilla és a reakció.

Angliának akadt nagy embere Cromwellben, ki e végletekben a nemzet sorsát intézze. — Magyarországnak volt ily nagy embere Kossuthban.

A küzdelem uralkodó és nép közt ily térre, a harc véres mezejére vitetvén, mindkét helyen elterelte a forradalmat eredeti irányától. Cromwell lefejezte a királyt. Kossuth detronizálta a dynastiát.

E tények eredménye majdnem ugyanaz volt. Angliában proklamált republika Cromwell protectorátusával; Magyarországon nem proklamált, de tényleges köztársaság Kossuth kormányzósága alatt.

A republikai kormányzat mindkét országban megbukott.

Angliában visszatértek a Stuartok, nem okulva semmit az eseményekből, elődeik hibáit megtízszerezett mérvben visszahozva a trónra. Magyarországot visszafoglalta a dynastia, elődeinek zsarnokságát megtízszerezett mérvben restaurálva.

Anglia elégedetlen volt az új állapotokkal, de nem kísérté meg újra a forradalmat; még remélt békés úton rajtok segíthetni. Magyarország szinte.

És Anglia forradalma befejeztetett a nemzet jobbainak s egy derék királynak kezdeményezése által, békés úton, kardcsapás nélkül; — Magyarorszáé szinte.

Az angol forradalom, midőn 1688-ban befejeztetett, nem érte el azt, amit a republikánusok, independentsek vagy puritánok a forradalom által elérni akartak, nem vívta ki azt sem mind, amit az 1642-ki parlament még a belháború tényleges megkezdése előtt céljául kitűzött, és mégis, senki sem tagadja a világon azon mondás helyességét, melylyel Guizot e forradalom történetének bevezetését kezdi, hogy „az angol forradalom sikerült“.

Nem elégtettek ki mindazon vágyak, melyek a forradalom különféle phásisaiban egyes pártokban

keletkeztek, nem orvosoltattak mindazon sebek, melyeket a hosszas küzdelem egyeseken vagy az egész népen ejtett; — de a forradalom főcélja, törekvéseinek lényege, a korlátolt monarchia, eléretett.

A nemzet fel tudta használni a nyert győzelmet; és csak mert fel tudta használni, — csak ezért sikerült az angol forradalom.

A magyar forradalom, midőn egyik irányában 1867-ben befejeztetett, szinte nem teljesíté mindazon vágyakat, melyeket a forradalom különféle phásisaiban egyesek vagy pártok nyilvánítottak, nem hegesztett be minden sebet, melyet a húsz éves küzdelem ütött, de főcélját, törekvéseinek lényegét elérte, mely abban állt, hogy Magyarországot a habsburgi dynastia alatt, szövetségben az örökös tartományokkal, független és szabad állammá tegye.

A magyar forradalom tehát, úgy mint az angol, eredeti célját elérte.

De csakugyan befejeztetett-e a magyar forradalom 1867-ben, midőn célját lényegében tetteleg elérte, nem fog-e a szenvedély és elfogúltság által egy új, s mert oknélküli, tehát csak veszedelmet hozható phasisba sodortatni, — szóval, el fogja-e rólunk is mondhatni a történetíró, hogy forradalmunk sikerült? — mind e kérdések attól függnek, ha képesek vagyunk-e felfogni a kivítt eredményeket, ha képesek vagyunk-e felhasználni a 67-ben nyert diadalt?

Az angol nemzet támogatta azon jeles férfit, ki nek vezérlete alatt forradalma békés véget ért, Orániai

Vilmost, a nagy munkában. Nem nyert meg mindent, de megnyerte az alapot mindannak elérhetésére, ami el volt érhető; s az angol alkotmány azóta a folytonos haladás és javulás történetét foglalja magában.

Nekünk a sors kedvező szerencséje szinte adott egy nagy embert, hogy annak vezérlete alatt a forradalmat befejezhessük. Deák — mint egykor Kossuth — képes volt magát a helyzet urává tenni, képes volt az eseményeken uralkodni. Nagygyá tette magát az 1867-iki vívmányok által, mint Kossuth 1848-ban.

Képesek leszünk-e felfogni ez év eseményeinek szellemét, fogja-e a nemzet most, midőn választania kell a között, hogy a kielégített forradalom befejezését szentesítse, vagy a között, hogy hazánk existenciáját kockára tegye, — fog-e a nemzet most Deák és pártjának kiegyenlítési politikája mellett nyilatkozni?

Ha ezt cselekszi, politikai érettségéről ad tanúságot, s akkor csak életrevalóság kell e népben, hogy a haladás azon útjára lépjen, mely gyorsan és biztosan vezet a nemzet felvirágozására.

Ha az új választásokban a Deákpárt kiegyenlítési politikáját a nép elítéli, csak politikai éretlenségét hirdetendi, mely nem látva be a 67-ki vívmányok roppant horderejét, a forradalmat — habár eleinte békés úton — de újra folytatni akarja, nem törődve a nyert eredménnyel, nem gondolva meg, hogy az a mértéken túl hajtva csak veszedelmet hozhat.

Nagynak bizonyítá magát e nemzet a küzdelemben.

Nem fog-e törpének bizonyúlni a diadalban? —

A jövő tél meg fog felelni e kérdésre.

A képviselőválasztások mindig és mindenütt legfontosabb eseményei az alkotmányos életnek.

De százszoros fontossággal bírnak akkor, midőn oly kérdések felett kell dönteniök, melyektől egy egész nemzet, egy nagy ország sorsa, — talán létezése függ.

Ily körülmények közt, midőn mindenkinek, ki szavazatával ez életkérdések eldöntéséhez hozzájárul, nem lehet eléggé meggondolnia a dolgokat, — kétszeres szükség tisztában lenni helyzetünk iránt.

A helyzet tisztázásához járulni célja e röpiratnak. Fog benne az olvasó új dolgokat találni, fog százszor elmondottakat, de ennek hibája nem bennem, hanem az igazságban rejlik, mely változatlan marad.

Ajánlom azt becses figyelmökbe mindazoknak, kik a valóságot az előítéletnél, a haza érdekeit a nemzeties zamatú illúzióknál többre becsülik.

I

A közösiügyi kérdés 1848-ig

A kérdés, mely felett minden választónak rövid idő alatt tisztába kell jönnie magával, az, valjon minő politikai nézetű férfira adja szavazatát a választásoknál?

Hogy eziránt magát elhatározhassa, meg kell előbb ítélnie, valjon létező pártjaink közül melyiknek politikája a leghelyesebb?

Ez annál szükségesebb, mert pártjaink jelen alakulásánál fogva a nép a választásokban nemcsak ítéletet, sokat mondó, nagy horderejű ítéletet fog mondani a múlt felett, hanem a jövőre kiható nyilatkozatot is teend.

Annál szükségesebb, mert pártjaink még mindig tulajdonkép az események által már túlhaladott álláspontot foglalván el, a jövő választás erkölcsileg visszaható erővel is fog bírni.

S a pártok, melyek közt a nemzetnek választania kell, most, — midőn a 48 előtti, metamorphizált, de még mindig óconservatív párt, leszorítva a szereplés színpadáról, a coulissák mögött várja az időt, mely-

ben az ország speciális belügyeinek, főleg a haladási kérdéseknek szőnyegre kerülésekor ismét előléphet, hogy dicstelen szerepét folytassa, — e pártok :

a Deákpárt, amint a mai többséget vezéréről nevezni szokták,

a baloldal, Tiszával s Ghyczyvel élén, s végre

a szélső bal, a képviselőházban a Madarászok, vidéken az Asztalosok vezérlete alatt.

E kérdések taglalásában, azt hiszem, a dolognak többoldalú s mélyebb megoldására jutunk, ha előbb végig tekintünk politikai ügyeink történelmi fejlődésén a mai napig, s csak azután, e történelmi visszapillantás logikájára támaszkodva, bíráljuk az egyes pártokat.

* * *

1861-ben, midőn hosszú elnyomatás után először volt alkalma a nemzetnek felszólalnia, két párt állt egymással szemben, vagy inkább egymás mellett a nép képviselői közt : a felirati és határozati.

Mindkettő alkotmányunk visszaállítását követelte.

Egyik sem utasítá vissza a kiegyenlítés lehetőségét.

A különbség köztök nem elvekben, csak abban rejlett, hogy a határozati párt ridegebb állást foglalt a kormánynyal szemben.

Nem bízott benne, és szóba sem akart vele állani. S így az egyezkedés eszközeit elveté.

A felirati párt szinte nem bízott benne; de azért akart szóba állani, nehogy a szakítás felelőssége a nemzetre háruljon.

A határozati párt többségben volt.

De azért, meggondolva eljárásának valószínű következményeit, megrettent önmagától; s midőn az első felirat szavazás alá került, visszavonult, s azt néhány szótöbbséggel keresztül bocsátá.

A felirat sikertelenségét a juniusi leirat hirdette.

E leiratra adandó válaszul a felirati párt vezére, Deák Ferenc egy újabb feliratot készített és indítványozott, melyet a képviselőház rögtön, egyhangúlag elfogadott.

Midőn tehát az 1861-ki országgyűlés eloszlatott, a képviselőház mindkét pártja a második feliratban egyesült.

E felirat mintegy magatartásának zsinórmértékeül maradt a nemzetre a provisorium alatt.

Az 1861-iki feliratok két főmomentuma: készség az alkudozásra, de ennek előfeltételéül a magyar alkotmány visszaállítása.

A második felirat által, melyben nemcsak a képviselőház, hanem az egész nemzet a maga politikai hitvallását ismerte fel, Deák Ferenc lépett Magyarország megosztatlan közvéleményének élére. A határozati párt, mely már 1861-ben, midőn kenyértörésre került a dolog, visszarettent saját politikájának következményeitől, úgy szólván felolvadt a nemzet nagy tömegének közvéleményében, melyet Deáknak

sikerült az újabb megpróbáltatás napjaira egy tömör egészszé egyesíteni.

Így tartott ez a provisorium sivár évein keresztül.

1864 vége felé ismét derengeni kezdett az addig borús láthatár, a februári ministerium állása megingott.

1865 tavaszán Deák megírta híres húsvéti cikkét, s az a királynál úgy, mint a nemzetnél visszhangra talált.

A király meglátogatta a nemzetet, s néhány héttel eltávozta után az ország már új kormánynyal állt szemben.

Az országgyűlés kihirdettetett.

A húsvéti cikk országos hatást tőn. A „bizalom“ uralkodott a közvéleményen. Deák Ferenc neve volt a jelszó, mely alatt kevés kivétellel valamennyi képviselő megválasztatott.

S e név azt jelenté 1865-ben, amit jelentett 1861-ben: a becsületes kiegyenlítés utáni törekvést.

Ezt akarta Magyarország összes, hazafias lakossága.

Voltak, akik az 1865-iki országgyűlés előtt azt hitték, hogy ez ülészakban nem lesznek pártok a nép képviselői közt.

A hajdani határozati s felirati pártok organumai, a „Hon“ és „Pesti Napló“ maguk is ezt hirdették.

Nem úgy volt. Akik élesebb belátással bírtak, Deák s barátai, felfogva a helyzetet, előre látták, hogy az 1861-iki pártalakulások ismét fel fognak éledni.

Deákból nem halt ki a remény, a bizalom. Ő hitte, hogy ezen országgyűlés többre is lesz hivatva, mint pusztá, negatív oppositóra, hitte, hogy lesz módjában alkotni is, — és az alkotás munkájára organisálni kezdte 1861-iki elvbarátait.

Rövid idő múlva két párt volt a képviselőházban, az 1861-iki pártconstellációk traditióján alakulva : a Deákpárt és a baloldal.

Utóbb ütötte fel fejét a szélső baloldal.

Mind két párt az alkotmány visszaállítását követelte; — a Deákpárt több, a baloldal kevesebb reménnyel s bizalommal.

Mindkettő többször kiemelte készségét a kiegyenlítésre.

A Deákpárt oly feltételeket szabott a kiegyezésre, melyek eleinte megtagadtattak, sokáig tömérdek akadályokba ütköztek, végre azonban mégis elfogadtattak.

A baloldal, midőn kenyértörésre került a dolog, oly feltételeket szabott, melyek az adott körülmények közt elérhetlenek valának, melyek a kiegyenlítés létrejöttét vagy kockáztatták, vagy beláthatlan időre elhalasztották volna, — melyek részben egyenesen kevesebb előnnyel jártak volna Magyarországra nézve, mint a Deákpárt javaslatai.

Szerencsénkre az 1865/8-iki országgyűlésen a Deákpárt túlnyomó többséggel rendelkezett, s ezáltal, miután sikerült a fejedelmet megnyernie, meg is valósíthatta nézeteit.

A Deákpárt diadalra jutott programja az 1867-diki események és törvényekben öltött konkrét alakot.

E törvények legfontosabb fejezetei, e programnak azon pontjai, melyeken a Deákpárt létezése alapult, azok, melyek által hazánknak Austria iránti viszonya határoztatik meg.

Más szóval a közös ügyek, és, ami ezekkel összefügg, Magyarország önállósága.

E kérdések képezték volt azon alapot, melyen pártjaink alakultak, e kérdésekből eredtek az állandó véleményeltérések a két párt között, s így, ha pártjaink felett ítéletet akarunk hozni, ezen, úgynevezett „kiegyenlítési törvényeket“ kell taglalnunk.

* * *

Az ellenzék a közösügyi törvények, tehát a mai többség pártalapja ellen azon vádat hangoztatja kezdettől fogva, hogy azokban Magyarország önállása feladatott, hogy bennök az ország fontos jogokról mondott le.

E téma százféle variációkban hangzott és hangzik ma is úton útfélen, valóságos symbolummá lett, melyről a „patrióták“ egymást megismerik. E phrasis annál kapósabbá vált, mert háttérét a história képezi, — ama história, melynek a magyar meg-

szokta csak fényoldalait tekinteni, hogy velök honfiját hol apaszsa, hol táplálja, a mint a körülmények tanácsosnak mutatják; de melynek nagyobb részét, azt, melyből nemcsak sallangos diktiókat deriválni, de melyből okólni is lehet, nagyobbbrészt ignorálja.

Az ellenzék az 1867-iki törvényt képzelt és ráfogott hiányokkal elégtelenítve mesterséges színpadra vonszolja, melynek hátsó coulissáját a „dicső“, a „nagyyszerű“ történelem képezi.

A jelen állapotra hiányokat fogni rá, melyekkel nem bír, a múltat oly dicsőséggel ragyogtatni körül, mely csak a feltüzelt honfíui fantáziában él, s a kettőt így szembeállítani: — nem rossz taktika oly közönség előtt, mely kedvenc, öröklött előítéleteinél fogva nagy hajlandósággal bír magát elámíttatni.

Afelett, hogy használ-e a haza ügyének e manœuvre, mely csak a csalódást növeli a népben akkor, midőn oly nagy szüksége van az elfogulatlan, józan belátásra, — valjon alkalmas eszköz-e ez a népben azon tevékenységi szellem felköltésére, melyre az átalakulás korában szüksége van, — s valjon méltó-e ezen eljárás oly párthoz, mely nem a piaci hordók, hanem a parlamenti tribünök köré sereglik, mely nemcsak a zavarosban halászni, hanem valódi parlamentáris pártnak tekintetni akar? — ez alkalommal nem feszegetem. Feleljenek rá önmagoknak azok, kik államférfiaknak tartják magokat, s nehány olcsó

taps és charlatán argumentum megapplikálhatása kedveért e hibát elkövették.

Nem tagadom, hálás és könnyű mesterség ez a magyar közönség előtt, mely a szenvedés, a nyomás nehéz napjaiban, — midőn jelene nem volt, jövője iránt majdnem kétségbeesett, s nem bírt mással, mint múltjának emlékezetével, — oly szenvedélyes és egyoldalú előszeretettel tölt el saját történelme iránt, melyből meríthetett buzdítást akkor az elnyomás ellen, de mely ma csak a helyzet helyes felfogásában gátolja. Ez a hang a szívhez, az érzelemhez, a szenvedélyhez szól. És ennél hálásabb közönség nem létezik.

De nem ez azon forum, melyhez az államférfiúnak fordulnia kell.

Ha bízuk nézetei helyességében, részrehajlatlanabb ítélőszék elé kell lépnie, mely a tapsot ugyan nem osztogatja oly bőségesen, de melynek ítéletét az ész, a világosság diktálja.

Az ellenzék nem bízott benne, s megmaradt az érzelem udvarlójának.

Rosz néven vegyük-e neki, hogy emberi gyarlóságból könnyebb végét fogta a dolognak?

Ne vegyék tehát ők se zokon, ha akadnak olyanok, kik felebbezik a kérdést az érzelem, az előítélet székétől ama fensőbb forumhoz, mely egyedül osztja az igazságot.

Hálátlan mesterség szembeszállni oly általánossá vált előítéletekkel, melyek annyira kedveznek a nem-

zeti hiúságnak, mint az, mely e kérdésben a közön-
ség nagy részének szemét elhomályosítja, — de szá-
munkra nem marad más hátra, miután a „hálás“
feladatokat az ellenzék monopolizálja.

Tekintsünk tehát vissza a históriába, s lássuk,
mint állt Magyarország önállásának ügye a XVIII.
század kezdetétől fogva 1867-ig, s minő phásisokon
ment keresztül, míg végre 1867-ben — remélhetőleg
— megállapodásra jutott.

* * *

Magyarország történelme a XVIII. században,
azon viszony hatásánál fogva, melybe az osztrák ház
örökös tartományaival törvény által lépett, tetteg az
eddigtől teljesen különböző alakot s jellemet öltött.
E változás, ha az ország megírt jogából ki nem tű-
nik, s a Corpus Jurisból ki nem betűzhető is, annál
jobban kirí a tényleges viszonyokból.

Azon kapocs, melyet Magyarország 1687-ben s
1723-ban maga s a dynastia és általa az örökös tar-
tományok közt maradandóvá tett, volt e változás
forrása.

A kor iránya, a XVIII. századnak a középkortól
oly élesen különböző körülményei e változás hatását
még növelték. A vegyes házakból származott királyok
korában is többször állt a magyar birodalom ily vi-
szonyban egyes szomszédaival. De a középkorban,
midőn az államsouverainitás lényege nem a trón kö-
rül összpontosítva, hanem az olygarchia egyes tagjai

közt feldarabolva vala, az ily viszony valamint elméletben, úgy a gyakorlati életben sem jelentett mást, mint az uralkodó személyének két ország közti ugyanazonságát. Nagy Lajos, Zsigmond s a Jagellók, kik különböző országok koronáit viselték fejükön, a középkor particuláris jellegű viszonyai közt, midőn a hatalom zöme az arisztokratia kezében volt, külön gyakorlák külön birodalmaikban bírt jogaikat. Nagy Lajos alatt a magyar és lengyel, Zsigmond alatt a magyarországi s német birodalmi, az osztrákok, Albert és V. László alatt a magyar és osztrák, a Jagellók alatt a magyar és cseh ügyek egymástól annyira függetlenül intéztettek, mint ha semmi kapocs, semmi érintkezési pont nem lett volna közöttök. Magyarország érdekében vítt háborúikat e királyok pusztán magyar hadaikkal vívták, s megfordítva; — a lengyel és cseh nemesek s a német hűbéresek úgy nem voltak kötelesek a királyt mindenhová kísérni, mint nem a magyar főurak és bandériumok. A magyar s lengyel király vagy német császár az akkori nemzetközi viszonyokban, melyekben a mai állandó képviseltetés még ismeretes nem volt, s többnyire csak esetről esetre érintkeztek diplomatiái úton az egyes államok, külön képviseltették magokat. A király személyének egysége a középkorban, midőn az arisztokratia volt a főtényező az államban, nem gátlá az őt uraló országok teljes különállását. Míg a király nem volt „souverain“ a szó XVIII. s XIX-ik századbéli értelmében, hanem csak főhübérura a hatalmas oly-

garcháknak, addig a personális únió nem is jelenthetett mást, mint az uralkodó személyének ugyanazonságát.

De a dolgok természetes rendjénél fogva meg kellett e viszonynak változnia, s meg is változott az a XVIII. században, midőn az olygarchia bukása után egész Európában az isteni jog elméletére támaszkodó trón az államsouverainitás kizáró képviselőjévé lett; midőn a trón körül pontosult össze a túlnyomó hatalom; s midőn e trón örökös, biztosított birtokába jutott egy családnak. Midőn az aristokratia leveretett, leveretett vele a particuláris irány; midőn a trónok betöltésében az öröködési elv érvényesíté magát, a centralisáció elve ült diadalt. A kor iránya a particularismus ellenében a centralisációnak kedvezett, mi nagy államok alakulását vonta maga után.

E változás Magyarországon is végbement, csak nem oly radicális módon. A hosszas belháborúk s a kor szelleme leverték a középkori olygarchiát; a trón örökös birtokába ment át az addig választás alá eső uralkodó családnak; de a centralisáció, a fejedelmi teljhatalom erőszakos áradatának ellenálltak még a nemesség privilégiumai.

E privilégiumok — collectív néven alkotmány — okozták, hogy Magyarországon a centralisáció oly mértékig sosem valósúlhatott meg, mint a nyugaton; de e privilegiális alkotmány sokkal gyöngébb volt, semhogy a kor szelleme által támogatott centralisáló irányt teljesen távol tarthassa az országtól.

Ily viszonyok közt két birodalomnak, ugyanazon fejedelem alatt állva, lehetetlen volt egymástóli teljes elszigeteltségét megőrizni. Hozzájárult ehhez Magyarországon, hogy, míg az előbbi personális uniók mindannyiszor rövid tartamúak valának, az osztrák ház örökös tartományaival tetteleg létrejött kapocs, mielőtt még a törvény által állandóvá tétetett volna, a politikai szükség parancsoló hatása alatt már másfél századnál tovább tartott; s az 1687-ki és 1723-ki törvények csak azt biztosíták a jövőre jogilag, amit tényleg már a múlt másfél százada megerősített.

Két tényező szereplése tölti be tehát e kortól fogva Magyarország történelmét. Az egyik az Európában gyorsan haladó központosító irány, — a másik a magyar privilegialis alkotmány.

S e két oly ellentétes tényező szereplése csak folytonos benső küzdelmet idézhetett elő.

A centralisáló irányt a leghatalmasabb erő, a kor szelleme támogatta.

A magyar alkotmány a XVIII. század irányával ellentétben állt, s a nemesség által támogatott.

Egyenlőtlenek voltak az erők. Az volt a küzdelem eredménye is.

A következmény ránk nézve balságos, de természetes volt. Az egyenetlen küzdelemben a vesztes fél mindig az alkotmány vala.

Az alkotmány önállóságát biztosítá Magyarországnak.

De ugyanezen alkotmány túlságos jogokkal ruházta fel a koronát, melynek „jura reservata“-i közelebb álltak az absolutismushoz, mint az alkotmányossághoz.

E jogokhoz hasonló, sőt nagyobb jogokat gyakorolt a közös uralkodó az örökös tartományokban is. — Ennek eredménye az volt, hogy a király személyét illető ezen jogok eo ipso közösen gyakoroltattak az örökös tartományok felett bírt uralkodói jogokkal. S midőn a trón, mely a monarchia mindenik felében latba vetheté annak másik feléből vont hatalmát is, évről évre növekedve Ausztriában teljesen elérte a korlátlan teljhatalmat, Magyarországon mind közelebb jutott hozzá: — a közösen gyakorolt uralkodói hatalom könnyen túlterjeszkedhetett, s terjeszkedett is azon sallangos paragrafusokkal támogatott, de tetteleg erőtlen korlátokon, melyeket a Corpus Juris vont eléje.

Az alkotmány oly jogokat adott az országnak, minőket ez a dynastia nagy hatalma ellenében nem érvényesíthetett; de minőket a dynastia, hacsak élethalálharcra nem kényszeríti az országot, teljesen semmivé nem tehetett.

A nyílt, erőszakos harcot az alkotmány ellen csak néhányszor kísérté meg a kormány. Rendesen az által igyekezett célját elérni, hogy az alkotmányt a papíron épségben hagyta, maga is szóval mellette volt, de a gyakorlati életben lehetőleg paralyzálta.

A nemzet türte e perfid eljárást, mert türnie kellett; s türte gyakran azon meglelégedéssel, mely a

bitorlás megszokásából származik, mindaddig, míg ez alkotmány egyetlen részesének, az arisztokráciának előjogai és előítéletei nem támadtattak meg.

A kormány felhasználta e két nemzeti gyöngeséget: — a Corpus Juris hasábjain üzött „Paragraphenreiterei“-t, s a nemzet arisztokratikus hajlamát, — s ebből oly látvány fejlődött ki, minőhez hasonlót alig mutat fel más történelem.

A nemesség minden alkalommal törvénybe ig-tatta, cautelákkal bástyázta körül az állam önállóságát, melyet megvédeni képtelen volt.

A kormány megadta e törvényekre a sanctiót, s hogy a spectaculum annál ünnepélyesebb legyen, a királyok meg meg esküdtek a nyolcszázéves köpönyegben az ország azon önállóságának fenntartására, mely tényleg nem létezett, s melyet fenntartani eszköz ágában sem volt.

Nemzet s kormány tehát törvénybe foglalva, esküvel erősítve azt, ami csak papíron létezett, s amit megvalósítani az egyik nem bírta, a másik nem akart, oly komédiát játszottak a világ színe előtt, mely mulattathatja a neutrális szemlélőt, de mely nem egyezett meg egy „nemzet“ méltóságával.

Másfél százados önámítás volt ez a nemzet részéről, másfél századig ringatta magát e csalódásban, s a kormány segíté őt e teszesztő helyzetbe minél mélyebben belesülyedni. — És íme ez a szatmári békével kezdődött kornak főjellemvonása.

E kölcsönös, de csak az egyik fél rovására üzött mystifikáció oly elméletét hozta létre a magyar állam politikai viszonyainak az örökös tartományok irányában, mely a valósággal egyenes ellentétben állott.

Hiába hirdette a Corpus Juris az ország teljes függetlenségét s önállását, hiába osztá fel mathematikai pontossággal a király személyét magyar és nem magyar uralkodóra, — a dolgok kérlelhetlen logikáján ez nem segített; és Magyarország állami önállása az 1791. XII. tv. cikk dacára tetteleg fictió volt.

Ez önámítás csalfa vígaszul szolgálhatott a XVIII. század tespedt nemzedékeinek, melyek meghódoltak III. Károly szelíd képű centralisációjának, rajongva lelkesültek Mária Terézia női bájjakkal támogatott kényuralmáért, s 1741-ben megmutatták a világnak, mire képes a magyar még akkor is, midőn megfeledkezve önmagáról, pulyán szolgaságra hajtja fejét, — melyek Józsefre leginkább demokratikus irányáért haragudtak, melyek jobb ügyre méltó kitartással onták véréket Franciaország ellen csak azért, mert liberális eszméket képviselt, — melyek készek valának meghunyászkodni, elnemzetlenedni, csúszni mászni csak azért, hogy nemes és nemnemes közt a különbséget fenntarthassák!

De e fictionának drágán megadtuk az árát.

Mert ez, politikai viszonyaink elmélete s gyakorlata közt oly szakadást idézett elő, melyet csak a nép életének egy elfecsérlett századával lehetett betölteni.

Mert ennek hatása alatt a nemzet azon elméletért küzdve, mely a valóságban nem létezett, s az elmellőzhetlen körülmények közt létesíthető nem volt: — meddő küzdelemben fecsérle el erőit, a helyett, hogy azokat a nemzeti haladás és felvirágzás érdekében érvényesítse.

Magyarország ekként a dynastia s az általa képviselt örökös tartományok irányában állami önállását tetteg elvesztvén, nem többé önállóan, hanem az osztrák örökös tartományokkal együtt vesz részt a nemzetközi viszonyokban, vagyis a külpolitikában.

Együtt az örökös tartományokkal, de a körülmények kedvezőtlen hatása folytán még e téren is egészen háttérbe szorúlva. Ha Hunyadi Mátyásnak sikerül dynastiát alapítania, s nagy államalakítási tervét megvalósítania: úgy azon országok complexuma a közép Dunán, melyet „osztrák monarchiának“ nevezett eddig a történelem, szinte egy birodalmat alkotott volna; de akkor Magyarország lett volna e birodalom súlypontja, mely köré a többi tartományok sorakoznak, s a magyar dynastia alatt Magyarország fővárosából kormányzott országok „magyar birodalom“-ként szerepeltek volna a történelemben. Mátyás műve azonban dugába dőlt; s mire a Habsburg-háznak sikerült azt megvalósítania, az újonnan alakult monarchia nem lehetett többé „magyar“. I. Ferdinándot csak az állam fele választá királylyá, s utódai másfél századon át csak harmad részén uralkodtak

Magyarországnak. E csekély részt a folytonos harcok a török és a kormány ellen még gyöngíték; s így az osztrák házbóli királyok alatt álló Magyarország nem is volt elég erős arra, hogy egy nagy birodalom súlypontját alkossa. Midőn pedig a XVIII. század kezdetén a feldarabolt ország ismét egyesülve, alkalmasabb lett volna e szerepre, az nem adatott meg neki. Kétszáz év tradíciója már annyira áttette a monarchia súlypontját az örökös tartományokba, a hatalomnak Bécsből való gyakorlása már oly mély gyökereket vert a politikai s társadalmi intézményekben, az uralkodó által viselt császári korona annyira nyugatra vonta a dynastiát, s a tespedésbe süllyedt Magyarország annyira képtelen volt mindezen körülmények hatásainak paralyzálására, hogy csak vagy az egész monarchiát alapjaiban megrázó események, vagy a bécsi politika önkéntes, gyökeres irányváltoztatása lett volna képes a monarchia súlypontját Magyarországba tenni át. De a bécsi politika, mely a monarchia keleti hivatását szem elől téveszté, nem változott; savoyai Eugén bölcs tanácsai nyomtalanúl elhangzottak; s az eredete és császársága által kétszeresen német uralkodó ház nem tudott megválni nyugati tradícióitól.

Emez tehát nem történt meg. Amaz egyszer közel volt valósulásához.

Midőn Mária Terézia azon ponton állt, hogy nyugati tartományainak nagy részét elveszítse, s ellenségei, reményeik teljesülését anticipálva, őt csupán

„Magyarország királynője“ címével illeték, — a veszély e perceiben tetteleg Magyarország volt a birodalom súlypontja. De túlsúlyát arra használta fel, hogy Bécs befolyását restaurálja, — s a veszély elmúltával a régi viszony rögtön helyreállt ismét. A kormány nem érte fel észszel az épen kiáltott veszély ama tanúságát, hogy Magyarország van hivatva a birodalom súlypontjává lenni, s hogy még nyugati befolyásának fenntartására is a keleti politikából nyerheti a leghathatósabb eszközöket. A kormány nem ismerte fel a monarchia geographiai helyzete által parancsolt politikát, melynek most, Törökország sülyedésével oly tág és gazdagon gyümölcsözhető működési tere nyílt, s azt a cárismusnak engedé elfoglalni. A kormány kelet felé egyetlen feladatának tekinté az ország határainak ép-ségben tartását; ezeknek — most már csekély erőbe került — biztosítása után a monarchia minden erejét a nyugati politika mérlegébe veté. E politikai hiba, mely fensőbb természeténél fogva egyhamar nem szülhetett bajokat, de mely egy századdal utóbb a sadowai napot oly válságossá tette Ausztriára nézve, — szükségkép megfosztá Magyarországot azon befolyástól, mely őt, mint államot, területénél és gazdag természeti tökéinél, mint nemzetet, benső erejénél fogva megillette, s melyet tetteleg gyakorolt volna is, ha a dynastia magyar politikát üzve, több figyelmet fordít a keleti ügyekre.

Területre, anyagi erejére nézve a monarchia felét a magyar korona tartományai képezték; de a közös uralkodó, százados birtokában a német császári koronának, ennek viselője gyanánt szerepelt a külföld irányában.

A personális unió mellett, a kabinet-politika korában, melyben az uralkodó családok családi érdekeit tették az állami politika helyébe, — a monarchia két alkotó tényezője közül szükségkép az lépett előtérbe, melynek részére a dynastia állt. És ez, saját családi politikáját követve, az örökös tartományokat tolta előtérbe. A közös uralkodó erejének felét Magyarország tette; s ennek birtoka nélkül a német császár nem támogathatta volna elég erélylyel hatalmát, — de a külföld, melynek benne, politikájánál fogva nem a magyar királylyal, hanem a német császárral volt dolga, a magyar királyi címet akár nem is tekintette egyébként cifra címnél, minőkkel a közös uralkodók nagy hőségesen fel valának ruházva.

Magyarország állami önállásának ezen elveszte szükségképi következménye volt a *pragmatica sanctio*-nak, mely szóval fenntartá ugyan az ország függetlenségét, de annyi hatalmat hagyott a napról napra úgyis hatalmasabbá váló dynastia kezében, mely mellett az önállás tényleg lehetetlen volt.

Ezen eredménye az osztrák tartományokkal kötött personál uniónak azonban csak a XVIII. században lép határozottan előtérbe. A XVI. és XVII. században Magyarország ezen sorsában az államnak csak azon

harmad része osztozott, mely tényleg a magyar királyok hatalma alatt állt. A másik rész a törököt uralta, míg a harmadik, a különvált Erdélylyel élén, ennek neve alatt majdnem önállóan szerepelt a nemzetközi viszonyokban. Erdélynek s a hozzákapcsolt magyarországi részeknek ezen, a török hatalom gyámsága által nem egyszer megcsönkített, a magyar trón által folyton megtámadott önállósága mintegy átmenetet képez a középkori teljes állami önállásról az állam politikai viszonyaira 1723-tól 1848-ig, vagyis Magyarország állami, kifelé való önállóságának azon megszűntére, melyet a törvény soha el nem ismert, de mely a gyakorlati életben tetteleg létezett.

Ékesszólóan bizonyítja ezt egy pillantás a magyar történetírásra. A magyar história, mely azelőtt az ország kül- és belviszonyainak fejlődését beszéli, a szatmári béke után visszavonúl a benső fejlődés és alkotmányküzdelmek rajzolatának terére. Magyarországnak, mint államnak, önálló kultörténelme a XVIII. század kezdetén megszűnik. Az ország történelme kifelé egy az osztrák monarchia történetével, mert ezt a mindkettővel közös trón intézi; lényeges különbségek, az önálló fejlődés jelei csak a belviszonyokban vehetők észre, melyeknek önállóságát némiékből még, legalább formáiban, fenn lehetett tartani. E kor háborúi nem Magyarország, hanem a dynastia háborúi; melyekben Magyarország úgy vesz részt, mint a többi tartományok, — csak azon különbséggel, hogy a magyar adók egy ötödét a diaeta

szavazza meg, s a magyar újoncokat az országgyűlés engedélyezi. Miután pedig a külviszonyok terén, diplomatai úton úgy, mint a hadügyekben irányadó trón par excellence nyugati politikát űzött, a monarchia kultörténelme nem is gyakorol más hatást Magyarországra, mint, hogy véérébe s pénzébe kerül. Leszámítva azon csekély török harcokat, melyek a magyar határok visszaállításáért vívattak, a küleseményeknek, — még azon, Európát megrázkódtató eseményeknek is, melyeknek II. Frigyes és I. Napoleon valának hősei, — Magyarországra nézve semmi politikai eredményeik nem voltak. E külesemények hatását az ország csak abban észlelheté, hogy midőn a monarchiát nagy csapások érték, az absolutismus ideiglenesen alábbhagyott merevségéből, s hogy kétszeres erélylyel lépett fel ismét, ha a császár hadvezérei vagy diplomatiája jobbra fordították a dolgokat, — míg végre a francia háborúk alatt még ezen különbség is megszűnt, s a rendőri absolutismus, Napoleon diadalmas hadjáratai dacára, teljes virágzásban állt Magyarországon.

A Corpus Juris mindezen változásokat ignorálta, — de azért a magyar állam önállóságát elvesztve, a nemzetközi viszonyokban ismeretlen vala.

* * *

Íme egy, magasabb szempontból, objektív ítélettel vázolt történelmi rajz, mely hű képét nyújtja

Magyarország politikai helyzetének az állami önállóság tekintetében a XVIII. század kezdetétől fogva.

Kemény dolog lehet ezeket ily nyíltan, ily leplezetlenül szemébe mondani a közönségnek, mely 1861 óta annyit hallott és olvasott Magyarország állami önállásáról, melyet a *pragmatica sanctio*, a XII. törvénycikk s a *Corpus juris* minden lapja „biztosít“. — Erős dolog lehet, mely még a mai napság pazarúl osztogatott „hazaáruló“ nevet is megszerezheti.

Elszenvedhetjük ezt is azoktól, kik más felelettel, más indokokkal nem rendelkeznek.

Kellemetlenül illethet ez más józanabb, mérsékeltbb hazafiakat is. Lesznek, a kik nemzetietlenségnek, kegyelethiánynak fogják nevezni azt, ami e sorok leírására indított.

E gondolkozásmód, bár helytelen, megmagyarázható.

„Magyarországnak a *pragm. sanctio* s az 1791. törvények által elismert állami önállása“ — azzá lett 1861 óta, amit „jelszó“-nak nevezünk.

A jelszavak jó szolgálatokat tesznek a harcban, a küzdelemben. Ha helyesen választvák, egy-egy nagy eszmét, vagy legalább nagy célt fejeznek ki, melyért lelkesülni, rajongani lehet. Lelkesítik, ösztönzik a küzdőket, — mire a harcban, vívassék az bár a mezőn, bár a zöld asztaloknál, mindig szükség van.

De azért a jelszavak gyakran mást, gyakran többet fejeznek ki, mint a mi a tényleges körülményekkel, vagy a részrehajlatlan igazsággal összefér.

Így vagyunk ezen jelszóval is, mely alatt hét éven át küzdött a nemzet.

Menjünk csak vissza genesisére.

1861-ben oly kormánynyal álltunk szemben, mely, a szuronyok hatalmára támaszkodva, így szólt a nemzethez:

„Magyarország az 1848/9-iki harc által jogait elvesztette. Most már csak úgy provinciája Austriának, mint Tyrol vagy Karantán. A császár kegyelmesen alkotmányt adott birodalmának. Ez alkotmány bevégzett tény, melyet Magyarországnak is el kell fogadnia stb.“

A felelet, melyet e kormánypolitikára adott a nemzet, a következő volt :

„Magyarország nem veszté el jogait 49-ben, először, mert csak önvédelmére emelt fegyvert, másodszor, mert jogai kétoldalú kötésekől erednek, melyeket egyoldalúlag felbontani nem lehet. Magyarországnak e kétoldalú régi kötések állami önállását elismerik. Követeljük tehát e kötések, e törvények visszaállítását. Ha ez megtörtént, majd tanácskozhatunk azon változások felett, melyek államjogi viszonyainkban a körülmények által szükségessékké váltak stb.“

És más választ azoknak, kik az ország politikai lételét tagadták, adni nem lehetett.

Amíg a kormány azt mondta: „nincs semmi jogotok“ — törvényeinkre kellett hivatkoznunk, melyekben e jogok megírva valának. És hirdetnünk kelle ezt, mert anyagi hatalom hiányában minden erőnk a közvéleményben rejlett.

Ami a múlttól ma igaz, igaz volt akkor is, — nem is mondta senki, hogy törvényeink 1723 óta mindenben megtartattak és végrehajtottak, — de akkor nem arról volt szó, hogy a hajdani „lehetetlen“ törvények célszerűbbekkel cseréltesse fel, — akkor az egyetlen feladat az volt: óvást tennünk a világ színe előtt a jogvesztés elmélete ellen, melyet a kormány programjává tett.

Akkor nem lett volna helyén a fentebbieket elmondani. 1861-ben ez politikai hiba, majdnem hazafiatlanság lett volna.

Ma kötelesség.

Viszonyaink megváltoztak. A magyar alkotmány nem tagadtatik többé, hanem helyre van állítva. Az 1848/9-iki harc nem használtatik többé a jogvesztés teoriájának forrásául, a király maga kezdé meg a honvédek felségelését, maga elismerte, igazolta őket. Magyarország politikai létezése ellen nem küzd többé a hatalom, az ország valóságban önállóvá lett.

Nem az tehát feladatunk, hogy jogainkat, igényeink igazságosságát bebizonyítsuk, mert azok már elismertettek, hanem az, hogy azon új alapon, melyre hazánk existenciája 1867-ben helyeztetett, Magyarország szabad kifejlődését biztosítsuk.

Erre pedig nem az által jutunk el, ha ez új jog-alapot aláásni igyekszünk.

Erősítenünk kell azt.

S miután politikai intézményeknek nincs erősebb támaszuk, mint a politikai szükség s a nép köz-

véleménye, — a közvéleményt kell minél jobban meggyőznünk ez institutiók helyességéről és szükségességéről.

Midőn ezt megkísértem, elkerülhetlenül szükséges vala a múlttól levonni az illusiók ama fátylát, melyet szellőztetni mindeddig hazafiatlanságnak tartatott; mert a legerősebb, a közvéleményre legnagyobb hatással bíró argumentumok az 1867-iki intézmények ellen épen a múltból, az akarva vagy nem akarva félreismert múltból deriváltak.

Midőn az ellenzék azt mondja, hogy Magyarország az 1867-iki törvények után csekélyebb önállással bír, mint bírt azelőtt, — le kell vonni a fátyolt a múlttól, s elmondani vele, miben állt ezen önállóság.

Midőn az ellenzék ez argumentumának támogatására törvényekre hivatkozik, — be kell bizonyítani a históriából, miszerint e törvények másfél századon át csak papíron állottak, írott malaszt voltak, de soha életbe nem léptettek; mert a hatalom elég erős volt végrehajtásukat megtagadni, a nemzet pedig gyöngé azt reá kényszeríteni.

Midőn az ellenzék, elégedetlenül a jelen állapotaival, a múltra hivatkozik, melyet a nemzeti kegyelet a szenvedés korában képzelt fényvel és ragyogással vett körül; s hivatkozik reá, mint a szenvedélyek hatalmas izgatójára, — kötelesség e múltat, megfosztva illetéktelen dicskörétől, a maga valóságára redukálni, s a kérdést a szenvedélyek ítélőszékétől a felvilágosúlt, higgadt ész fóruma elé állítani.

Az 1867-iki események által nemzetünk eléggé szilárd és biztosított állást foglalt arra nézve, hogy ma már ne legyen szükségünk a csalódásban, a tévedésben is erőforrást keresni.

A 67-iki alapon megpihenhetünk; s veszély nélkül felkereshetjük az igazságot. Ha nincs is mindenben ínyünkre, ha leszállítja is némiekből nemzeti előítéleteinket, — ez már maga is hasznos oly időben, midőn legnagyobb szükségünk a józanságra van.

A küzdelemben a népnek lelkesülésre volt szüksége.

Most, a küzdelem befejeztével, higgadt belátásra és ernyedetlen munkásságra.

Ennek legbővebb forrása pedig a részrehajlatlan igazság.

De valjon, midőn e kérdésre nézve hazánk történelmében az igazságot felkutatni igyekeztem, a féltékenyen őrzött részrehajlatlanság nem vitt-e túl a szükséges korlátokon, — ama rajz, melyet fentebb Magyarország politikai helyzetéről 1723 óta, adtam, nem csap-e át a másik túságba?

Midőn végletek ellen küzdünk, gyakran öntudatlanul, magunk is — természetesen ellenkező — végletekbe jutunk.

Nem estem-e én is e hibába, s midőn azon nagy véleményt, melylyel nálunk sokan hazánk elmúlt politikai állásáról bírnak, a valóságra leszállítani megkísértém; — nem estem-e az ellenkező hibába, nem festém-e túlságosan sötét színben nemzetünk politikai viszonyait az utolsó másfél században?

A kérdés sokkal fontosabb, semhogyl részleges vizsgálat nélkül hagyhatnók.

Lássuk tehát a részleteket; valjon megfelelnek-e azon általános képnek, melyet fentebb papírra vettem?

* * *

Az önállás kritériuma egyénnél úgy, mint államoknál azon befolyás, melyet saját sorsuk intézésére gyakorolnak.

E tételt, azt hiszem, senki sem fogja tagadni, mert a kinek ügyeit más intézi, vagy intézésekben más bír túlnyomó hatalommal, azt önállónak nevezni nem lehet.

Vegyük fel tehát röviden, a történelemre támaszkodva azon kérdést, mily befolyást gyakorolt Magyarország 1723-tól 1848-ig

- 1) a külügyre,
- 2) a hadügyre,
- 3) a kereskedelmi s vámügyekre,
- 4) a törvényhozásra,
- 5) a pénzügyre, — s végre
- 6) saját belkormányzatára?

E hat pont teljesen kimerítvén az államügyek különféle szakait, tökéletesen kielégítő feleletet adhat a fentebbi kérdésre.

1) A külügy. A magyar alkotmány az állam külviszonyainak intézését a király „jura reservatá“-i közé sorolta. A külügyek tehát abszolút fejedelmi ha-

talommal intéztettek. A nemzeti királyok alatt is így volt, de nemzeti királyok alatt ez absolutismus mellett is nemzeti lehetett az állam külpolitikája; a Habsburgok alatt többé nem. Az osztrák házbóli uralkodók osztrák családi politikát űztek, — s joguk is volt rá, mert a külügy a felségjogok közé tartozott. S amióta a habsburgi dynastia Magyarország trónjára lépett, politikájának iránya nem változott. A külügy reservált királyi jog levén, természetes volt, hogy azt az uralkodó — úgy is mint magyar király, úgy is mint az örökös tartományok fejedelme, — egy és ugyanazon minister segélyével gyakorlá. S miután a dynastia német volt, Bécsben székelt, és nem magyar, hanem osztrák politikát űzött, a külügyeket vezető ministerek is állandóan osztrákok voltak.

A külügy tehát 48 előtt folyton egységesen kezeltetett.

A nemzet megkísérté nehányszor befolyást nyerni a külpolitikára. De mikép s mily eredményyel?

A nemes diaeták megkívánták, s néha meg is nyerték, hogy a török békék magyarok közbenjárásával köttessenek. Csakis a török békék, más külügyek nem. Az országgyűlés kívánatainak non plus ultrája tehát abban állt, hogy a monarchia külügyei egyik legalárendeltebbjének intézésében, — mert a keleti viszonyok 1723 óta tetteleg a legalárendeltebbek valának, — magyarok is vegyenek részt.

A külügy többi részeire nézve az országgyűlések többször kifejezték azon „óhajtásukat“, hogy a kül-

ügyministeriumban „magyarok is alkalmaztassanak“; ami által, mellesleg mondva, a külügy közössége is, még pedig országgyűlésileg elismertetett. Tehát egy pár magyar származású alsóbb rendű hivatalnok, — egyéb semmi. Minő garancia rejlett a magyar származásban akkor, midőn az ország nagy része a feltétlen udvari „aulicus“ párthoz tartozott? — elképzelheti mindenki. Mi is ismerünk ily hivatalnokokat; s ha elgondoljuk, minő alkotmánygarantiákkal bírt Magyarország például a „magyar származású“ Nádasdy Ferenc erdélyi, vagy Zichy Hermann magyar kancellárban, — át fogjuk látni a nemes diaeták ezen óhajtasának horderejét.

A külügyekre való befolyás mezején 48 előtti diaetáinknak ez óhajain kívül azon, mindig orvosolatlan sérelmek szerepelnek, miszerint a török békékben magyar követek nem használtattak, — az országgyűlés legnagyobb ténye pedig e században az volt, hogy egyszer rokonszenvét nyilvánította a lengyel nemzet iránt.

De minderről erőszakos önámítás nélkül bajos volna azt mondani, hogy Magyarország befolyással bírt külügyeire.

A külügy 48 előtt egységesen, még pedig az ország belenyugvásával, Magyarország minden befolyása nélkül kezeltetett.

E téren tehát Magyarország árnyékával sem bírt az önállásnak.

II) Hadügy. Az 1715-iki országgyűlés törvényesen megállapítja a rendes állandó hadsereget. — Az 1723-ki *pragmatica sanctio* beláthatlan időre biztosítja a kölcsönös védelmet Magyarország s az osztrák örökös tartományok közt. — A magyar alkotmány a béke és harc jogát, valamint a sereg fővezérletét a királynak fenntartott jogok közé sorolta.

E tényekből mindenki levonhatja magának a szükséges következményeket.

A hadsereg, mely a törvény által állandóvá tétett, melynek fővezérlete a király *jura reservatái* közé tartozott, — tényleg egyesítve volt az osztrák hadsereggel. Hadban s békében a közös uralkodó, vagyis jobban mondva az általa kinevezett főhadvezér s főparancsnok alatt állván, ügyei egységesen kezeltettek. Elismerte ezt maga az országgyűlés is, midőn gyakran egyenesen a „császári királyi hadsereg“ számára engedélyezte a kívánt subsidiumokat.

Az országgyűlés mindössze az újoncok megszavazásának jogával bírt. Amint e számot megállapítja, élelmezésökről gondoskodott, s a legújabb időben az újoncállítás módját s a szolgálatidőt meghatározá, nem volt többé hozzászólása semmihez. Budget nem léteztén, a nemzet befolyása a hadügyre igen illusórius volt.

A külügyek diplomatiai részére nézve tehát az országnak semmi, hadi úton intézésére majdnem semmi befolyása volt, — mert a pusztá anyagadásból az önálló hadügyi kezelést ugyan bajos volna kibetűzni.

III) A külügyekhez tartoztak, s tartoznak részben ma is, a kereskedelmi s vámügyek. A kereskedelmi szerződéseket, reservált királyi jognál fogva az uralkodó absolut hatalmával kötötte. S hogy mennyire nem volt Magyarország e tekintetben önálló, mennyire nem bírt befolyással saját ügyeire, mutatja a „magyar“ koronának azon százados kereskedelmi s vámpolitikája, mely hazánk érdekeit nemcsak elhanyagolta, de mely azok ellen állandóan hadat viselt, — mely politikán az ország, ha hatalmában állott volna, ha befolyással bírt volna reá, bizonyára változtatott volna; amint hogy egy század óta igyekezett is változtatni rajta, de siker nélkül. Hiszen organummal sem bírt e célra!

E három pontban láttuk a tágabb értelemben vett külügyeket. — Térjünk most át az ország belügyeire.

IV) Kissé merésznek látszhatik azon állítás, miszerint Magyarországnak a XVIII. század kezdete óta még törvényhozása sem volt önálló. Hiszen a törvényeket az országgyűlés és a király hozták közakarattal, s e törvények csak Magyarországra szóltak, és különbözők valának az örökös tartományok törvényeitől!

Igaz. Elméletileg, jogilag így is állt a dolog. Jogilag a magyar törvényhozás teljesen független volt, de valjon nem az-e a pragm. sanctio óta lefolyt kornak fő jellemvonása, hogy a tényleges helyzet állandóan ellentétben volt jogainkkal? — nem ebből credtek-e

a diaeták kötet számára szerkesztett sérelmei? — nem ebből eredt-e e század kezdetén azon szerencsétlen politikai helyzet, melyben haladási vágy és alkotmányos jogérzelem egymást kizárni látszottak?

Törvényhozásunk jogilag független, tényleg függő helyzete e kor félreismerhetlen bélyegét viseli magán.

A diaeta az ország nevében volt hivatva a koronával egyetértésben törvényeket hozni.

De a korona, mint tudjuk, századok óta idegen befolyás alatt állt, a király neve csak palást volt a bécsi ministerek omnipotens uralkodására, s e viszony eredménye akkor sem lett más, midőn II. Józsefben egy lángeszű, akarni tudó fejedelem lépett a trónra, mert a császár, ki még királynak sem koronáztatá magát, s országgyűlést sem tartott, liberalismusa dacára csak oly „osztrák“ volt, mint az előtte s utánna kormányzott bécsi ministerek.

A törvényhozás egyik tényezője, a korona, tehát teljesen idegen befolyás alatt állt.

Hozzájárult ehez, hogy e tényezőnek volt túlnyomó befolyása a törvényhozásra, melylyel az ország befolyása nem mérközhetett.

Az országgyűlés nem vihetett keresztül oly törvényt, mely a bécsi ministerek előtt az osztrák kormány érdekeivel ellenkezni látszott, s mindössze arra volt képes, hogy valamely törvény hozatalát megátolja.

Nem volt budgetjoga, a parlamentáris rendszer nem létezett, — s így e két eszköz hiányában, me-

lyekkel ma a parlament a pozitív téren is érvényt szerezhet akaratának, a diaeta csak a negatívra szorítkozott.

De ha a korona nem tudott valamely törvényt a diaetán keresztülvinni, — ott volt számára a közgazgatás útja. Ha ezen sem sikerült akaratát érvényesítenie, megmaradt még az erőhatalom. Evvel elérhette célját; s valahányszor akarta, el is érte.

Ha ellenben az országgyűlés akart valamit törvénybe foglalni, amibe a korona bele nem egyezett, — mit tehetett? — A koronának korlátlan veto-joga volt, a diaetának nem valának meg a szükséges parlamentáris jogai, melyekkel a koronát akaratának elfogadására kényszeríthesse.

A kormány nem volt parlamentáris; és így in infinitum megtagadhatta a diaeta javaslataitól a szentesítést. Élt is hatalmával, s temérdek, évtizedeken át vonszolt s végre az országos levéltárban örök álomra temetett törvényjavaslat hirdeti, hogy a magyar törvényhozásnak 48 előtt nem állt módjában a kormány ellenében akaratát érvényesíteni.

Törvénynyé csak az lehetett, amit a kormány, illetőleg a korona azzá tenni akart.

De a magyar kormány úgy, mint az uralkodó, a bécsi ministerek korlátlan befolyása alatt állt.

Tettleg tehát csak az lehetett Magyarországon törvénynyé, amibe a bécsi ministerek beleegyeztek.

Ám tessék az ellenzéknek ezt a viszonyt önállásnak, függetlenségnek nevezni. Én nem látok benne

mást, mint alkotmányos álarc alá takart teljes függését még a törvényhozásnak is.

V) A magyar országgyűlésnek nem volt budgetjoga, mondám.

Lesz, aki ezt egyenes rágalomnak tartja, s hivatkozni fog ellenében a folytonos országgyűlési praxisra, hogy törvényeket ne is említsünk, — mely azt bizonyítja, hogy a magyar diaeta mindig bírta és gyakorolta az adómegszavazási jogot.

Igen, az országgyűlés szavazott meg rendes adót, szavazott meg rendkívüli subsidiumokat, de azért budgetjoga mégsem volt.

Azon adók, melyeket a diaeta ajánlott meg, alig tették egy ötödrészét az ország jövedelmeinek.

Négy ötödrészéről az államjövedelmeknek az ország nem is tudott semmit.

S még azon ötödrész is, melyet az országgyűlés engedélyezett, mindig költségvetés nélkül ajánlatott meg. Utólagos számadásról soha szó sem volt.

És valjon lehet-e budgetjognak nevezni azon eljárást, ha az államjövedelmek négy ötödrészére az országgyűlésnek semmi befolyása, s csak egy ötödrészt van jogában megállapítani, de előleges költségvetés és utólagos számadás nélkül?

Alig hiszem, hogy a jelenben e viszonyról valaki azt állítaná, hogy az ily országgyűlés budget-joggal bír. De akkor a múlttól sem lehet ezt mondani.

Az országnak tehát alig volt befolyása a pénzügyekre.

Majdnem kizárólag a kormány kezelte az állam financiáit.

Hogy pedig a magyar kormány nem volt független, hanem a bécsinek alattas közege, sőt hogy a magyar kormányshékek közöl ép a magyar kamara állt legnagyobb alárendeltségben a bécsi kamarától, hogy századok óta a magyar pénzügyeket mindig a bécsi kormány kezelte, — ezt habár panaszosan, de gyakran és világosan vallotta akárhány országgyűlés.

VI) Hátra van még az ország belkormányzata.

De már ez csak független volt! — fog felkiáltani a nemes patrióta, ki a múlttól táplált ábrándjait a fentebb felhozott tények által semmivé téve látja, — hiszen ott voltak az „alkotmány védbástyái“, a dicső „ösi vármegyék“!

Igenis, az alkotmány védbástyái, a dicső vármegyék megvoltak, néha nagyon is megvoltak, de azért Magyarország belkormányzata mégsem volt független.

Ha a nemes vármegyék valóban képesek lettek volna a kormány céljait meggátolni. — —

Ha!

De egész históriánk azt beszéli, hogy nem voltak képesek. Halasztani bírták valamely rendelet végrehajtását, megakadályozni száz eset közöl kilencvenkilencben nem.

A kormánynak volt hatalmában — s e hatalom az idők folytán mintegy joggá vált, — királyi biztost

küldeni a megyére, ki a kormány szándékát jó módal vagy erőszakkal végrehajtotta.

A kormánynak tehát mindig volt módjában akaratát érvényesíteni.

De a magyar consiliumnak s kancelláriának végakarata, habár néha megkísérté az ellenkezést is, mindig az volt, amit a bécsi ministerium dik-tált neki.

Az országgyűlésnek nem állt módjában a magyar kormányt sem megbuktatni, sem valamire kényszeríteni, s a magyar kancellária nem volt más, mint postahivatala a bécsi kormánynak.

Az országban hatalma volt azon rendeleteket végrehajtani, melyeket a bécsi kormány szabott eléje.

Ebben állt 48 előtt Magyarország belkormányzati önállása.

* * *

Vonjuk össze a mondottakat.

1848 előtt a külügyek egységesen kezeltettek a bécsi kormány által, Magyarországnak belenyugvása mellett, minden hozzászólása nélkül.

A hadügyek egységesen kezeltettek a bécsi kormány által, a magyar országgyűlésnek újoncáján-lási jogán kívül, az ország minden beleavatkozása nélkül.

A kereskedelmi s vámügyek egységesen kezeltettek a bécsi kormány által, Magyarország minden hozzájárulása nélkül.

Mindezen ügyek tehát 1) egységesen, vagyis közösen, 2) absolutistice intéztettek a bécsi ministerek által.

Ami az ország tulajdonképeni belügyeit illeti, miután a magyar kormány és korona a bécsi kormány folytonos befolyása alatt állt,

a törvényhozás a bécsi kormánytól függött,

a pénzügyek négy ötödrészben teljesen absolutistice, egy ötödrészben az országgyűlés megajánlási joga mellett, egészben egységesen kezeltettek a bécsi kormány által;

a belkormányzat végelemzésben a bécsi kormány kezében volt.

Ebben állt Magyarország önállósága, függetlensége 48 előtt.

Nem volt ez állapot sem jogszerű, sem üdvös ránk nézve, — de hogy ez volt, s hogy ezen egész 48-ig nem bírtunk változtatni, az tagadhatatlan.

S e helyzet nem származhatott pusztán a bécsi ministerek egyéni tulajdonaikból vagy nézeteikből.

E szerencsétlen, meggyalázó helyzet a legyőzhetlen körülmények szükséges consequentiája vala.

A hiba a *pragmatica sanctio*ban rejlett.

A *pragmatica sanctio* oly kapcsot tett állandóvá Magyarország s az örökös tartományok közt, mely kapocsból, azon jogok mellett, melyekkel a magyar alkotmány a királyt felruházta, azon korban, mely a fejedelmi absolutismust Európában tető-

pontjára emelte, — szükségkép eredett az, hogy a kölcsönös védelemre szerződött államok közt közös érdekek, ezekből közös ügyek származtak, melyeknek közösen kellett intéztetniök.

Ha a pragm. sanctio e közös érdekeket megje-
lölte, s a belölök fakadó közös ügyeket határozottan körülírta volna, megfelelt volna a tényleges körülmé-
nyek követelményeinek, — ami egyik főkélléke a he-
lyes politikai institutióknak.

De ezt a pragm. sanctio nem tette.

Közös ügyeket teremtett, de azokat el nem
ismerte, s azért meg sem határozta.

Ebből következett, hogy a két állam közt létre-
jött érdekközösség főképviselője, a korona, szükség-
kép azon törekedett, hogy a közös érdekekből fakadó
ügyek közösen intéztessenek.

Ebből következett, hogy a törvény betűihez ra-
gaszkodó nemzet folyton ellene volt azon közösségnek,
melyről a törvény nem tett említést.

Íme százados alkotmányküzdelmeink
eredete.

A pragm. sanctio tehát már magában rejté a
folytonos „casus belli“-t nemzet és korona közt.

A küzdelemben, mely így állandóvá tétetett, a
korona túlnyomó hatalommal bírt a nemzet felett, s
övé volt a győzelem.

E győzelem a gyakorlati életben majdnem teljes
volt. Elméletben nem, mert a korona nem akarta
végletekre kényszeríteni az országot.

Igy hozattak törvények, melyek a valósággal ellentétben álltak, s tetteleg „lehetetlenek“ valának.

Mert a Corpus Juris által biztosított állami önállás, a Corpus Jurisba foglalt *pragmatica sanctio* mellett tetteleg lehetetlen volt!

A *pragmatica sanctio* egyik hibája tehát: hogy a közös ügyeket, melyek lételet maga tette állandóvá, el nem ismerte, meg nem határozta.

Volt egy másik is.

E hiba, vagy inkább mulasztás dacára is, a *pragm. sanctio*n alapuló kor nem lett volna Magyarországra nézve oly szerencsétlen, ha e kötés, midőn a kölcsönös védelmet s együttes birtoklást megállapítá, — oly jogokat adott volna a nemzetnek, s annyira leszállította volna a korona hatalmát, hogy az ország intézményei az „alkotmány“ szó mai fogalmának megfeleljenek.

Ha a *pragm. sanctio* ezt teszi, ha lényegesen korlátozza a korona hatalmát, s erőt ad a nemzet kezébe: más lett volna azon alkotmányküzdelem eredménye, melynek a közös ügyek ignorálásából szükségkép erednie kellett.

Akkor az ország vagy elég erős lett volna elszakadni az örökös tartományoktól, s széttejni a *pragm. sanctio*t, — vagy belátta volna, hogy a belőle eredő tényeket a maga kára nélkül nem ignorálhatja, s helyrepótolta volna mulasztásait.

Bármelyiket tette volna, a küzdelem rövid idő alatt véget ért volna; s a százados tespedés és szolgaság kora helyett a felvirágzás, a haladás egy századát olvashatnók ki történelmünkben.

Nem tette. A koronát oly hatalmasnak, a nemzetet oly gyöngének hagyta, hogy ez — miután egyéb ereje nem volt, mint a papíron álló törvénycikkelyek, nem mert e cikkelyeknek oly szükséges változtatásához fogni, nehogy ezeket is, ez egyetlen támaszát, megrendítse.

A *pragm. sanctio* másik hibája tehát az volt: hogy az alkotmányosságnak nem adott tényleges garantiákat.

Lehetséges lett volna-e ez 1723-ban, az európai absolutismus legvirágzóbb korában? — e kérdés nem ide tartozik.

Itt nem arról van szó, ami lehetett volna, hanem arról, ami volt.

S ha azt tekintjük, ami tényleg volt, ha nem a *Corpus Juris* folyton megszegett cikkelyeire, hanem a történelmi igazságra támaszkodva keressük a kérdés megoldását, úgy azon eredményre jutunk:

1) hogy törvényeink dacára 1723 óta tényleg mindig voltak közös viszonyok Magyarország s az örökös tartományok közt;

2) hogy e közös viszonyokból eredő ügyek közösen,

3) hogy absolutistice intéztettek; — és

4) hogy a be nem vallott, de tetteleg létező, s korlátlan hatalommal kezelt közös ügyekből

eredt azon meddő, az országra nézve káros alkotmányküzdelem, mely a nemzetet folytonos harcra kényszerítve a korona ellen, minden erejét több mint egy századon át meddő küzdelemben felémésztette.

A fentebb mondottakból nem nehéz a tanúságot levonni.

Midőn a nemzet belátta, hogy az 1723 által állandósított viszonyok a szabadságot úgy mint a haladást kizárják, — midőn elég erőssé lett e viszonyokon változtatni, s midőn kedvező alkalom nyílt e változtatásra, két út nyílt meg előtte.

Az egyik: gyökeresen feldúlni a régi állapotokat, széttépni a pragm. sanctiót, s Magyarországot teljesen önállóvá tenni.

A másik: fenntartani azon kapcsolatot, melyet a pragmatica sanctio létrehozott, de kijavítani e szerződés hibáit, vagyis

- a) meghatározni a közös ügyeket,
- b) valódi alkotmányos kezelést állapítani meg minden államügyekre nézve.

Az 1848 előtti reformmozgalomban belátta a nemzet, miszerint az eddigi állapotok tarthatlanok.

Lassanként erőt is kezdett magában érezni a szükséges reformok kivitelére.

Az 1848. év tavasza végre meghozta a kedvező alkalmat is. A forradalom kitört.

Magyarország önállásának kérdése új stádiumba lépett.

Melyik útat választotta a nemzet a fentebbiek közül?

Mennyire ment ezen az úton, mit tett, mit nem tett?

Feleljenek az 1848-ki események.

II

Magyarország önállása s a közös ügyek kérdése 1848-tól 1867-ig

Mint mondtam, két mód volt az 1848 előtti állapotok fő bajainak orvoslására:

az elszakadás Austriától, — vagy
a reform, iránta való viszonyunkban.

A forradalom ez utóbbit választá.

Az 1848. III. trvcikk nyíltan kimondja a pragmatica sanctio által létrehozott kapocs fenntartását.

Láttuk fentebb, mik voltak a pragm. sanctio hibái, s mik e hibák eredményei.

A forradalomnak tehát, ha a kapcsolat fenntartása mellett a meggyökerezett bajokat orvosolni akarta, feladata volt:

a) Magyarországnak belügyeiben teljes önállósát, mely azelőtt csak formaszerint létezett, helyreállítani,

b) azon közös viszonyokból eredő ügyek intézésére, melyek a pragm. sanctio óta tényleg mindig léteztek, Magyarországnak öt megillető befolyást biztosítani.

Ez utóbbi annál szükségesebb volt, mert nélküle az ország belkormányzati önállása eo ipso csak újabb surlódásokra adott alkalmat.

Miként fogta fel és miként teljesíté az 1848-ki törvényhozás a kettős hivatást?

Lássuk először a tulajdonképeni belügyeket.

Törvényhozásunk azelőtt nem volt független. Megmondtam miért.

Az 1848-ki törvényhozás, hogy erőt adjon a parlamentnek, azt

1) népképviseleti alapra fekteté, és

2) terjedelmes parlamentáris jogokkal ruházta fel.

Hogy a magyar kormányt, mely a koronát képviseli, függetlenné tegye:

megállapítá a felelős, parlamentáris kormányformát.

Midőn így e törvények a korona képviselőjét, a kormányt, alárendelték a képviselőháznak, s e háznak hatalmat adtak ellenőrzési joga hatályos gyakorlatára: véget vetettek azon balságoknak, a kormány idegen voltának s az országgyűlés tehetetlenségének, melyek folytán 1848 előtt törvényhozásunk a bécsi kormány tetszésétől függött.

Pénzügyeink azelőtt a szükséges alkotmányos ellenőrzés nélkül a bécsi kormány túlnyomó befolyása mellett kezeltettek.

Az 1848-ki törvényhozás a felelős parlamentáris országos pénzügyministerre bízván az ország pénzügyeinek kezelését, — megállapítván, hogy minden

bárminemű költségeket a kormány előleges költségvetés és utólagos számadás mellett, csak az országgyűlés engedélye alapján tehet, — megszünteté a 48 előtti ellenőrzetlen pénzkezelést, s kivette az ország pénzügyeit a bécsi kormány kezéből.

Belkőzigazgatásunk azelőtt külsejére nézve független, tényleg a bécsi kormány legfelsőbb vezetése alatt állt.

Az 1848-ki törvényhozás, az egész adminisztrációt végforumban és kizárólag a parlament többségére támaszkodó s neki felelős ministériumra bízván, — elejét vette minden idegen befolyás beleavatkozásának.

Szóval a törvényhozás és közigazgatás terén az 1848-ki törvények az ország ügyeinek

teljesen önálló és

alkotmányos kezelését állapították meg.

Hivatásuk egyik részének tehát eleget tettek.

De valjon eleget tettek-e a másoknak is?

A külügyek 48 előtt egységesen, absolutistice, Magyarország hozzászólása nélkül intéztettek.

A külügyek egységes intézését az 1848. év elismerte. Közös ügynek tekinté, s azért nem dekretált külön magyar külügyministert. Az 1848. év belátta, hogy ezen ügyeket a monarchiára nézve, ha az egy hatalomként akar szerepelni a külföld irányában, csak egy minister kezelheti.

És ezt helyesen tette.

De nem tette helyesen azt, hogy a közös ügynek elismert külügyre Magyarországnak befolyását nem biztosítja.

A király személye mellé rendelt miniszternek az 1848-ki törvény ugyan feladatává tette, hogy a hazánkat Austriával közösen érdeklő ügyekben Magyarországot képviselje. De evvel a kérdés nem volt megoldva. Mert vagy sikerül a magyar udvari miniszternek akarátát érvényesítenie, s akkor a külügyek szükséges egysége meghiúsíttatik; vagy nem, s akkor a magyar kormány befolyása lesz illusoriussá. Mindkét esetben azonban meghiúsul az alkotmányosság elve, melynek szellemében nem egy miniszternek, hanem népképviselőknak kell e befolyást gyakorolniok. — Ama két eset közül, mint előre látható volt, a második következett be.

S így a külügyek tekintetében e törvényhozás nem változtatott a régi állapoton. Magyarország az 1848-iki törvények szerint is, külügyeire nézve teljesen alá volt rendelve a bécsi osztrák kormánynak.

Ez volt az 1848-iki törvények egyik mulasztása.

A hadügyek 48 előtt szinte egységesen, az újonc-ajánlás jogán kívül, minden alkotmányos ellenőrzés nélkül kezeltettek.

A forradalom elismerte Magyarország és Austria közt a kölcsönös védelmi kötelezettséget.

Kossuth maga bizonyítja be e kötelezettséget szokott ékesszólásával, midőn 1848. július 20-án a kor-

mány nevében kijelenté, hogy az állását köti a királynak az olaszok ellen nyújtandó segély megszá-
vazásához.

De nemcsak elismerte a forradalom a kölcsönös
védelmet, hanem elismerte a hadügyek egy részé-
nek közös, együttes kezelését is.

Nem hadügyi, hanem csak honvédelmi mi-
nisztériumot állapított meg; s a hadügy belszerveze-
tének s vezényletének ügyeit azon minister hatáskö-
rébe utalta, kinek hivatása volt az országot a közösen
érdeklő ügyekben képviselni.

E két tényből világosan kiolvasható a forrada-
lom felfogása. Elismerte a hadügyet némely részei-
ben közösnek, de más részben külön kezelés alá
akarta helyezni.

E felfogás a lehető leghelyesebb volt.

De az volt a baj, hogy nem nyilatkozott elég
világosan, s a gyakorlati életre nem alkalmaztatott.

Általában a 48 e kérdésben a legfontosabbat füg-
gőben hagyta.

Elismerte a kölcsönös védelmet, el a hadügy egy
részének egységes kezelését, a többire nézve honvé-
delmi ministert dekretált, — de sem a honvédelmi
minisztérium hatáskörét, sem a hadügy közös részé-
nek mikénti kezelését meg nem határozta.

Az 1848-iki törvényekről szólok. Az 1848-iki
válságok a honvédelmi ministert valódi hadüggyérré
tették, de az 1848-ki törvény illet nem ismer.

A 48-iki törvény nemzeti haderőt sem ismer, mert „a személy- és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítására“ felállított nemzetőrségnek szervezését tekinthetjük ugyan policiai rendszabálynak, de nem önálló nemzeti hadseregnek.

A hadügyek tekintetében tehát az 1848-iki törvény elismerte a védelem kölcsönösségét, el a hadügy egy részének közösségét, a másik részt egy magyar honvédelmi minister kezelésére bízta, — de a magyar honvédelmi minister hatáskörét meg nem határozván, a kérdést megoldatlanul hagyta.

A pénzügyek terén is nyílt kérdéseket teremtett.

„Országos“ pénzügyi ministériumot állapítván meg, ez epitheton alkalmazása által kijelenté, miszerint nem országos pénzügyeket is ismer.

Ezek nem lehettek mások, mint a közös ügyek költségei.

De sem ezt nyíltan ki nem mondta, sem az országos és közös pénzügyet körül nem írta.

Az 1848-iki törvényhozás tehát

kimondá Magyarország törvényhozásának s belkormányzatának teljes önállását,

elismerte hallgatag közös ügyeknek a külügyet, a hadügy egy részét s ezeknek költségeit,

de ezeknek sem terjedelmét, sem kezelési módját, sem Magyarországnak reájok gyakorlandó befolyását meg nem állapítá.

Ezáltal oly nyílt kérdések keletkeztek, melyeknek megoldásáig a forradalom sem a papíron, sem a valóságban nem volt befejezettnek tekinthető.

Az 1847/8-ki alkotmányozó országgyűlés e befejezetlenséget elismerte, midőn ünnepélyesen kimondá, hogy még sok kell a forradalom befejezéséhez, de azt csak a jövő országgyűlés teheti meg.

Az események másként akarták.

A közös ügyek kérdése törvény által meg nem oldatván, a pesti és bécsi minisztérium folytonos együttműködésbe jött egymással, mindeniknek „illetékessége“, hatásköre felett.

A kérdés, mely a két ország népe, parlamentje által meg nem oldatott, vita tárgygyá lett a két kormány között.

Hozzájárult, hogy a bécsi kormány azt kívánta, vállaljon el Magyarország 200 milliót a monarchia eddig tett adósságaiból. Magyarország el nem vállalta.

Az elkeseredés folyton nőtt a két kormány s azon tényezők közt, melyek mindeniknek részén álltak.

Septemberben a magyar honvédelmi miniszter már valóságos hadügyérré nőtte ki magát az események kényszere alatt. Már voltak önálló magyar seregek, melyek Jellasics ellen több csatát vívtak.

A válság tetőpontján állott.

Még egy lökés, és a háború Magyarország és Austria közt elkerülhetlen.

A júliusi országgyűlés, mint az 1847/8-ki, belátta, hogy a forradalom a 48-iki törvények dacára még befejezetlen. Az utolsó Karok és Rendek reá hagyták a befejezést.

A júliusi parlament a válság eme tetőpontján elhatározá megkísérteni a függőben maradt kérdések megoldását.

A közösügyi, — vagyis az egységesen kezelendő ügyek kérdésének állása ekkor a következő volt:

A két kormány, hatáskörére nézve folytonos összeütközésekbe jöven egymással, a Wessenberg - minisztérium egy emlékiratba foglalá e kérdésben a monarchia számára tett követeléseit.

E memorandumban, még Jellasics betörése előtt, a többi közt a birodalmi kormányzás egysége, a pénzügyek Bécsben centralisátíója, a magyar kereskedelmi minisztérium megszüntetése sat., tehát még annál is több kívántatott tőlünk, mint amennyit az oktoberi diploma követelt.

Ez ajánlat természetesen visszautasított.

S Jellasics betört.

Ekkor határozá el a júliusi országgyűlés, hogy követeket küld Bécsbe, nem a koronához, hanem a bécsi országgyűléshez.

A magyar nép Austria népével akarta kiegyenlíteni a fennforgó vitás kérdéseket.

De a bécsi országgyűlés nem képviselte többé híven az osztrák nép érdekeit. Küldöttségünk több szónok meleg pártolása dacára visszautasított.

„Azt gondoltam, — kiálta fel a követség visszatértekor, 1848. sept. 22-kén Kossuth Lajos, méltó haraggal, a képviselőházban — hogy célszerű lesz, hogy szóljunk, mint nemzet nemzethez, kiknek közös az ügyünk, közös az ellenségünk; és szabadságunknak kincse, önállásunk fenntartása mellett szintén közös és mindkettőnké. Elment tehát a küldöttség baráti kezet nyújtani és elmondani, mert sok érdektalálkozás foroghat fenn köztünk a jövőben, hogy egyenlítsük ki hát barátságosan a dolgokat.“

„Ők a küldöttséget el nem fogadták.“

„Ha a hottentottákhoz küldött volna a nemzet, barátsággal hajolt volna meg előttök.“

„Ez csak az által történhetett, mert a bécsi országgyűlés sem érdekekben, sem érzelemben, sem elemeiben nem német, hanem a többségre nézve szláv országgyűlés.“

„Ha az austriai birodalmi gyűlés német volna, lehetetlen volna a magyar barátságot magától eltaszítania.“

S kitört a háború, melyet az osztrák császár serege vítt a magyar király hadai ellen.

* * *

Ma már teljes objektivitással vizsgálhatjuk az 1848-ban kiütött harc okait.

Két fél állt kezdettől fogva egymás ellenében.

Az egyik a bécsi, a másik a magyar kormány.

Amazt a századok óta gyakorolt hatalom tradícióin kívül a császári sereg, a pártütő nemzetiségek, az osztrák nép egy része s a dynastia támogatták.

Emez még csak alakulófélben volt, a kezdet ezernyi nehézségeivel küzdve, Magyarország népének túlnyomó részére támaszkodva.

A bécsi kormány oly széles hatáskört akart magának fenntartani, minő az ország önállását teljesen semmivé tette volna.

Magyarország nem lépett fel pozitív javaslatlalt a közösen intézendő ügyekre nézve.

Visszautasítá az államadósságok egy részének elvállalását.

S e kettő, hogy az államadósságokból részt nem vállaltunk, és hogy a közös ügyek meghatározva nem voltak, — e kettő okozta a fegyveres összeütközést.

Ha az 1848-ki törvények belügyeire nézve nem teszik önállóvá Magyarországot, a harc aligha tört volna ki, vagy, ha igen, hamar bevégződött volna, mert Magyarországnak nem lett volna ereje annak folytatására.

Az 1848-ki év tehát szükségkép összeütközésre vezetett, s egyszersmind képessé tette a nemzetet fegyveres védelemre.

Ezt azáltal érte el, hogy hivatásának egyik részét betöltve, Magyarország belügyeinek önálló és alkotmányos kezelését megállapítá.

Amazt azáltal idézte elő, hogy a közös ügyeket s azok mikénti kezelését meg nem állapította.

A haladás tehát, melyet e kérdésben az 1848-ki évnek köszönhetünk, abban állt, hogy míg azelőtt az ország nem léphetett fel elég hatálylyal önállásának azon csorbítása ellen, mely a közös ügyek kérdésének megoldatlanságából eredett, — most, 1848-ban, elég erőssé lett fegyverrel léphetni fel ellene.

De az volt-e célja a forradalomnak, hogy lehetővé tegye nép és hatalom közt a háborút, mely addig az erők aránytalansága folytán lehetetlen volt?

Nem az volt-e inkább célja, hogy a nép és hatalom közt küzdelemre vivő okokat megszüntesse?

S ha ez volt, akkor tagadhatlan, miszerint a 48-ki törvények nem fejezték be a forradalmat, mert nem oldták meg azon kérdést, mely százötven év óta minden belküzdelseink forrása volt.

* * *

Az 1848—9-ki sajnos események oka tehát az 1848-ki törvények hiányaiban rejlett.

Igazságtalanság volna azon csapásokért, melyek ennek folytán hazánkat érték, a 48-ki törvényhozókat tenni felelőssé.

A baj oka a körülményekben rejlett, melyeken emberi erő és akarat oly rövid időn nem változtathatott.

Gondoljuk csak át röviden a helyzetet.

A nemzeti tespedésnek majdnem másfél százada után a magyar nemzet gyorsan ébredve, rohammal

támadá meg a fenálló állapotokat. Diadalmas ostromát a 48-ki törvénykönyv hirdette.

A nemzet ellenében azon központi hatalom állott, mely századokon át korlátlanúl uralkodott a monarchián. 48 tavaszán meglepetve csatát vesztett, de még sokkal erősebb volt, semhogy a harcot befejezettnek tekinthesse. Erőt érzett magában Magyarország jogos forradalmát lázadásnak bélyegezhetni, s azt elnyomhatni. A százados uralom traditiója, a pusztán a dynastia iránti hűség légkörében nevelt hadsereg, a magyarországi pártütő népiségek, az udvar, s vele a dynastia, és végre szükség esetén hason absolutistikus irányú külföldi kormányok támogatása, — ezek valának a megtámadott hatalom erőforrásai.

Ez erőkre támaszkodva a bécsi kormány azt hitte, hogy sikerülni fog a 48 előtti állapotokat lényegökben restituálnia.

Ezen önbizalom diktálta a Wessenberg - minisztérium manifestumát. A bécsi kormány nem alkudni, hanem parancsolni akart.

Szemben vele Magyarország állt s a magyar forradalom. A forradalom fő embereiben nem hiányzott az érzék a helyzet felfogására. Kossuth már 1847. novemberben kimondta, miszerint „a kormányunk által képviseltetni kellő alkotmányos érdekeink nem bírnak eléggé nyomatékos befolyással a monarchia közös státusviszonyainak intézetében“, — Kossuth elismerte a közös ügyeket, — a 48-ki törvények több helytt Austria iránti törvényes viszonyainkat em-

lítik, — a magyar ministérium eleget tett a kölcsönös védelmi kötelezettségnek, — a magyar országgyűlés a végszakadás előtt megkísérté az alkut a bécsi országgyűléssel.

De a nép nagy része, mely nem bír az államférfiúi felfogás magaslatáig felemelkedni, — mely inkább képes eszmékért lelkesülni, mint azoknak szükséges logikáját felfogni, — a 48-ki művet befejezettnek tekintvén, többé mitsem akart tudni Austriáról.

A forradalom vezérlő egyéniségei belátták, hogy sok van még elintézetlen.

A nép nagy tömege nem látta be.

A bécsi kormány, túlságos követelései által lehetlenné téve a fenforgó kérdések békés megoldását, lehetlenné tette azon kiegyenlítési politikát is, melyet az országgyűlés még 1848 szeptemberben is megkísértett.

És így bevégzetlensége a 48-ki törvényeknek, melyeket a bécsi kormány megsemmisíteni akart, s melyeket a nemzet nagy része befejezni nem tartott szükségesnek, összeütközésre vezetett.

Ismétlem, igazságtalanság volna ezért a 48-ki év szereplő férfait hibáztatni.

A forradalmak sorsa épen az, hogy az események túlszárnyalják az embereket. A 48-ki törvények meghozataláig Kossuth és a magyar államférfiak uralkodtak az eseményeken. Utóbb ezek kerültek felül. Fő embereink belátták, hogy sok kell még a forra-

dalom befejezéséhez, — de sem a hatalom, sem a nemzet nagy tömege nem jutott még e belátásra.

Vezéreink az események által tova ragadtattak.
A forradalom eltért eredeti irányától.

* * *

Magyarország önállásának kérdése az organikus politikai fejlődés teréről, melyen a dolgok benső szükségessége ad alakot a megoldásnak, a harc mezejére vitetett át.

A politikai fejlődés fonala erőszakosan megszakadt.
Csupán eseményekkel állunk szemben.

Ily események ápril 14-ke és a fegyverletétel.

Amaz egy kétségbeesett hadi manœuvre volt, midőn a vezér, seregei megett, felgyújtja az egyetlen hidat, melyen visszavonúlhatnának. Kossuth saját valómása szerint csak azért proklamálta ápril 14-dikét, hogy a békepárt törekvéseit megghiúsítsa.

Emez pusztá fegyvertény volt.

Mind kettő a háború változandó esélyei által előidézett esemény, mely nem áll összefüggésben a politikai kérdések organikus fejlődésével.

* * *

Bekövetkezett a tények omnipotentiája.

A nemzet a remény és kétségbeesés közt ingadozva hallgatott.

De a tények mindenható uralma lassanként meg kezdett rendülni.

A Bach-rendszer elérte tetőpontját.

S e pillanattól fogva ismét egymást gyorsan követő események terelték vissza a kérdést, mely előbb kard élére téve, utóbb erőszakkal elnyomva volt, a békés fejlődés mezejére.

Az 1859-ki olasz háború a legszebb provinciát elszakasztotta Austriától.

A Bach-kormány megbukott.

Austria természetes ellensége, Piemont, Olaszország egyesítésének ösvényére lépett.

Austria bensejében e megrázkódtatást a „megerősített birodalmi tanács“ követte, mely az elégtelenséget csak növelte.

Jött az októberi diploma, s a magyar megyék helyreállítása.

Jött a februári pátens, és az 1861-ki magyar országgyűlés.

Az októberi diploma nem elégtett ki senkit, de az országgyűlés összehívását ígervén, a Magyarország és Austria közt fenforgó kérdés — Magyarország önállásának s a közös ügyeknek kérdése — előtt ismét feltárta az organikus fejlődés mezejét.

Az októberi diploma készületlenül találta a nemzetet. Az elégtelenség, úgy, mint a változás elmaradhatlan bekövetkezésének öntudata általános volt.

De mit kell tenni? — mennyit kell és lehet kívánni?

Kínos bizonytalanságban vergődött a nemzet. A legvérmesebb és legszerényebb vágyak, a legmerészebb s legóvatosabb szándékok zavart chaosából állt a nép véleménye.

Szerencsére azonban volt egy nagy embere az országnak, kinek szelleme felismerte az események bölcsészetét. Mélyébe hatott a helyzetnek, megtalálta benne az archimedesi pontot, melyre támaszkodva, egyedül lehetett az országot kiemelni szerencsétlen helyzetéből, s e pontot tétovázás nélkül, határozottan megragadá.

Deák Ferenc belátta, hogy a 48. törvénykönyv nyílt kérdéseket hagyott hátra, melyeknek megoldatlansága a 49-ki veszélyekben döntött, — belátta, hogy e törvények bevezetlensége 48-ban szükségkép ellenforradalmat idézett elő, — belátta, hogy e kérdések megoldása 48 után életszükséggé lett Magyarországra nézve.

De belátta azt is, hogy e kérdések megoldására túlbuzgalommal törekedni, mielőtt a megoldást a korona a maga részéről is lehetővé teszi, annyi volna, mint a sikert kockáztatni, — belátta, hogy a nemzetnek még erősödnie kell, hogy előnyös alkut köthessen.

Szóval, belátta, hogy a kiegyenlítés szükséges, de hogy azt az alkotmány visszaállításának meg kell előznie.

Most könnyű dolog ezeket így szép rendben leírni, most, a fennforgott kérdés szabályos és békés megoldása után könnyű megmondani, hogy melyik volt azon

egyetlen út, melyen ez eredmény elérhető vala, — de 1860-ban, közvetlenül az októberi diploma kiadása után, midőn senki magával tisztában nem volt, midőn a legkislelkűbb s legrajongóbb tervek és remények járták be az országot, midőn, a nép véleménye egy chaotikus zavart mutatott, melynek felszínén minden úszott, csak az nem, ami e zavarnak véget vehetett, — akkor a helyes út megtalálásához annyi önállóság a véleményben, annyi politikai tapintat s oly mély államférfíúi bölcsesség kívántatott, minőnek ritka példáját adja a történelem.

Deák Ferenc kimondá azt, aminek mindenek előtt történnie kell.

A Pesti Napló kiadta a jelszót: „a 48-ki alkotmány helyreállítása.“

E szóra a közvéleményben eloszlott a chaosz, s azon gyorsaság, melylyel e programot az egész ország magáévá tette, bizonyítá, hogy Deák alakot tudott adni azon sejtelmeknek és vágyaknak, melyeket az egész nép táplált, de melyekről önmagának nem bírt számot adni.

Gondoljátok el, mi lett volna belőlünk, ha a februári charta azon bizonytalanságban találja a nép kedélyét, mely rajta az októberi diploma után erőt vett, és hálás tisztelettel fogjátok elismerni, hogy Deák volt az, ki a nemzetet egyesíté, s ez által képezzé tette a küzdelem folytatására.

Ne feledjétek, hogy Deák volt az, ki a bizonytalanság e kínos napjaiban, midőn a nemzet véleménye

irányvesztett hajóként lebegett az események nyugtalan tengerén, nem tudva merre a révpart, hol nyugalmat, merre az örvény, hol végenyészetet talál, — ki ekkor megjelent, s egy szavával a nép millióinak kétkedéseit egy erős nemzeti közvéleménynyé alakította, s e közvéleménynek oly irányt adott, mely végre biztos révpartba vezetett!

* * *

Hogy vannak — a *pragmatica sanctio* óta — függő kérdések Magyarország és Austria közt, — ezt elismerték a 48-ki törvényhozók.

De mielőtt ezek megoldásához fognának, Magyarország belkormányzati önállását kellett helyreállítaniok.

Megtették; és — nem volt idejük többé ama függő kérdések megoldására.

Ugyanez volt a helyzet veszélye 1861-ben, de már csekélyebb mértékben.

Mindkét tényező meghiggadt 48 óta.

A hatalom elveszté merész önbizalmát. A nemzet vesztett izgatott lelkesedéséből, de nyert higgadt, szilárd meggyőződésben.

A veszély tehát kisebb volt 1861-ben, mint 48-ban, mert egyfelől csekélyebb volt a hatalom, másfelől csekélyebb az izgatottság; — de azért a veszély létezett, és nagy elővigyázatra, nagy óvatosságra volt szükség, nehogy a 48/9-ki események ismétlődjenek, melyek most romba dönthették volna Austriát, de elvesztették volna Magyarországot is.

Ehez képest 1861-ben a feladat az volt: visszaállítani a magyar alkotmányt, de mihelyt ez megtörtént, megoldani a közös ügyek kérdését, mielőtt még a visszaállított alkotmány s a bécsi kormány közt a 48-ikiakhoz hasonló surlódások fejlődhetnének ki.

Ez volt Deáknak, ez az országgyűlésnek programja, — mert nem e főelvekben, hanem csak az eljárás módjában váltak el a pártok egymástól.

Az 1861-ki országgyűlés törekvései azonban hájtörést szenvedtek a bécsi kormány makacosságán.

Ez alkalommal ugyan a kormány Oroszország segélyére nem támaszkodhatott, kifelé is sülyedt volt a monarchia tekintélye, lázadó nemzetiségekben sem bízhatott, — de ezek helyett támaszkodott a februári chartát elfogadott Austriára, és mint 48-ban, a dynastiára, az udvarra, a hadseregre.

A 61-ki bécsi kormány képesnek hitte magát a 48 előtti állapotoknak — formailag változott — helyreállítására.

De gyöngébb volt, mint a 48-ki, — a magyar nemzet higgadtabb volt, mint 48-ban, s volt egy mérséketre hajló bölcs vezére, — s így a 61-ki országgyűlés nem vezetett erőszakos összeütközésre.

Az országgyűlés kimondá véleményét, — óvást tett minden jogtalanság ellen, s a követelt alapon megszakította az alkudozást.

Beállt a provisorium.

A függőben lévő államjogi kérdés, melyet az 1861-ki országgyűlésnek nem sikerült megoldania, ismét elfojtatott.

A kormány „békés erőszakkal“ akarta legyőzni Magyarországot, mint legyőzte fegyverrel 48-ban. Nem sikerült.

A monarchia folyton gyöngült e politika alatt. E sülyedést az olasz háború után nem hirdették ugyan még újabb veszteségek, — de érezte, látta mindenki.

Olyan fokozatos, csendes, de gyors sülyedés volt az, mely nem nyilatkozik zajos tényekben, de annál bizonyosabb.

Belátta azt Austria népe, belátta a fejedelem, s midőn Deák 1865-ben bizalommal lépett a király elé, mindkettő, uralkodó és nép, elfordult a kormánytól.

Az alul-felül támaszát veszített ministérium megbukott.

Egy új provisorium követte ezt, s a magyar országgyűlés összehívása.

Deák határtalan bizalmát bírva az összes nemzetnek, ismét kezébe vette az események vezérletét, hogy az államjogi kérdéseket megoldja.

Ugyanazon tényezők álltak szemben egymással, ugyanazon kérdések várták a megoldást.

Az országgyűlés felállítá ismét az 1861-ki programot.

A király, kinek ifjúságával, uralkodása kezdetétől fogva, visszaélt a dynastia, az udvar s a bécsi kormány,

felismerte végre az örvényt, mely felé őt s az egész monarchiát a centralisáció erőszakos politikája sodorta. Elveszté bizalmát azok iránt, kiknek eddig tanácsait követte, s avval azon nemzethez fordúlt, melynek képviselője követelte ugyan hazájának elévülhetlen jogait, de biztosítá egyszersmind az ország rendületlen hűségéről.

A kormány nem volt többé oly rideg és ellenséges, — de annak dacára ismét megakadtak volna az országgyűlési tanácskozások, ha kölcsönös jóakarattal nem uralkodik király és nép közt, ha nem áll kettő közt egy nagy ember, kiben mindkét félnek bizalma megnyugodhatott.

Mert a kormány még mindig elég erősnek vélte magát az ellenállásra.

A helyzet a legkényesebb volt. A kiegyenlítés létrejötte közelebb, mint valaha, — de egy akadály még mindig állt útjában, melyen hajótörést szenvedhetett.

Deák mély bölcseséggel és ritka tapintattal igyekezett az összekoccanást elhárítani.

Szerencsére sikerült ez mindaddig, míg amaz akadály — a kormány makacssága — el nem hártatott.

Az 1866-ki porosz és olasz háborúk végre megtörték a ministériumot, mely, bár tagjaiban új, még mindig a háromszázados bécsi kormánypolitika tradícióján csüggött.

Az 1866-ki háború, lételében megrendítve a monarchiát, egy részét elszakasztva, azt Német- és Olaszországból örökre kizárva, elhárította végre a kiegyenlítés útjából a legnagyobb akadályt.

A régi rendszernek még idő kellett meghalni, az új rendszernek idő kellett lábraállani.

S miután ez egész félévig tartott, e késedelem ismét veszélyeztetete a kiegyenlítés létrejövetelét.

Deáknak sikerült az ország türelmetlenségét mérsékelni; a várakozás idejét arra használta fel, hogy kiegyenlítési programjának a trónt úgy, mint a nemzetet megnyerje.

És visszaállítatott a magyar alkotmány, meghatározottak Magyarország viszonyai Austria iránt; a király esküt tett az alkotmányra, Austria népe elfogadta a magyar kiegyenlítési javaslatot, — a kiegyenlítés megtörtént.

Azon kérdések, melyek a *pragmatica sanctio* óta lidércnyomásként nehezdedtek Magyarország fejlődésére, — melyeket a 48-ki törvényhozás csak részben bírt megoldani, — békés úton, a politikai szükség útmutatásait követve, megoldattak.

Az 1848-ki törvények hiányai kipótoltattak.

A magyar forradalom, melyet az események s az anyagi erő uralma 1849-től 1867-ig letereltek eredeti irányáról, visszavezettetett belé.

A forradalom be volt fejezve.

III

A 67-iki kiegyenlítési törvények

Az 1867-iki mű sokak által megtámadtatott.

Ily nagy fontosságú kérdéseknél ez meg nem lephet. Ritkán, — s épen a szerencsés napokban legritkábban, — szokott egy egész nép egy véleményen lenni. S valamint ez, úgy az is természetes, hogy az eltérő nézetek annál élesebben, annál szenvedélyesebben szoktak nyilatkozni, minél fontosabb a tárgy, melyre vonatkoznak.

Hogy tehát 67-ben oppositio létezett az új törvények ellen, az senkit meg nem lephet.

A kérdés csak az, minő ez oppositio, életképes-e az alap, melyen áll?

E kérdésre utóbb még rájutunk.

Mielőtt azonban a 67-iki ellenzék magatartásának bírálatára áttérnék, a 67-ki törvények kellő méltathatására helyén lesz megvizsgálni, vajon

szükséges, és

helyes volt-e a 67-iki kiegyenlítés?

* * *

Mondám fentebb, hogy Magyarországnak, ha azon stagnációból, azon lassan megülő tespedésből menekülni akart, melybe a közte és Austria közt tényleg létező viszonynak meghatározatlansága sülyeszté, — két mód állt rendelkezésére:

az elszakadás Austriától, vagy
ama viszony meghatározása, illetőleg reformja.
Lássuk az elsőt.

1848-ban Magyarország nem akart elszakadni.

Kossuth még augusztus 19-kén mondá a képviselőházban: „Vannak, kik Magyarországot az austriai háztóli elszakadás szándékával gyanúsítják. Ezt nyíltan s merem mondani, az összes nemzet nevében, egy alávaló rágalomnak nyilatkoztatom.“ — És a ház egyhangú helyeslése felelt e szavakra.

Magyarország még 1849-ben sem akart elszakadni.

Kossuth felhasználva sergeink diadalát, hivatkozva az 1849. márc. 4-iki osztrák alkotmányra, mely a magyar alkotmányt úgy absorbeálta, mint a februári pátens, — april 14-kén kivitte a képviselőházban a detronisációt s az elszakadást, de kivitte nem a sereg, nem a nép, nem a képviselőház kívánatára, hanem mindezek dacára, — kivitte nagy személyiségének varázshatalmával, kivitte saját vallomása szerint csak azért hogy a békepárt elől az egyezkedés minden útját elzárja.

Valjon helyes, érdemes volt-e a csekély békepárt megzsibbasztására ily roppant horderejű rendszabály-

hoz nyúlni? — E kérdés nem ide tartozik; erre feleljen a történetíró.

De azon módból, melyen az apr. 14-ki nyilatkozat létrejött, azon hatásból, melyet tett, kiviláglik, miszerint Magyarország még 49-ben sem akarta az elszakadást.

Nem akarta azóta sem.

49 óta többször éltünk oly napokat, a kormány többször volt oly körülmények közt, hogy a heves vérmérsékletűek elérkezettnek vélhették volna az alkalmat az elszakadásra.

Ily heves vérmérsékletű egyéneket feles számmal terem a magyar föld, és mégis sem 1859-ben, sem 1866-ban a legcsekélyebb kísérlet sem tétetett az elszakadásra.

A nép nem tett kísérletet, — mert a nép zöme sohasem hajlandó magától a forradalomra. Megrögzött monarchikus hajlama s conservatív jelleme nem engedék e gondolatra jutnia.

Az intelligentia nem tett kísérletet, — mert ha erre csak gondolt is, mindenek előtt ama kérdés ötlött elébe, vajjon megállhat-e Magyarország egyedül az európai államrendszerben?

Voltak ugyan egyesek, kik mindig a külföldre hivatkoztak, tőle várva ügyeink jobbra fordulását.

Lassanként elszűntek mindezen remények.

Nagy államokat megrendítő események mentek végbe világrészünkön 49 óta. És mit tett értünk

Európa a keleti, mit az olasz, mit az olasz-porosz háborúban?

Van-e szó Magyarországról akár a párisi, akár a villafrancai, akár a prágai békekötésben?

Nincs.

A külföld kormányai, amint terveik magokkal hozták, elhalmozták pénzzel és kitüntetésekkel a magyar emigrációt, összeköttetésbe léptek azokkal, kik Magyarországon a forradalmat újból fel akarták szítani, de ezt nem azért tették, hogy Magyarországot önállóságra emeljék, hanem hogy Austriát magukkal szemben gyöngítsék.

A külföld eszközül használta elégedetlenségünket. Tartotta szóval és pénzzel azokat, kik ügyeink vitelét magokra vállalták, de érdekünkben tenni valamit, sohsem jutott eszébe.

A nemzet belátta, hogy a külföldtől mitsem várhat. S belátta annál inkább, miután 1866-ban Austria Német- és Olaszországból kiszorítottván, a monarchia külpolitikája ép azon Achilles-sarkától menekült meg, melyen oly könnyen meg volt sebezhető.

Sőt, miután ezt belátta, még azon kérdéssel állt szemben, vajjon, ha sikerülne is kivívnunk teljes különállásunkat, beléegyeznék-e Európa?

Ázt senki sem fogja hinni, hogy Magyarország Európa akarata ellenére önálló birodalommal lehessen. S vajjon Európa, melynek érdekében van, hogy a közép Dunán, a szláv és germán elemek érintkezési pontján, egy nagy, hatalmas és pedig nem szláv

birodalom álljon fenn, — megengedné-e, hogy e monarchia Magyarország elszakadása által feldarabol-tassék?

A felelet magától jő.

De mindez felesleges szöszaporítás akkor, midőn azon kérdésre, valjon egyáltalában megállhatna-e Magyarország egymagában? — nemcsak a nemzet kilenc tizedrésze, hanem maga Kossuth is, az april 14-kének létrehozója, határozott nemmel válaszolt. És válaszolt 1849-ben, midőn a magyar koronát kész vala a cárnak felajánlani; válaszolt 1862-ben a Dunaconfoederáció javaslatában, világos, félreérthetlen szavakkal.

A nemzet tehát nem akarta, s nem akarja ma sem az elszakadást, mert belátta a különállás lehetetlenségét.

De nem akarta a statusquo fenntartását sem. Sem 1861-ben, sem 1865-ben.

Nem volt ember Magyarországon, ki a létező állapotokkal megelégedett volna. Általános volt a vágy, véget vetni e balságos helyzetnek, kivergődni a provisoriumok minden életet és fejlődést elfojtó zavarából.

És az ország 1865-ben kivétel nélkül kívánta a kiegyenlítést.

Az 1865-ki választásoknak vezéreszméje, jelszava volt a becsületes kiegyezés.

Az összes nép egyrészt, a kormány, az uralkodó s az osztrák nép másrészt határozottan akarták a kiegyenlítést. És az létrejött, mert politikai szükség

volt; — és létrejöhetett, mert e szükséglet a megoldásra befolyó minden tényezők belátták, átértékelték.

* * *

De e kérdésnél, mely felett nézetkülönbség alig volt, — melyben legfeljebb az abszolutizmus s az anarchia emberei lehetnek más véleményen, — fontosabb ama másik, ha valjón a Deákpart helyesen oldotta-e meg feladatát?

Hogy a 67-iki törvények által létrehozott állapot haladást foglaljon magában Magyarország érdekeire nézve, kell, hogy az

jobb, kedvezőbb legyen az 1848 előttinél, valamint kedvezőbb az 1848-ki törvények által teremtett helyzetnél.

És hogy a XII. törvénycikk mindezeknél jobb és kedvezőbb Magyarországra nézve, világosan kitűnik a következő összeállításból, melyet könnyebb áttekinthetés kedvéért táblázatba foglalok:

1848 előtt:

A külügy közösen, absolutistice, M. O. minden befolyása nélkül kezeltetett az osztrák kormány által.

A hadügy, — az újonc-megszavazási jog kivételével egységesen, absolutistice az osztrák kormány által kezeltetett.

E tényleg közös ügyek költségei M. O.-nak $\frac{4}{5}$ -öd részben absolutistikus úton szedett jövedelmeiből, közösen, absolutistice fedeztettek az osztrák kormány által.

A törvényhozás és egész belkormányzat, alakilag független, tényleg az absolut osztrák kormánytól függtek.

1848 szerint:

A külügy közösen, absolutistice, M. O. befolyásának illusóriussá tétele mellett kezeltetett az osztrák kormány által.

Szinte. — A honvédelmi minisztérium felállítása a törvényhozás szándékát jelzi ugyan e téren is változtatni, de e szándék nem valósított. Nemzeti haderőről a törvényben szó sincs.

Csupán országos pénzügyér dekretáltatván, hallgatag elismertetik a pénzügy egy része nem országosnak, azaz közösnek; de e kérdés teljesen megoldatlan.

A törvényhozás és belkormányzat teljesen önállóvá tétetik, — de önállása a közös ügyek meg nem határozása által folytonos veszélynek marad kitéve.

1867 szerint:

A külügy közösen, alkotmányosan, M. O.-nak a paritás alapján meghatározott befolyása mellett, a két delegációnak felelős, közös osztrák-magyar minisztérium által kezeltetik.

A hadügy egy része közösen, alkotmányosan, M. O.-nak a paritás alapján meghatározott befolyása mellett a felső osztály által intéztetik. A honvédelmi törvény valódi nemzeti haderőt ad az országnak.

A közös ügyek költségei közösen, alkotmányosan, M. O.-nak a paritás alapján meghatározott befolyása mellett a neki is felelős közös minisztérium által kezeltetnek.

A törvényhozás és belkormányzat nemcsak teljesen önállóvá tétetik, de a közös ügyek meghatározása által, ez önállóság egyszersmind biztosítottatik.

Miután pedig, mint fentebb kifejtém, de amint e táblázatból is szembeötlök, az 1848-ki törvények hiányai nem annyira pozitív tévedésekben, mint inkább mulasztásokban rejlenek, — miután a 48-ki törvényekben nem annyira az vont hátrányt hazánkra, ami bennök volt, mint inkább az, aminek lennie kellett volna, de nem volt, — miután tehát 67-ben nem a 48-ki törvényes helyzet gyökeres átalakítása, hanem kiegészítése s biztosítása volt a feladat, — miután e kiegészítésre részint a 48-ki törvényekben, részint a forradalom szellemében már irányadó kiindulási pontokkal bírtunk, —

tehát a 67-ki kiegyenlítés helyességének megítélésére tisztába kell hoznunk:

valjon helyrepótolta-e az a 48 mulasztásait, — s valjon a forradalom szellemét és irányát követve egészítette-e ki a 48-ki forradalom törvényeit?

A 48 nem a belháború, hanem a liberális reform symboluma.

E forradalom a magyar nemzet öfenntartási ösztönéből vette eredetét.

Két célt tűzött maga elé: belintézményeink szabadelvű reformját, s önállásunk biztosítását.

Ez utóbbi feladatnak a 48 csak részben felelt meg, midőn Magyarország belkormányzati önállását visszaállította.

Másik részét nem oldhatta meg, kísérlete az Austriával való egyezkedésre megghiúsulván.

A 48 a külügyet egységes, absolutistikus kezelés alatt hagyta, Magyarország befolyása nélkül.

A 67 közös, alkotmányos kezelés alá helyezte, Magyarország alkotmányos befolyása mellett.

A 48 a honvédelmi minisztérium felállítása által szándékát jelzé a hadügyeknek közös és országos ügyekre való felosztására.

Ellenben a kiegyenlítés e szándékot megvalósítja, midőn a közös állandó hadsereg mellé nemzeti honvédelmet állított, s midőn a közös hadügyi és országos honvédelmi minister hatáskörét meghatározá.

A 48 közös ügyeket implicite elismerve, s csak országos pénzügyministert dekretálva, elismerte, de nem szabályozta a közös költségeket.

A 67 meghatározá s alkotmányos kezelés alá veté e közös költségeket.

A 48 Magyarország törvényhozási s belkormányzati autonomiáját kimondá, —

a 67 azt biztosítá.

A 48 a szeptemberi követség által kijelölte az utat, melyen haladva a fennforgó kérdéseket megoldani akarta: az alkut, nem a dynastiával, nem a bécsi kormánylyal, hanem egyenesen s közvetlenül Austria népével.

A 67 ezen úton, Austria népével egyezkedve, hozta létre a kiegyenlítést.

* * *

És azért szóljon a roszakarát bármit, kiáltson a tudatlanság bármily hangosan „pereat“-ot a kiegyenlítés létrehozóinak fejére, — a történelem igazságot fog szolgáltatni a Deákpártnak. A rövidlátás, a sértett egyéni érdekek rágalmazhatják e nagy mű szerzőjét és munkatársait, de a história, a részrehajlatlan igazság trónjáról, melyről az erkölcsi nyomor és szellemi szegénység káromlásai tehetetlenül lepattannak, meg fogja adni jutalmukat azon férfiaknak, kik ily előnyös módon befejezték a nagy forradalmat.

Mert lehet a 67. törvényeket ellentétbe állítani a 48-kiakkal, — lehet számtalan variációkban hirdetni, hogy a 48 megcsorbított, — a papír türelmes, és a rágalom kapós dolog az emberi gyarlóság előtt.

De valjon megszűnik-e az igazság igazság lenni azért, mert azt százak vagy ezrek el nem ismerik?

Nem forgott-e a föld Galilei előtt, azért, mert a világ nem hitte?

Ám tanulmányozzátok elfogulatlan, nyugodt észszel forradalmunk szellemét és irányát, — ami annál könnyebb most, midőn az az organikus fejlődés útján befejeztetett, — valjon nem ötlük-e szemetekbe, hogy Deák 67-ben csak azt teljesíté, amit Kossuth és az országgyűlés 48-ban az osztrák népekkeli kiegyezkedés alatt értett? — valjon 67 tett-e egyebet, mint hogy visszaállítá, kiegészíté és biztosítá a 48-at, melyet apríl 14-dike feldúlt? — valjon tett-e egyebet, mint hogy helyrepótlá 48 mulasztásait?

Rontott és épített. Amit 48 lerombolni megkezdett, azt 67 feldúlta.

Amit 48 építeni kezdett, azt 67 felépíté.

Amennyiben 48 szakított a történelmi joggal, anynyiban szakított 67 is.

Szakított, és szakított végleg azon történelmi helyzettel, melyben a közös ügyek törvénytelenül léteztek, s nélkülünk, absolutistice kezeltettek. Feldúlta azon alapot, melyen a bécsi kormány három század óta oly sikeres harcot vítt Magyarország politikai létele ellen.

De valamint 48 nemcsak rontott, hanem épített, úgy épített 67 is, midőn Magyarországnak saját sorsára gyakorolt befolyását, tehát önállását növelte, — midőn a közös ügyeket az absolutismus kezéből alkotmányos térre vitte át.

És ebben áll a 67. év forradalma.

Mert forradalom volt az a szó legszebb, legnemesebb értelmében. Befejezése egy nagy, sokat romboló, sokat építő — majd az események balsága által zsákutcába terelt — forradalomnak, mely alkotmányunkat öszhangzásba hozta a kor eszméivel s követelményeivel. Mert a kiegyenlítés nem más, mint azon ellentétnek a mi javunkra való elsimítása, mely jogaink és tényleges helyzetünk közt századokon át létezett.

IV

Az ellenzék

1) A baloldal

Megmutattam az eddigiekben, miszerint a közös ügyek kérdését nem a Deákpárt, nem is a jelen teremté, — miszerint az létezett amióta Magyarország I. Ferdinándot királylyá választá, nagyobb fontosságot nyert a XVIII. század kezdetétől fogva, midőn összes Magyarország a királyok uralma alá visszakerült, — és hogy az 1526-tól 1867-ig soha megoldva nem volt.

Rámutattam e kérdések megoldatlanságának okaira és hazánkat sújtott ártalmas következményeire. Történelmi vázlatát adtam e kérdésnek a XVIII. század kezdete óta; kifejtém annak állását 1723-tól 1848-ig, annak újabb pházisait, melyekbe az 1848 és 1867 által lépett, — tanulmányoztam az 1848-ki törvények rendelkezéseit s a forradalom szellemét, és azon eredményre jutottam, miszerint a 67-ki reform szükséges következménye volt az 1848-ki reformoknak; miszerint, valamint a 48. forradalom, a *pragmatica sanctio* által állandósított helyzetből szükségkép eredett, s azt részben feldúlta, úgy a 67-ki reform organikus to-

vábbfejlesztése a forradalomnak, mely a 48 előtti állapotokat végleg feldúlta, s azon épületet, melyet 48 e romokra emelni kezdett, befejezte.

Kifejtém, miszerint e reform helyes volt általános politikai szempontból, mert történelmi szükségnek tett eleget; miszerint helyes volt Magyarország specifikus érdekeinek szempontjából, mert oly önállást és szabadságot adott hazánknak, minővel ez, mióta teljes állami különállását Mohácsnál elveszté, soha sem bírt.

És ha mégis azt látjuk, hogy e nagy mű, mely egy húsz éves, vérrel és szenvedésekkel teljes forradalmat befejezett, mely egy háromszáz évig tartott, hazánk fejlődését megszüntető alkotmányküzdelem okait békés úton megszünteté, — hogy e nagy mű, melyhez foghatót századok történelme nem mutat fel, — rendszeres támadások, írtó küzdelmek tárgyává tétetik, önként azon pártok bírálataira vezet a gondolat, melyek ez óriási munka aláadásának dicstelen feladatára vállalkoztak.

Erre nézve két támaszponttal bírunk.

Első a pártok tagjai; — második eljárásuk.

Vegyük fel mindkettőt. A 67-ki oppositio két részre szakadván, mely két rész közt csak annyi a megegyezési, amennyi az eltérési pont, lehetne ugyan e két pártot együttesen bírálni; de miután a szellemi s politikai rokonság sűrű szálai dacára e két párt annyiszor tiltakozott már egymás ellen, vegyük fel külön-külön mindegyiket.

Előbb a baloldalt, azután a szélső balt.

*

*

*

Melyik az a „baloldal“?

A „balközép“? vagy a „balderék“? vagy a „közép-bal“? vagy a „derék-bal“?

E derék oppositio azon nemes igyekezetben, hogy politikai állását tisztán kifejezze, — miután ezt tetteivel s magatartásával nem volt képes elérni, — kénytelen volt az elnevezések eszközéhez folyamodni. Elkeresztelte magát annyiféleképen, hogy most már nemcsak azt nem tudjuk, melyik az igazi politikája, hanem azt sem, melyik az igazi neve?

Különben, dacára minduntalan való szétszakadásának, valahányszor szétszakadt, szerencsésen sikerült ismét összeragadnia. Ilyenkor nagy aplombbal hirdették közlönyei, hogy a szakadás az ellenzékben megszűnt, hogy a „fúsió“ létrejött.

Fogadjuk el tehát a „fúsiót“, s nevezzük az ellenzéknek fusionált részét, azt, mely a „Hazánk“ és „Hon“ által képviseltetik, s melynek iránya, illető esetekben iránytalansága, Ghyczy Kálmán, Tisza Kálmán és Jókai Mór urakban nyilatkozik, — egyszerűbb elnevezéssel „baloldal“-nak; — ellentétben az ellenzék nemfusionált részével, mely a „Magyar Újság“ s „Népszázlajá“-ban garázdálkodik, a képviselőházban Madarász és Patay stb., a vidéken néhai Asztalos et consortes zászlólobogtatása mellett.

Nem fogja a „Hazánk“ és „Hon“ ellenzéke ez elnevezést rossz néven venni. Eléggé meg van általa különböztetve azon szellemileg s erkölcsileg „mezít-

lábás“ csoporttól, melyet szélső bal néven ismer a közönség.

Kikből áll tehát a baloldal?

* * *

Minden gondolkozó ember előtt, ki hazánk legújabb átalakulásának eseményei, s ez események tényezői felett valaha gondolkozott, fel kelle tünnie azon nagy aránytalanságnak, mely pártjaink közt ismert politikai tehetségekre nézve létezik.

Nem akarok félreértetni. Nincs szándékomban a baloldal tagjainak képességeit bíráló alá venni. Nem egyáltalában tehetségről van itt szó, hanem oly férfiakról, kiknek már alkalmuk volt politikai talentumaikat bebizonyítani.

Hogy valakinek még nem volt alkalma e tulajdonairól a világot meggyőzni, nem involválja azt, hogy nem is bír velök. És én szívesen megengedem, hogy a baloldal sok nagy jövőjű talentumot rejt magában, mely eddig még csak a szükséges alkalom hiánya folytán nem vált országosan ismertté.

Csak egy ténnyt kívánok constatórozni.

Tekintsük a dolgot a legtárgyilagosabb szempontból.

Mindazon férfiak, kik hazánk 48 előtti nagy és dicső reformkorszakából életben maradtak, kik a 30-as és 40-es években a reform zászlaját hordozták, a 48 előtti szabadelvű mozgalmak vezérei, a 48-ki alkotó

forradalom tényezői, a nemzetnek évtizedeken át rokonszenvével, tiszteletével felruházott államférfiak, — kevesek kivételével (nekem hamarjában csak egy jut eszembe, kinek nagyságát azonban kellően nem a 67, hanem és kizárólag a 48-nak, melyet ő teremtett, szemüvegén át méltányolhatjuk) a Deákpártban találkoznak. Hozzájuk járulnak sokan az 1848-ban feltűnt tehetségekből, mások az azóta színpadra lépett nemzedékből, s végre idegenszerű elemek oly pártból, mely csakis a szélsőségek romboló politikájától való félelemből, s nem annyira eredeti meggyőződésből, mint resignátióból csatlakozott egy időre a 67-ki többséghez. De ezek háttérbe szorúlnak, a párt vezérei azok, kiket már 48 előtt vezéreinek tekintett a nemzet, s lelke épen azon férfiú, kinek bölcsességét és politikai jellemét évtizedek óta a nép milliói tiszteletök emelt oltárára helyezék.

A baloldalon látunk a 48 előtti korszakból néhány másodrendű és oly férfit, ki csak e korszak vége felé lépett a politikai pályára. A párt zömét nyilvános életünknek részint 1848-ban s azóta fellépett szereplői, részint a 48 előtti kor ismeretlenebb politikusai képezik; kikhez a conservatív politika egy töredéke járul. Vezérekül látunk e párton egy 48 előtti, akkor nem előtérben állott conservatív férfiút, valódi típusát azon kornak, melyben még az „ítélőmesterek“ divatoztak, — s egy a 48 utáni nemzedékhez tartozó, terjedt ismeretekkel bíró, minden ízében aristokratikus és conservatív politikust, ki a politikai lángészt a külső

higgadtság s roszkor alkalmazott mérséklet által igyekszik pótolni.

Ne vegyék rosz néven a nyilvános élet szereplői, ha nemcsak tetteik, hanem tehetségeik is latba vettetnek. Az ily bírálatot el kell szenvednie mindenkinek, ki bármily alakban, bármily célból a nyilvánosság elé lép.

Nem roszakarat sugallja e szavakat. Meglehet, hogy csalódom, — s magam fognék legjobban örülni rajta, ha a jövő e felfogásomat meghazudtolná.

De a jelen és múlt körülményeit egybevetve, én legalább úgy látom, hogy a Magyarorszáiban általánosan ismert politikai tehetségeknek 1867-ben túlnyomó részét a Deákpárt foglalá magában.

S ha azt látjuk, hogy e párt, mely a szellemi fensőbbségnek, az intelligentiának oly aránytalanul nagy részét foglalja magában, a legélesebb megtámadásoknak szolgál tárgyaúl; ha azt látjuk, hogy mind azok, kiknek képességeit ország-világ ismeri, tévedéssel, — hogy azok, kik hazafiságuknak már annyi próbáját adták, hazafiatlansággal, némelyek által épen hazaárulással vádoltatnak, s vádoltatnak oly pártok által, melyek vele semmi tekintetben nem mérkőzhetnek, — ha ezt látjuk, önként felmerül előttünk a kérdés:

valjon lehetséges-e hogy jeleseink tévedtek mind, s hogy csupán középszerűség nem tévedett?

valjon lehetséges-e, hogy azoknak honszerelme meghűlt, kikben ez érzélem évtizedek viharjai alatt

vérré vált, s hogy azok szeretik jobban a hazát, kiknek még nem is volt elég alkalmuk azt bebizonyítani?

De — hagyjuk e kérdést válasz nélkül.

Mert valjon oly képzelhetlen-e, hogy a fényes talentomok csalódjának? — Nem mutat-e az élet olykor példát arra, hogy a közepszerű ész jobban eltalálja a helyes utat, mint a tudomány? — Nem képzelhető-e, hogy azok, kik már 2—3—4 évtized óta bizonyítgatják hazaszeretetőket, már elfogyasztották a honszerелеmből azt, ami nekik jutott? s így nem képzelhető-e, hogy több hazaszeretetet van abban, ki azt még rövidebb idő óta használja, s ki érette még nem szenvedett annyit?

Semmi sem lehetetlen a világon.

Hagyjuk abban ezt a kérdést.

Bocsánat az olvasótól e néhány lapnyi felesleges szószaporításért. Feledje el, nem mond az úgy sem semmit.

Ne tekintsük a személyeket. Térjünk át a baloldal eljárásának bírálatára.

* * *

Menjünk vissza e párt eredetére.

1861-ben a képviselők közül sokan egy kitünő, sokat szenvedett férfi köré sorakoztak, kiben a közönség nagy része — jogosan-e vagy helytelenül? nem ide tartozik — a külföldi segélytől javulást váró politika képviselőjét látta.

E jeles hazafi gyászos halála után azok, kik életében mellé álltak, együtt maradtak.

Határozati indítványukról kapták pártelnevezésüket.

Az 1861-ki eseményekben két momentumot találunk e párt jellemzésére.

Az egyik az, hogy felirat helyett határozatot indítványozva, meg sem akarta kísérteni az alku a hatalommal.

A másik az, hogy midőn szavazás alá ment a kérdés, túlnyomó száma dacára elejté saját indítványát.

E párt a vitákban élesebb kifejezésekkel szidta a kormányt, mint a felirati, — szóba állásra sem méltatá; de midőn kenyértörésre került a dolog, megrettent önmagától, és önként visszavonúlt.

Evvvel szereplése 1861-ben megszűnt.

Ez volt a mai baloldal, keletkezésének első stádiumában.

Jellemző vonása, hogy olyat mondott, amit tenni nem akart, nem mert, vagy lehetlennek tartott.

* * *

Következett a mostani országgyűlés.

1865-ben a képviselők egy — most már jóval csekélyebb része, — köztök sok olyan, ki Deák Ferenc nevének s politikájának ægise alatt nyerte mandátumát, — feleleveníté a 61-ki határozati pártot.

Vezérek is akadtak.

Vagy talán vezérek voltak, és párt akadt? — Nem tudom. Elég az ahoz, hogy már 1865-ben létezett a mai baloldal.

Senki sem tudta, — talán maga sem, — hogy miben tér el a Deákpárttól? — mire való tulajdonkép az egész pártalakítás?

A Deákpárt még nem adott pontokba foglalt programot. — A baloldal sem. — De azért mégis elvált amattól.

A 61-ki határozati indítványt 65-ben ismételni nem lehetett. 61-ben voltak az országban sokan, kik Napoleonban meg Garibaldiban bizva, tudni sem akartak a bécsi kormányról. De 65-ben amely párt felirat helyett határozatot indítványoz, nem népszerűvé, hanem nevetségessé tette volna magát.

A baloldal tehát, — ha egyáltalában elmélkedett saját létezése felett, — azon kérdéssel állt szemben, hogy hát mit akar tulajdonképen?

Nem tudom, volt-e e kérdés discussió tárgya az ellenzék clubjában, még kevésbbé tudom, gondolkodtak-e az ellenzék egyes tagjai amúgy privatissime, önmagokban e kérdés felett? — de miután a célt, melyet az ellenzék magának alakulásakor kitűzött, csakis az ezen kérdésre adható felelet határozhatja meg, — kénytelen vagyok rá a feleletet keresni.

S ezt, ha a párt nyilatkozataiban nem találjuk, keresnünk kell eljárásában.

Én, ha beleképzelem magamat a baloldal helyzetébe 1865 decemberben, midőn sem a kormány, sem a Deákpárt programja tudva nem volt, míg maga a baloldal, ép úgy mint ma is, programmal nem, csupán „jelszavak“-kal bírt, — csak a következő okoskodásra juthatok:

„Nem tudjuk, mit akarunk. — Nem tudjuk, a kormány mit akar. — Nem tudjuk, a Deákpárt mit akar. Bizonyos előttünk csak az, hogy az alkotmány visszaállítását akarjuk. — De a Deákpárt is ezt akarja! — Hát akkor mi miért vagyunk külön párt?“

Ez okoskodás, mely eddig csak elment valahogy, e pontnál zsákutcába szorult. Meg kell tehát az utolsó tételt fordítani. — A folytatás aztán így hangzik:

„Mit kell tennünk, hogy külön párt lehessünk?“

A felelet a következő:

„Követelnünk azt, amit a Deákpárt követel; de, hacsak lehet, erősebb hangon, türelmetlenebbül. Különben Deákpárt volnánk mi is.“

„De, hát ha megnyerjük, a mit követelünk, az alkotmány visszaállítását?“

„Akkor szétmenjünk-e, ne alkossunk-e többé külön pártot?“

„Dehogy! akkor követelünk mindig többet, mindig valamivel többet, mint amit a Deákpárt. — Így aztán igazolva van létezésünk. Ez a politika örökké való, mert követelni mindig lehet; s nincs oly kívánság, melyet felebb csavarni ne lehetne stb.“

Bocsánatot kérek, — nem állítom én, hogy az ellenzék vagy annak egyes tagjai e monológot valóban elmondották. Sőt hiszem, hogy, ha helyzetök feltett annyira elmélkedtek volna, hogy e monológig eljuthassanak, — teljesen hiszem, hogy amint a fentebb említett zsákutcába érnek, rögtön visszafordúlnak, s a Deákpárthoz csatlakoznak.

De úgy látszik, a baloldal sohasem szállt ennyire magába, hogy ezeket elgondolhassa.

Azonban, — hátha ez a monológ rosszúl van kigondolva?

Hátha volt más célja is a baloldalnak?

Meglehet. Nézzük tehát az ellenzék viselt dolgait az 1865/8-ki országgyűlés alatt.

Lássuk tetteiből, hogy miért létezett?

* * *

Az 1865/8-ki országgyűlés működését két részre oszthatjuk.

Első rész: a puszta követelés, — második rész: az alku, illetőleg az alkotás. — Amaz negatív, ez pozitív része volt a törvényhozás működésének.

Mit tett a baloldal a puszta követelés periódusában?

Beszéljen a legobjektívebb tanú, a képviselőház naplója.

Az első felirat tárgyalása alkalmával, mely, mint a 65/8-ki országgyűlés egyéb nyilatkozatai, Deák műve

volt, a baloldal valamivel élesebb kitételekben beszélt, de midőn tettekre került a dolog, a Deákpárt javaslatára szavazott.

A második felirati javaslat tárgyalásakor hasonlóképen.

Midőn 1867. januárban Deák feliratot indítványozott az 1866. december végén kiadott hadkiegészítési pátens ellen; — az egész baloldal ismét a Deákpártot követte.

Körülbelül ez volt azon három fő momentuma a mostani országgyűlésnek, melyekben a nép képviselői pusztán a negatív, illetőleg a követelés terén állottak.

Mindezen esetekben pedig a baloldal, leszámítva azt, hogy szónokai rendszerint valamivel hevesebben és élesebben keltek ki a kormány ellen, mint a többségi, híven követte a Deákpártot.

Midőn az országgyűlésnek 1866. júniusban történt elnapoltatása alkalmával Deák óvásul egy jegyzőkönyvi kijelentést indítványozott, Tisza Kálmán ugyan egy külön javaslattal lépett fel. De e javaslat lényegében egy volt a Deákéval; s a különbség a kettő közt csak az, hogy a Deák fogalmazatában több volt a méltóság, a Tiszáéban több a recrimináció.

Mi célja volt tehát ekkor a baloldalnak, mint külön pártnak?

Képzelve el a phantásia.

Következett az alkudozás.

Deák Ferenc még 1866. márciusban, — tehát közvetlenül a kedvezőtlen márciusi leirat után s a második felirat előtt, indítványt tett, hogy küldessék ki egy bizottmány a közös viszonyok iránti javaslat kidolgozására.

Ez volt a legfontosabb momentum az országgyűlés eddigi történetében.

A Deákpárt kimondta volt, hogy addig nem hozhat új törvényt, s nem változtathat a régieken, míg az alkotmány vissza nincs állítva.

E nyilatkozatához hű is maradt. De, hogy a nemzet őszinte kibékülési hajlamáról a koronát meggyőzze, hogy meggyőzze Austria népét, miszerint Magyarország nem kíván lehetlent, hogy ezáltal az alkotmány visszaállítását siettesse, — elhatározá még az alkotmány visszaállítása előtt a közös ügyek kérdését, nem ugyan nyílt parlamentben, hanem bizottmányban tárgyalás alá venni, — még pedig egy oly nagy számú bizottmányban, hogy annak véleménye már mintegy a ház véleményének legyen tekinthető.

Ez indítvánnyal Deák elhagyta a merev negatívó, a pusztá követelés terét, az alkudozás mezejére lépett, — s e téren biztosítani akarta az országnak azon előnyöket, melyek ily fontos tárgyban a határozott iniciatívával járnak.

Ha tehát egyáltalában volt értelme a baloldalnak, mint külön pártnak, úgy e kérdésben erős nézetkülönbségnek kellett volna nyílvánúlnia.

Nem történt. Ghyczy, Tisza s az egész baloldal a Deákpárttal szavazott.

Mi célja volt tehát ekkor a baloldálnak?

* * *

Tette-e magának e kérdést, melyre a felelet rá nézve csak kedvezőtlen lehetett, — nem tudni. De úgy látszik, érezte a baloldal, hogy elszalasztá az alkalmat saját lételének igazolására; mert 1866 telén megkísérté e mulasztást helyre pótolni.

Az 1866 novemberi leiratra Deák egy feliratot indítványozott, melyben szilárd hangon követelte az alkotmány helyreállítását s az ország sérelmeinek orvoslását, de egyszersmind kimondá, hogy a 67-es bizottmány folytatni fogja munkálatait.

A baloldal Tisza Kálmán úr által egy másik feliratot indítványozott, melyben az mondatott volna ki, hogy a 67-es bizottmány működése az alkotmány visszaállításáig felfüggesztetik.

Miután a ház a márciusi kedvezőtlen leirat után e bizottmányt kiküldte, — lehet-e annak működését most a sokkal kedvezőbb novemberi leirat után következtelenség nélkül felfüggeszteni? — Nem hátalépés volna-e ez a kiegyezésnek oly nehezen elért ösvényén?

E kérdések akkor bőven megvitattattak; — a ház a Deákpárt mellett nyilatkozott.

A baloldálnak tehát nem az volt-e egyetlen célja, hogy valamivel többet kívánjon a Deákpártnál, valamivel

merevebb magatartást tanúsítson a hatalom irányában?

Mert, ha nem ez volt, — akkor ugyan mi lehetett célja?

Vagy cél nélkül létezett?

* * *

Eddig, mint láttuk, az eltérések a Deákpárt és baloldal közt nem voltak oly nagyok, hogy egy külön párt létezését igazolhatnák.

De menjünk át az alkudozások érdemleges részére.

Kísérjük végig a közösügyi tárgyalásokat. Mert, ha valamiben, úgy az országgyűlés működésének ezen legfontosabb részében kell feltalálnunk azon nézeteltéréseket, melyeket a baloldal tagjai elég nagyoknak találtak egy külön párt létesítésére.

Három stádiumot különböztethetünk meg a közösügyi tárgyalásokban.

Az első: a tizenötös albizottság,

a második: a hatvanhetes bizottság,

a harmadik: a képviselőház kebelében történt.

A 67-es bizottságnak 15-ös albizottmánya javaslatot készített a közös ügyekről; — az albizottság kisebbsége, a baloldal, külön véleményt nyújtott be.

A 67-es bizottság első ülésében Tisza Kálmán visszavonta maga és elvtársai nevében a 15-ös albizottmány kisebbségének javaslatát. A 67-esben a baloldal nem is adott különvéleményt.

Midőn azonban a 67-es bizottmány javaslata a képviselőház elé terjesztett, a baloldal ismét készen volt egy separátum votummal.

Összesen tehát két különvéleményt terjesztett elő.

Legyen szabad itt — amúgy melleleg — egy megjegyzést tennem.

A baloldal, úgy első, mint második külön véleményének készítése alkalmával, mindig megvárta előbb a Deákpárt javaslatát. Mutatja ezt a két különvélemény szövege, melyben egész tételek szó szerint a Deákpárt javaslatából vannak átvéve.

A baloldal tehát egy alkalommal sem lépett fel önállóan.

Megvárta, mit akar a Deákpárt. S akkor odaállt, — a Deákpárt javaslatát megnyirbálta, élesebbé tette, követeléseit valamivel feljebb csigázta.

Tette volna-e ezt, ha volt volna önálló programmja a kiegyenlítési kérdések felett?

S ha volt volna önálló programmja, nem tette volna-e azt, amit minden életrevaló ellenzék tesz, hogy a programmot előbb hozza nyilvánosságra, mint a többség a magáét?

Valjon annyira megveti-e a baloldal a közvéleményt, hogy nem méltatta volna azt programmjának ismerésére, — ha ugyan bírt olyannal?

Nem állt-e érdekében a baloldalnak, mint pártnak, nézeteit a közös ügyekről mielőbb közhírré tenni, — s ez által, ha bízott bennök, pártjának növelését megkísérteni?

A baloldal pedig igyekezett pártját szaporítani, inkább udvarolt a közvéleménynek, semhogy megvette volna, beszélt is eleget a néphez, a nemzethez, az országhoz, — de mindezek dacára önálló programmot nem adott.

Nem adhatott, mert nem volt.

Nem volt képes önálló programmot alkotni; s így mindig a Deákpárt után cammogott.

* * *

E csekély kitérés után, mely azonban szinte vehet némi világot a baloldal existenciájának szükségére, térjünk át a közösügyi javaslatokra.

Hasonlítsuk össze a baloldal javaslatait a többség programjával, mely leghívebben a XII. törvénycikkben fekszik előttünk.

Olvasóim nem veendik rossz néven, ha e párhuzamot is táblázatba foglalom. Szárazabbá lehet ezáltal az összeállítás, de legalább nem lesz részrehajlással vádolható.

A kérdés az levén, miben tért el a közös ügyekben a baloldal a Deákpárttól, ide igtatom először a XII. törvénycikknek, másodszor a baloldal első, harmadszor második különvéleményének lényeges kivonatát, az egyes tárgyakat, könnyebb áttekinthetés kedvéért, egymás ellenébe írva.

1867-iki törvény

a közös érdekű viszonyokról s ezek elintézésének módjáról.

Kimondatik a pragm. sanctio által létrehozott kapcsolat fenntartása.

Magyarország s Austria az uralkodó által feloszthatlanul s elválhatlanul együtt birtoklandók.

Ebből ered a kölcsönös védelmi kötelezettség.

De emellett Magyarország önállása fenntartandó.

Ez a törvény két alapeszméje.

Az uralkodó közös. De udvartartásának költsége nem. Ez tehát nem közös ügy.

De közös a külügy.

„A birodalom diplomatikai és kereskedelmi képviselése a külföld irányában, és a nemzetközi szerződések tekintetében fölmerülhető intézkedések, mindkét fél minisztériumával egyetértésben és azok beleegezése mellett a közös külügyminister teendői közé tartoznak.“

A baloldal

első közügyről különvéleménye. Aláírva Nyáry Pál, Glyiczky Kálmán, Ivánka Imre s Tisza Kálmán által.

A pragmatica sanctioiban a „feloszthatlan és elválhatlan“ birtoklásokon kívül két főeszmé van kimondva:

a kölcsönös védelem, és Magyarország önállásának fenntartása.

Erről nincs szó.

Közös a külügy.

A baloldal

második különvéleménye. Aláírva: Nyáry P., Glyiczky K., Bónis S., Somossy Ig., Várady G., Ivánka I., b. Simonyi L., Szentágh P., Podmaniczky Jr., Jókai M., gr. Keglevich B., Prohászka J., Tisza L. és Tisza K. által.

(Mint az előbbiben.) Kiemelendő azonban a következő megjegyzés: „A magyar korona országainak csak fejedelmük illetőleg az uralkodóház, nem pedig a velök egy uralkodó alatt álló országok és tartományok iránt vannak kötelességeik.“

Szinte.

Külügy. 1) A magyar külügy ö fels. királyi joga.

2) Külügyekben a magyar udvari minis- ter, hadizenet, békekötés, szerződések- nél az egész magyar ministeriumot meg- hallgatja.

3) A követek ö felségét mint osztrák császárt s magyar királyt képviselik.

4) Ö felsége magát külügyekben az

A közös védelem másik eszköze, a hadügy közös oly módon, hogy

1) „ő felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, ami az egész hadseregnek, s így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének egységes vezérletére, vezényletére s belső-vezetére vonatkozik, ő felsége által intézendőnek ismertetik el.“

2) „De a magyar hadseregnek időnkénti kiegészítését, a megajánlás feltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását, úgyszintén a katonaság elhelyezését, élmezését illető intézkedéseket... mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében az ország magának tartja fenn.“

3) A „védelmi rendszernek megállapítása vagy átalakítása M. O.-ra nézve mindenkor csak a magyar törvényhozás beleegyezésével történhetik meg. Míután azonban az ily megállapítás épen úgy, mint a későbbi átalakítás is csak egyenlő elvek szerint eszközölhető célszerűen: en-

Közösek a hadügy némely részei, amennyiben

„mindaz, mi ő felsége egész hadseregének és így a magyar hadseregnek is vezérletére, vezényletére és belső-vezetére vonatkozik, ő felsége által... fog elintéztetni.“

Ellenben az ország magának tartja fenn

1) „a magyar hadseregnek időnkénti kiegészítését, az újoncok megajánlásának jogát, a megajánlás feltételeinek s a szolgálati időnek meghatározását, úgy szintén a katonaság elhelyezését illető intézkedéseket... mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében;“ —

2) „a védelmi rendszernek megállapítását, melynek újabb szabályozása vagy átalakítása M. O.-ra nézve csak a magyar törvényhozás beleegyezésével történhetik meg;

uralk. ház ministere által is helyettesítheti. Minden okmányt a magy. udvari minister is aláír.

Hadügy. A magyar sereg vezérlete, vezénylete s taktikai belső-vezete ő felsége, illetőleg fő hadparancsnoka alá tartozik; a rendeletek a m. honvéd. minister által ellenjegyzendők.

(Mint az első különvéleményben.)

(Mint az első különvéleményben.)

nél fogva minden ily esetben, a két ministérium előleges megállapodása után, egyenlő elvekből kiinduló javaslat fog terjesztetni mindkét törvényhozás elé. A törvényhozások nézeteiben netalán fölrülhetők különbségek kiegyenlítése végett a két törvényhozás egymással küldöttségek által érintkeznek.“

4) „A magyar hadsereg egyes tagjainak mindazon magyarországi polgári viszonyai, jogai és kötelezettségei fölött, melyek nem a katonai szolgálatra vonatkoznak, a magyar törvényhozás, és illetőleg a m. kormányzat fognak intézkedni.“

A pénzügy annyiban közös, amennyiben a fentebb említett ügyek költségei közösek; — oly módon

hogy azon összegnek, melyet Magyarország fizet, kivetéséről, beszédéről s az illető helyre leendő áttételéről a m. országgyűlés és felelős kormány intézkedik.

Minden más államköltségét M. O.-nak a m. országgyűlés és kormány kizárólag állapítják meg és fedezik.

végre 3) „Saját törvényhozása, illetőleg kormányzata útján az intézkedést a magyar hadsereg egyes tagjainak mindazon magyarországi polgári viszonyai, jogai s kötelezettségei felett, melyek nem a katonai szolgálatra vonatkoznak.“

Közösek az említett közös ügyek költségei.

E költségek behajtásáról M. O.-on a magy. törvényhozás és felelős kormány intézkedik.

Minden más államköltséget a m. országgyűlés és felel. kormány állapít meg.

(Mint az első különvéleményben.)

A kül és hadügyek költségeiről a magyar ministérium az osztrákkal értekezve, költségvetést készít, melynek alapján azok az országgyűlés által állapítanak meg.

Az összegek a külügyi pénztárba mennek, illetőleg a magyar honvédelmi minister által költetnek el.

A külügyi pénztár felett a m. udvari minister ellenőrökdi; a számadások az országgyűlés elé terjesztetnek.

Ha Austria az eddigi megállapodásokat elfogadja, meghatározandó azon arány, mely szerint M. O. e költségekhez járul.

Evégből a pesti és bécsi parlament javaslatot készít.

Ha a két parlament e javaslatot elfogadja, az ő felsége szentesítése alá jut.

Ha nem tud megegyezni: a kérdést ő felsége dönti el.

Ez egyesség csak határozott időre terjed, aztán megújítandó.

A közös ügyek

1) a magyar alkotmány fenntartásának,
2) Austria alkotmányossá tételének feltevéle alatt közösen kezelendő követezőkép:

A közös ügyek kezelésére egy közös, egyenlő és solidárisan felelős minisztérium állítatik fel, mely a monarchia egyik felének kormányzatára sem foly be.

Az alkotmányos kezelés tekintetéből a paritás elvének alapján Magyarország s Austria 60—60 tagból álló delegációt választ, — mindig csak egy évre.

A delegációk tanácskozási rendjének fő pontjai:

A közös ügyek megállapítása után meghatározandó azon hányad, mely szerint M. O. e terhekben részesül.

Evégből a két minisztérium javaslatot készít, s azt a maga országgyűlése elé terjeszti.

Ha a két országgyűlés megegyezik, a javaslat szentesítés alá megy.

Ha nem: ő felsége dönt.

Az egyesség csak határozott időre kötetik, aztán megújítandó.

Mindaz, ami a közös viszonyok tekintetében megállapítatik, csak akkor lép életbe,

a) ha M. O. alkotmánya visszaállított,
b) az alkotmányos élet Austriában is behozatott.

A közös ügyek kezelése a következő

I) A végrehajtást illetőleg:

a) a külügyekben az uralkodó a személye mellé rendelt magyar s ennek megfelelő osztrák minister tanácsával él. De joga van magát az uralkodóház ministere által helyettesíttetni. Mindkét felet érdeklő okmányok mindkét minister által aláírandók.

b) hadügyekben az uralkodó egy főhadparancsnokság útján az illető országos minister ellenjegyzése mellett intézkedik.

c) az ezekre szükséges költségeket a magyar kormány a külügyek és fő hadparancsnokság pénztárába szállítja be. E pénztárak felett az országos ministerek ellenőrködnek, s a számadások az országgyűlések elé terjesztetnek.

II) A törvényhozást illetőleg:

A magyar és osztrák kormány a közös ügyekre vonatkozó javaslatait az illető országgyűlések elé terjeszti.

A két országgyűlés a kormányok által közli egymással határozatait.

Ha e két határozat eltér egymástól, mindenik országgyűlés a paritás alapján egy javaslatkészítő küldöttséget választ, mely az egyetértés létrehozatalát megkísérti s megállapodását az illető országgyűlések elé terjeszti.

Ha ezáltal sem jó létre a két országgyűlés közt egyetértés: az uralkodó „az egyiket vagy a másikat az eltérő pontokra nézve is szentesítheti, mely esetben az általánosan kötelező erejűvé válik.“

Erről szó sincs a második javaslatban.

(Mint az első különvéleményben.)

A delegációk külön tanácskoznak, — egymással írott izenetek által közlekednek.

Ha három izenetváltás sikertelen maradt, a delegációk összejönnek pusztán szavazni.

A delegációk hatásköréhez csak az e törvényben határozottan közöseknek nyilvánított ügyek tartoznak. Ezeken kívül az országgyűlés hatáskörébe nem avatkozhatnak.

A közös minisztérium mindenik bizottságnak külön tesz előterjesztéseket, — ad felvilágosításokat stb.

Főtárgya a delegációknak a közös ügyek költségvetése. Ez megállapítván, beszéde s kivetése a magyar pénzügyminister kötelessége. Általában a delegáció bármily királyilag szentesített határozatai csak a magyar kormány által hajthatók végre.

Ha az országgyűlés feloszlatatik, eo ipso feloszlik a delegáció is.

Mindenik delegáció indítványozhatja a közös kormány perbefogását, mi, ha a másik delegáció is elfogadja, megtörténik.

(Mint az elsőben) azon különbséggel, hogy ha a magyar és osztrák országgyűlés a javaslatkészítő küldöttség jelentése után sem tud megegyezni, nem dönt az uralkodó. — Hogy mikép hozassék létre öszhangzó megegyezés, arról a második javaslatban szó sincs.

(Mint az elsőben.) Az államadosságból egy tökésszeg hasítottassék ki Magyarországnak számára.

Az államadosságból kész az ország részt vállalni, s ez iránt a m. minisztérium „közbejöttével“ Austriával egyezkedésbe bocsátkozni.
Jövőre a közös kölcsönök felvétele a magyar országgyűlést illeti.

(Mint az elsőben.)

M. O. kész hosszabb tartamú, időnkénti vámsovetséget kötni Austriával, valamint szövetséget kereskedelmi ügyekre is.

(Mint az elsőben.)

A közvetett adókra nézve az ország kész arra, hogy „kölcsönös egyezkedés útján időről időre oly elvek állapotassanak meg, melyek lehetővé tegyék a vámsorompók vissza nem állítását.“

Az államadosság ugyan nem közös ügy, de politikai okokból M. O. kész azokból egy részt elvállalni; — s ez iránt Austriával egyezkedni.
Jövőre közös lesz azon kölcsön, mely közösen vétetik fel, de ennek elhatározása a magyar országgyűlést illeti.

A kereskedelmi ügyek nem közössek, de M. O. kész ezek iránt Austriával időnként „vám- és kereskedelmi szövetséget“ kötni.

E szövetség, mint teljesen önálló két állam közt, alku útján kötötték, s a m. országgyűlés megerősítésétől függ.

A közvetett adók alapelvei, vámvonalak kezelése, vasúti kezelés, pénzrendszer iránt a két ország egységére fog lépni.

Ha az egyezkedés nem sikerülne, jelen törvény hatálytalan.

Vonjuk le ez összeállításból, melyben az illető okmányok főpontjai bennfoglaltatnak, a maguktól eredő következtetéseket.

Ezek szerint megegyezett a baloldal mindkét különvéleményében a Deákpárttal abban,

1) hogy az újonnan szabályozandó államjogi viszonyt két fő elvre, a) a feloszthatlan s elválhatlan birtoklás és ebből folyólag a kölcsönös védelem, — b) Magyarország önállásának elvére alapítja;

2) abban, hogy mindaz, ami a magyar sereg vezérletére, vezényletére s belserveszetére vonatkozik, a király hatáskörébe tartozik;

3) hogy az újoncozás stb. joga a magyar kormányt s országgyűlést illeti;

4) hogy a védelmi rendszer csak a magyar törvényhozás megegyezésével szabályozható s módosítható;

5) hogy a magyar katonák polgári viszonyaikra nézve a magyar törvények alatt állnak;

6) hogy az új reform csak akkor lép életbe, ha a magyar alkotmány visszaállítatott, s Austria is alkotmányt kapott;

7) hogy az ország kész az államadósságokból részt vállalni;

8) hogy kész Austriával koronként kereskedelmi s vámszerződéseket kötni;

9) hogy kész a közvetett adókra s némely ezekkel rokon ügyekre nézve Austriával időnként kölcsö-

nös egyezkedés útján bizonyos alapelveket megállapítani.

Megegyezik továbbá a baloldal első külön véleményében a Deákpárttal abban, hogy

1) a külügyet közösnek ismeri, valamint a hadügy egy részét is;

2) hogy e közös ügyek költségeit szinte közösennek elismeri.

Eltér ellenben a baloldal a Deákpárttól abban:

1) hogy a *pragmatica sanctio* fenntartását kimondván, ünnepélyesen kinyilatkoztatja, miszerint az országnak csak a dynastiával van dolga, Austria népeihez ellenben semmi köze;

2) hogy második separátum votumában a külügyet ismét megteszi királyi „*jus reservatum*“-nak;

3) hogy a kül- és hadügy költségvetését a magyar és osztrák ministeriummal készítteti, s a két országgyűlés által állapíttatja meg;

4) hogy — első különvéleményében — a kül- és hadügyre nézve, ha a két országgyűlés nem tud megegyezni, a királyt tetszése szerinti döntő szavazattal ruházza fel.

Nem is említi a baloldal, — a király civillistáján kívül, melyet talán eo ipso országos ügynek tart:

1) második különvéleményében (mert az elsőben a Deákpárttal megegyezőleg a hányad-rendszer javasolja) azt, hogy mikép határozandó meg azon kulcs, mely szerint Magyarország a kül- és hadügyek költségeihez járúl;

2) miután második különvéleményében elejti az elsőnek azon tételét, mely szerint differentia esetében a két országgyűlés közt a király dönt: nem említi azt, mikép véli e differentiát kiegyenlítettetni.

S így elég támaszpontot nyertünk a baloldal e kérdésbeni programjának bírálatára.

Mert a fentebb jelzett megegyezések és eltérések önként a következő elmékedésekre vezetnek.

Azokból, amikben a baloldal a Deákpárttal megegyezett, abból, hogy a *pragmatica sanctio* által létrehozott viszonyt elismeri, hogy a kül- és hadügyet egységes — bár uralkodói — kezelés alá akarja vetni, hogy az államadósságokból kész részt vállalni, hogy kész Austriával kereskedelmi szerződéseket kötni, s a közvetett adók alapelvei felett egyezkedni, — mindezekből, mondom, kiviláglik, miszerint a baloldal belátta a kiegyenlítés szükségét.

Azokból, mikben a baloldal a jobbtól eltér, illetőleg azokból is, miket javaslatában egyenesen ignorál, — sok más tűnik ki. S tulajdonképen ezen pontok azok, melyekből a baloldal politikájára következtetést vonhatunk; mert míg a fentebbiek egyenesen utána vannak gyártva a Deákpárt programjának, ezekben a baloldal a maga külön nézeteit rakta le.

Vegyük fel ez eltérések fő pontjait.

A főeltérés mindenesetre az, hogy a baloldal — második különvéleményében — nem ismer el közös ügyeket.

Nem ismer el szóval, de igen tettel.

nös egyezkedés útján bizonyos alapelveket megállapítani.

Megegyezik továbbá a baloldal első külön véleményében a Deákpárttal abban, hogy

1) a külügyet közösnek ismeri, valamint a hadügy egy részét is;

2) hogy e közös ügyek költségeit szinte közösen elismeri.

Eltér ellenben a baloldal a Deákpárttól abban:

1) hogy a *pragmatica sanctio* fenntartását kimondván, ünnepélyesen kinyilatkoztatja, miszerint az országnak csak a dynastiával van dolga, Austria népeivel szemben semmi köze;

2) hogy második separátum votumában a külügyet ismét megteszi királyi „*ius reservatum*“-nak;

3) hogy a kül- és hadügy költségvetését a magyar és osztrák ministeriummal készítetteti, s a két országgyűlés által állapíttatja meg;

4) hogy — első különvéleményében — a kül- és hadügyre nézve, ha a két országgyűlés nem tud megegyezni, a királyt tetszése szerinti döntő szavazattal ruházza fel.

Nem is említi a baloldal, — a király civillistáján kívül, melyet talán eo ipso országos ügynek tart:

1) második különvéleményében (mert az elsőben a Deákpárttal megegyezőleg a hányad-rendszerrel javasolja) azt, hogy mikép határozandó meg az országkulcs, mely szerint Magyarország a kül- és hadügyek költségeihez járúl;

2) miután második különvéleményében elejti az elsőnek azon tételét, mely szerint differentia esetében a két országgyűlés közt a király dönt: nem említi azt, mikép véli e differentiát kiegyenlítettetni.

S így elég támaszpontot nyertünk a baloldal e kérdésbeni programjának bírálatára.

Mert a fentebb jelzett megegyezések és eltérések önként a következő elmékedésekre vezetnek.

Azokból, amikben a baloldal a Deákpárttal megegyezett, abból, hogy a *pragmatica sanctio* által létrehozott viszonyt elismeri, hogy a kül- és hadügyet egységes — bár uralkodói — kezelés alá akarja vetni, hogy az államadósságokból kész részt vállalni, hogy kész Austriával kereskedelmi szerződéseket kötni, s a közvetett adók alapelvei felett egyezkedni, — mind-ezekből, mondom, kiviláglik, miszerint a baloldal belátta a kiegyenlítés szükségét.

Azokból, mikben a baloldal a jobbtól eltér, illetőleg azokból is, miket javaslatában egyenesen ignorál, — sok más tűnik ki. S tulajdonképen ezen pontok azok, melyekből a baloldal politikájára következtetést vonhatunk; mert míg a fentebbiek egyenesen utána vannak gyártva a Deákpárt programjának, ezekben a baloldal a maga külön nézeteit rakta le.

Vegyük fel ez eltérések fő pontjait.

A főeltérés mindenesetre az, hogy a baloldal — második különvéleményében — nem ismer el közös ügyeket.

Nem ismer el szóval, de igen tettel.

Hogy ezt megcselekedhesse, a hadügyet a király, illetőleg a főhadparancsnok kezébe adja, a külügyet rezervált királyi jognak deklarálja.

Nem ötlik-e mindenkinek szemébe, miszerint e viszony szakasztott mássa volna a 48 előtti szerencsétlen állapotoknak?

Nem világos-e, miszerint a külügyek a király, s annak házi ministere által intéztetve, tényleg nemcsak közösen, de absolutistice kezeltetnének?

Igaz ugyan, miszerint külügyekben a baloldal a magyar udvari, hadügyekben a honvédelmi minister ellenjegyzését kívánja, de ennek dacára nem hiúsúl-e meg e ministerek felelőssége tényleg, ha csupa oly rendeleteket kell aláírniok, melyeket nem ők, hanem a császári ház ministere s a főhadparancsnok adnak ki?

Nem úgy állnánk-e mint 48 előtt, mikor a magyar kancellárnak fődolga volt a bécsi császári ministerek rendeleteit, leiratokba foglalva aláírni, s Magyarországra expediáltatni?

A törvény nem említene közös ügyeket, mint 48 előtt; de azért külügy és hadügy valjon nem közösen kezeltetnének-e?

Lehetetlen e kérdésekre nem „igen“-nel felelni.

Ha a magyar udvari és honvédelmi ministerek feladata volna aláírni azon rendeleteket, melyeket a császári ház nemfelelős ministere, vagy a nemfelelős főhadparancsnok fogalmaz: ebből vagy az eredne, hogy néha több ministerváltozás volna, mint hónap

az évben, vagy az, hogy a ministerek politikai felelőssége, mely a gyakorlati életben nagyobb jelentékenységgel bír, mint a jogi, lassanként illuszióssá lenne.

S hova lenne ekkor Magyarországnak a kül- és hadügyekre gyakorlandó befolyása?

Valjon az udvari s honvédelmi ministerek, azon ügyekben, melyeket más, nemfelelős ministerek kezelnek, gyakorolhatnának-e oly befolyást, minő Magyarországot megilleti?

Igaz, hogy az országgyűlésnek volna hozzászólási joga a budgethez, de e jog, miután az ezen ügyeket kezelő ministerek közvetlenül nem állnak az országgyűlés elé, vagy csak a kormányzat megakasztására, vagy az ország befolyásának megsemmisülésére vezethetne.

Szóval, a baloldal javaslata szerint helyzetünk a következő volna:

„A törvény kimondja Magyarország teljes állami önállóságát, s nem ismer el közös ügyeket, hanem miután vannak ügyek, melyeket a *pragmatica sanctio* fenntartása mellett lehetetlen másként kezelni, ezekben magát a „magyar király“ által képviselteti, kit is e végből, közvetlenül vagy megbízottak által gyakorolható *jura reservatá-kkal* ruház fel.“

De nem ez volt-e az ország helyzete 1723 óta? nem ez állapot idézte-e elő azon folytonos alkotmányküzdelmet, mely hazánk kifejlődését lehetlenné tette?

A *pragmatica sanctio* óta mindig a „magyar király“ képviselte Magyarországot a kül- és hadügyek-

ben, — de azért lesz-e ember, aki állítani merészelné, miszerint hazánk tetteleg gyakorolt volna befolyást ez ügyekre, — lesz-e aki tagadhatná, miszerint tetteleg alá voltunk rendelve az osztrák kormánynak?

Mert ha mi a magyar királyt, ki egyszersmind osztrák császár is, teszszük azon befolyás főképviselőjévé, melyet hazánk a kül- és hadügyekre gyakoroljon, az annyi volna, mint Magyarországnak semmi befolyást sem adni ez ügyekre.

Mert az udvari s honvédelmi minister ellenjegyzése s az országgyűlés budgetjoga ily körülmények közt vezethetne erőszakos összeütközésre, vagy hazánk jogainak oly lassú megszűnésére, minőt 1723 óta tapasztaltunk, — de normális, békés életre, alkotmányos fejlődésre soha.

A Deákpárt helyes tapintattal belátta bajaink forrását, s népképviselők által gyakoroltatja hazánk befolyását a kül- és hadügyekre.

A baloldal az ily módon gyakorolt befolyást oly kezekbe teszi át, melyekben hogy az semmivé lesz, e nép százados szenvedései bizonyítják.

Gondoljátok el, mennyire nemcsak ignorálva, de elnyomva valának 1723 óta hazánk érdekei ez ügyekben, — mint intézte azokat rólunk nélkülünk az osztrák kormány, — s mily káros következményei voltak ennek hazánkra nézve; s be fogjátok látni, mit ér, ha hazánk érdekeinek képviselését a koronára bízunk!

Gondoljátok el másfél százados alkotmányküzdelmeink keserű következéseit, s feleljetek azon kérdésre, vajon üdvös lehet-e hazánkra nézve, ha azon alárendeltség, melyben a kül- és hadügyekre nézve tényleg valánk, most a törvény által szentesítették?

Pedig ez, és semmi más volna következménye a baloldal javaslatának.

A baloldal tehát a 47-es állapotokat elevenítené fel, melyekben Magyarország a kül- és hadügyekben nem gyakorlá az öt megillető befolyást.

* * *

Merésznek tetszhetik e vád azok előtt, kik csalhatatlan valóságnak veszik azt, hogy a baloldal nagyobb önállást igényel Magyarországnak, mint a Deákpárt.

Valjon lehetséges-e, hogy azon férfiak, kik minden kínálkozó és nem kínálkozó alkalommal oly ékesen diktióznak Magyarország önállásáról, kik a Deákpártot az önállás csorbításával merik vádolni, — vajon lehetséges-e, hogy ők magok csekélyebb mértékét kívánják az önállásnak, mint a Deákpárt?

Nem épen ügyetlen csel, ha valami népszerűtlen dolgot keresztülvinni akarunk, — nagy hangon vádat emelni miatta más ellen, így a közvéleményt elámítani, s aztán suttyomban ugyanazon dolgot véghezvinni. Valjon lehet-e ez ármányos eljárással vádolni a baloldalt?

Bármennyire ellene szól a látszat ez ügyben, én meg vagyok győződve, hogy nem.

Mert, ha a politikai belátásnak a Deákpárténál jóval csekélyebb mértékét a baloldaltól meg nem tagadhatjuk is, — nem tagadhatjuk meg tőle másrészt a hazafiságot, a jóakaratot sem.

A baloldal semmi esetre sem akart Magyarországnak csekélyebb önállást adni, mint a Deákpárt. Erről meg lehetünk győződve.

De akkor miként van, hogy javaslatában Magyarország befolyása a kül- és hadügyekre majdnem a zérusig leszállítatik?

E kérdésre nem messze, magában a javaslatban megleljük a feleletet.

Azon vizsás eredmény, melyre a baloldal külön véleményeiben jut, az „önállás“ fogalmának téves fel-fogásából származik.

A Deákpárt úgy fogta fel az önállást, hogy annak mértéke azon befolyásban rejlik, melyet saját sorsunkra gyakorlunk, — hogy e befolyás növekedtével nő az ország önállása is, — és azért a kül- és hadügyet nemcsak látszólagos, hanem valóban alkotmányos kezelés alá veté, s a delegációba küldött népképviselők által, Austriával egyenjogú befolyást gyakoroltat hazánkkal a közös ügyekre. E definitiója az önállásnak, azt hiszem, minden kétségen felül áll.

A baloldal ellenben úgy magyarázza az önállást, hogy az abban áll, hogy más országokkal minél

kevesebb érintkezésbe jöjjünk. Más országokkai érintkezésben hazánk önállásának csorbulását látva, hogy ez érintkezést kikerülhesse, a király kezébe adja azon befolyást, mely az országot a közös ügyekre megilleti.

A Deákpárt értelmezése szerint tehát az önállás abban áll, hogy saját ügyeinkre befolyjunk.

A baloldal felfogása szerint az önállás az elszigetelésben áll.

És hogy ez így van, azt csalhatlanul bizonyítják különvéleményei.

Álljon itt még néhány pont belőlök.

A XII. törvénycikk a quóta meghatározása céljából a két parlament által készített javaslatokat. A baloldal első különvéleménye csak a két kormány által, — nehogy a két nép képviselői egymással szóba álljanak.

A XII. tv. cikk szerint a közös budget megállapítására a közös felelős ministerium s a delegátiók hivatvák. — A baloldal második különvéleménye szerint a császári ház nemfelelős ministere teszi e költségeket; s így, bár az országgyűlés elé terjesztetnek a számadások, tetteleg a felelősség semmivé van téve, — nehogy a két nép képviselői érintkezésbe jöhessenek.

A XII. tv. cikk szerint a külügyeket a közös felelős külügyér intézi, a delegátiók ellenőrzése mellett. A baloldal második javaslata szerint a császári ház nemfelelős ministere. S így a felelősség illusoriussá tétetik, csak azért, — nehogy a két nép képviselői érintkezésbe jöhessenek.

A XII. tcikk szerint a közös ügyek kérdéseiben a delegáció határoz. — A baloldal első javaslata szerint a két országgyűlés; ha ezek meg nem egyeznek, a király, absolut hatalmával, csak azért, — nehogy a két nép képviselői érintkezésbe jöhessenek.

És hogy semmi kétségünk se legyen afelett, miszerint a baloldal csakugyan az elszigetelésben véli az önállást feltalálhatni, maga ünnepélyesen kimondja, miszerint a „magyar korona tartományainak csak fedelmük, illetőleg az uralkodóház, nem pedig a velök egy uralkodó alatt álló országok és tartományok (értsd: népek) iránt vannak kötelességeik.“

A baloldal tehát, ha nem nyílt szóval is, de tetteleg, Magyarországnak nem ad kellő befolyást a közös ügyekre, s ezeket absolute engedi kezelni, — a baloldal tehát feláldozza hazánk önállását, fel az alkotmányosságot, csak azért, hogy Austriáról tudomást ne kelljen vennünk!

De azért Brutus becsületes férfiú, — és a baloldal felvilágosodott, alkotmányos politikát üz!

* * *

A baloldal közözügyi különvéleményeinek vezéreszméje ezek szerint

az elszigetelés, hazánk önállásának s az alkotmányosságnak rovására.

Valóban szép eszme, méltó egy párthoz, mely a nép képviselőiből áll, és szabadelvűnek, — némely

gerjedelmes pillanataiban pláne — demokratikusnak szereti magát nevezni!

És ha meggondoljuk, hogy a 67-es bizottság megválasztásától a baloldal második különvéleményéig 12 egész hó folyt le, hogy tehát egy évig volt ideje ez ügyek felett elmélkednie, — hogy így feltehető, miszerint a politikai bölcseségnek rendelkezésére álló teljes mértékét belefektette e javaslatokba, s hogy azok mégis ilyenek lettek, hogy ilyenek lehettek, valóban el kell szomorodnunk egy „nemzeti párt“ ily nagy botlásainak szemléletére.

Mert e közöstygi program a magyar nemzet és nép érdekeinek szempontjából oly óriási politikai hiba, melyet a jelenben a nagyobb rész talán nem lát be, vagy ha belát, hajlandó elnézni, de melyet az igazságos história meg nem bocsáthat soha!

És a 48-ki forradalom után, — mely kijelölte függő kérdéseinknek egyedül helyes megoldási útját: az osztrák néppel való egyezkedést, mely a királyi hatalmat a nép javára korlátozá, mely szakított az avas traditiókkal, — a 48-ki forradalom után kell megérvünk azt, hogy egy párt, nem akarva tudni az osztrák népről semmit, kész a korona hatalmát a népek kárára növelni, s visszaidézni ama politikai nyomor korszakát, melynek minden lapja csak hazánk szégyenét beszéli!

És, ami ennél még szomorítóbb, 48 után kelle megérvünk azt, hogy a nép nagy része, nem látva be e politikai visszalépést, csakugyan olybá hajlandó

venni a baloldal javaslatát, mint mely a XII. törvénycikknél nagyobb önállást biztosíthat Magyarországnak!

Mi lehet ennek oka? mi lehet azon óriási forrása a tévedésnek, melyből oly sokan merítik nézeteiket?

Én azt nem lelhetem másban, mint helyzetünk hibás felfogásában.

Vannak sokan Magyarországnak, kik nem véve tekintetbe azon gyökeres változást, mely 48 óta törvényeink s az események által hazánk helyzetében végbement, azt még ma is a 48 előtti álláspontról tekintik.

Csak ebből eredhet az, hogy mint őseink 1723-tól 1848-ki márciusig, ma is az elszigetelésben keresik az önállást.

Mintha a 48 nem is létezett volna, mintha nem csináltunk volna szabadelvű forradalmat, mintha nem vértettek volna el ezrek, s nem szenvedtek volna milliók két évtizeden keresztül, vagy mintha a kiontott vér és kiállott szenvedéseknek semmi következményeik nem volnának, — úgy felöltik ismét a 48-ban elvetett sérelmi politika avúlt köpenyét, — mintha a férfi visszatérve szülei házához, melyet kora gyermekkorában hagyott el, ismét elővonné falovát s egykori bábúit, hogy nekik szentelje életét!

Nyomtalanul ment-e el felettünk a szenvedésnek e két hosszú, kínos évtizede, — nem íhlette-e meg lelkünket a 48-ki forradalom életadó lehellete, oly paradicsomi életet élt-e Magyarország 48 előtt, s

azóta nem feledtünk, nem tanultunk-e semmit, hogy most azon vályogkunyhó tatarozásához akarunk ismét fogni, melyet 48-ban magunk feldúltunk: ahelyett hogy megragadnók az alkalmat ama büszke palota befejezésére, melynek 48-ban alapjait leraktuk?

Szomorú dolog, de úgy van.

Ama téves politikai irány, mely — mintha 48-tól 67-ig József napjaként a história siestát tartva lábát lógatta volna, — ma ismét a sérelmi politika falóvának akarja szentelni életét, s ama ronda vályogkunyhó tatarozására fecsérelni erejét, eme politikai irány nálunk, fájdalom, létezik.

És ez irány szolgálatában izzadva követte el a baloldal azon nagy bünt a forradalom szelleme ellen, melyet közösügyi különvéleménynek nevezett; mely által — ha győz — a 48-as intézményekbe átplántálta volna a 47 szellemét.

* * *

Az eddigiekben a baloldal magatartását és viselt dolgait vizsgálván, azon eredményre jutottunk, miszerint

a baloldal a közösügyek kérdésében magát szűkeklűen aristokratikusnak, az elszigetelési dogma s a sérelmi politika hívének bizonyítja; — miszerint továbbá:

eredeti vélemény hiányában mindig a Deákparté után állapítja meg saját nézeteit; — miszerint végre

a kormány irányában keményebb szavakkal kelt ki, mint a Deákpárt.

Legyen szabad itt, mielőtt a továbbiakra áttérnénk, egy, tán felesleges kérdést tennem.

A baloldal politikusai s főleg vezéreibei higgadt, józan, mérsékelt férfiak; ezt ők állítják, és én nem akarom tagadni.

Azon alkudozások ideje alatt, melyek az 1867-iki törvényeket eredményezték, a kiegyenlítés ügye több ízben igen kényes helyzetbe jutott.

Így például még az alkotmány visszaállítása előtt, 1866. decemberben, midőn arról volt szó, folytassa-e a 67-es bizottság munkálatait.

Így a quota kérdésében, melyben a Deákpártnak már a képviselőház nyílt tanácskozásai előtt sikerült egyetértést hozni létre a korona, a pesti és bécsi kormány, valamint önmaga és a bécsi országgyűlés irányadó egyéniségei közt.

Így az államadósságok kérdésében, melyben már létrejött a hasonló megegyezés.

Többet nem is említek.

Mindhárom esetben a baloldal oly indítványokkal lépett fel, melyek a nagy fáradsággal rakott kiegyenlítési művet ismét semmivé tehetnék volna, ha a ház által elfogadtnak.

De a baloldal vezérei körültekintő, higgadt férfiak.

S mint ilyenek, valjon indítványozták volna-e 1866. decemberben a 67-es bizottmány tanácskozásai-

nak felfüggesztését, s ez által a már küszöbön álló kiegyenlítés meghiúsítását, ha remélték volna, hogy többséget nyernek?

S mint körültekintő, óvatos politikusok, vajjon a quota kérdésében léptek volna-e fel oly indítvánnyal, mely ismét halomra dönthette volna a kiegyenlítést, ha nem bizonyosak róla, hogy kisebbségben maradnak?

S mint higgadt, óvatos férfiak, vajjon tettek volna-e az államadósságok kérdésében oly indítványt, mely a kiegyenlítést ismét kockáztatta volna, ha képzelhették volna, hogy indítványuk elfogadtatik?

Valjon, ha véletlenül, nagy meglepetésökre többségre kaptak volna, nem rettentek volna-e ismét vissza önmaguktól, mint 1861-ben, a határozati s felirati javaslatok tárgyalásakor?

Nem kérek, és nem adok feleletet.

Akinek tetszik, elmélkedjék felettök.

Különben ezek olyan „felesleges“ kérdések, melyeket csak a 61-iki reminiscenciák juttattak eszembe.

* * *

Szerencséjére azonban, nagy szerencséjére az országnak, a Deákpártnak mindezek dacára sikerült létrehozni a kiegyenlítést.

A magyar alkotmány visszaállítatott, a magyar minisztérium kineveztetett.

Egymásután létrejöttek a kiegyenlítési törvények.

Az ország oly széles és annyira biztosított alapot nyert ismét az anyagi és szellemi továbbfejlődésre, minővel századok óta nem bírt.

Aki a 67-ki vívmányok nagyságát felfogta, aki a 48-ki forradalom szellemét megérté, örömmel üdvözlé ez eseményeket, azon reményben, miszerint az ország minden pártjai elfogadva a nyert alapot, reá lépének, s versenyt fognak működni e haza felvirágoztatásán.

Legalább így kellett volna lenni.

S miután a 48-ki forradalom nemcsak államjogi, hanem szabadelvű reformokat is kezdeményezett, miután azonban e reformok a 48-ki törvényekben nagyrészt még csak elvileg mondattak ki, miután e kérdések húsz évig szüneteltek s miután végre az államjogi forradalom befejezése után beállt a lehetőség a liberális reformok munkáját ismét folytatni: az országgyűlésnek igyekeznie kellett volna mielőbb hozzálátni a 48-ki törvénykönyv liberális eszméinek megvalósításához.

Miután pedig a kormány államjogi kérdések alapján alakult pártnak kifolyása volt, mely liberális és conservatív elemeket vegyest rejtett magában, e reformmunkák siettetése végett nagy szüksége volt az országnak egy olyan ellenzékre, mely a létrehozott államjogi alapot őszintén elfogadva, a liberalismus kérdéseit tolja előtérbe.

Szóval a kiegyenlítés létrehozatala után égető szükség volt egy szabadelvű ellenzék.

S hogy most is csak égető szükség még, ezt a baloldalnak köszönjük, mely — talán csupa liberalismusból — jobbnak látta az államjogi kérdések megoldása után is megmaradni államjogi ellenzéknek, s ezáltal háttérbe szorítani a szabadelvű haladás kérdéseit.

A kiegyenlítési törvények létrejöttek; törvénynyé váltak. És a baloldal azóta, s még mindig, folytatja ellenök az oppositíót.

Belátja, — mint maga is többször elismeré — miszerint közösügyi programjának egyhamar diadalt nem reméll. Nem reméll pedig azért, mert ahhoz egy magyar országgyűlési többségen kívül szükséges még a király, valamint, — miután e törvények nagy része szerződési jellemmel bír, — Austria népének beleegyezése.

E három akadály elhárítását a baloldal egyhamarjában nem is reméli. S józanúl nem is remélheti.

És mégis opponál a magyar felelős kormánynak.

És opponál nem — mint üdvös volna, — a szabadelvűség mezején, hanem még mindig az államjogi kérdéseknek tetteleg már túlhaladott álláspontjáról.

Mire való ez oppositio?

Erre azt lehetne felelni, hogy a baloldalnak, mint külön pártnak fenntartására.

Tegyük fel tehát másképp a kérdést.

Mi célja a baloldalnak, mint külön pártnak, a kiegyenlítés után?

* * *

Megítélhetjük a baloldal további tetteiből s oppozíciós módorából.

Körülbelül két felé osztályozhatjuk az oppozíciókat.

A történelem gyakran mutat fel pártokat az oppozíció mezején, melyek bizonyos alkotó erővel bírnak. Az ily ellenzék, melynek szilárd, önálló véleménye van, meg fogja ragadni az iniciatívát, mert tudja, hogy maga a kezdeményezés megerősíti posícióját. Positív javaslatokkal lép fel tehát és kezdeményez. Ez az életképes, és így életrevaló oppozíció fő ismertető jele. Ilyen ellenzék volt a Deákpárt mindaddig, míg kormányra nem jutott.

Van azonban egy másik neme az ellenzéknek, mely az alkotó erő hiányában a pusztán negatív, akadályozásra szorítkozik. Eredeti, önálló nézetei nincsenek; programjait utána gyártja más pártok programjainak. E hiányok lankasztó érzetében nem képes az erőteljes iniciatívára. Bízta azt tehát másra, s legfőbb feladatának tekinti oda hengergetni magát e másnak útjába, hogy annak haladását nehezítse.

Ilyen oppozíció a baloldal, mely a mostani három éves országgyűlés alatt nem kezdeményezett,

nem lépett fel alkotó eszmékkal, mindig csak gátolt, akadályozott.

És ezt tette a ministérium kinevezése után is.

A koronázás után a királyi pár a koronázási ajándékot a honvédeknek adta.

E nagylelkű tett, melynek becsét nem a 100,000 arany, hanem azon több mint királyi, valóban nemes kedélyre mutató elhatározás adta meg: jótékony kezdet nyújtani a forradalom harcosainak, kik addig a hatalom által folyton lázadóknak bélyegeztettek, — e tett leírhatatlan hatással volt az országra.

Bajos volna elhatározni, valjon a meglepetés nagyobb-e, melyet e tény előidézett, vagy a vígasztaló hatás, melyet minden igaz hazafira tett.

A baloldal nem kevésbbé volt általa meglepetve, nem kevésbbé meghatva, mint a Deákpárt, s közlönye költői elragadtatással zengé el érzelmeit.

De csakhamar eszébe jut a baloldalnak, hogy hiszen ő — oppositio!

S a király tettéből fegyvert kovácsol a ministérium ellen.

Mert valjon Tisza Kálmán úr indítványának 1867. júniusban, a honvédügy tárgyában, — mely ha törvénynyé válik, csak a nemzetiségeket ingerelte, csak azon fátyolt tépte volna ketté, melyet nemzet és király nemes egyetértéssel borítottak a forradalom gúszos eseményeire, s mely beláthatlan kellemetlen consequentiákat idézhetett volna elő, — valjon ez indítványnak volt-e más célja, mint egy, az érzelmek

előtt oly népszerű fegyverrel megtámadni a minis-
teriumot, azt depopularizálni, s ezáltal a haza reor-
ganisátiójára célzó törekvései elé akadályokat gör-
díteni?

Valjon azon pusztán halasztó indítványoknak, me-
lyeket a baloldal a kereskedelmi s vámszövetség kér-
désében, s temérdek más előforduló alkalmakkor tett,
volt-e más céljok, mint a kormány útjába akadályokat
gördíteni?

Valjon azon vitáknak és szavazásoknak, melyek-
ben a baloldal a szélsőbal mellé állt, — azon szél-
sőbal mellé, melyet megtámadott akárhányszor maga
is, — vagy melyekben a nemzetiségek némely rajongó
képviselőivel tartott, — azon fanatikussal, kik iránt
több concessióra a jobb oldalnál alig volt hajlandó,
valjon e vitáknak és szavazásoknak volt-e más cél-
jok, mint akadályoztatni, depopularizálni a kormányt?

Nem akarom tovább folytatni e kérdéseket. A
képviselőház naplójában elég idevágó esetet találhat
akárki.

A baloldal protestálhat, s tetteleg protestált is e
felfogás ellen, valahányszor ily célú oppositívóval vá-
doltatott.

S ha mint férfiak kinyilatkoztatják, hogy nem ez
volt céljuk, nincs más hátra, mint hitelt tulajdonítani
szavaiknak.

Mert minden férfi, ki méltó e névre, meg-
követelheti, hogy szavait elhiggyék. — Örömet meg-
teszem.

De azt nem szabhatja ki a közvéleménynek senki, hogy ez pártjának eljárását a maga subjectív szempontjából ítélje meg. Ez ítél a maga felfogása szerint.

Én nem láthatok be a baloldal politikusainak lelkébe, hol intentióik laknak, s határozataik fogamzanak. Erre nézve, — bensejökre nézve tehát el kell fogadnom nyilatkozatukat. Nekik azt jobban kell tudniok, mert közelebb állnak hozzá.

De viszont nem vagyok köteles a dolog külsejét az ő szemüvegökön át látni.

S ez azt mondja, hogy a baloldal mindezen indítványainak nem volt más praktikus eredménye, mint az akadályozás.

De ha ők nem ezt akarták?

Annál rosszabb rájuk nézve, ha — és nem egyszer, hanem rendszerint, — oly célt értek el, melyre nem törekedtek.

Itt tehát csak két alternatíva képzelhető.

Vagy intentiója, öntudatos célja volt a baloldalnak a pusztá akadályozás;

vagy nem volt; de eljárása által akaratlanúl jutott mindig ez eredményre.

Melyik méltóbb egy nagy parlamenti párthoz, melyik mutat nagyobb politikai bölcseségre?

* * *

S hát még, ha a napi sajtót tekintjük!

Megvallom, bizonyos visszatetszéssel emlékezem meg a 66/7. évek ellenzéki sajtójára. A közönség is

megeléghette már azon polemiákat, melyeket e napi sajtó magatartása szült, s melyekben az ellenzék irodalmi képviselője kellő világításba helyeztetett. Nem akarok tehát hosszasan időzni e kicsépelte szalmán.

Elég lesz figyelmeztetnem az olvasót a „Hazánk“ és „Hon“ magatartására. Amaz solídabb, higgadtabb, ez annyiféle modorban, amennyi tarka színezetű munkatársai seregétől kitelik, — sohsem tettek egyebet, mint szidták, depopularizálták a kormányt. Minden pozitív, életképes eszmék, minden legcsekélyebb iniciativa nélkül, e lapok, — mindennekeft a „Hon“ — folyvást csak utána jártak a kormánynak s a többségnek, megtámadva azt néha okból, többnyire ok nélkül.

Főképe a „Hon“ nagyokat produkált e téren.

De elég e sivár üzelmeit a baloldali sajtónak csak érinteni.

Nem volt az más, mint visszatükrözője a baloldalnak, — természetesen a parlamentben működő pártnál zajosabb, izgágább, támadásaiban kicsinyesebb s igazságtalanabb visszatükrözője.

De fő jellemvonása az ellenzéknek, a pusztá akadályozás, jellemzi ezt is.

Általában akár a parlamentet, akár a sajtót tekintjük, ugyanazon eredményre jutunk. A baloldal opponál, mert különben nem volna oppositio. Nem békére, nem békés haladásra tör, — ha nincs ellensége, keres, — ha nem talál, teremt, — ha ez sem megy, képzel magának, s aztán dühöng ellene. A lap-

elve a bizodalmatlanság, mely minden kormányban ellenséget, minden ministerben zsarnokot lát. — Nem látja be, hogy a parlamentáris kormányformának alapja a bizalom; ő a felelős ministériumban ma is a consiliumot látja, mely a bécsi ministerek benső titkos komornyikjaiból állott. Nem bízik a kormányban, nem a többségben, nem a nemzet erejében, — s mint a képzelt beteg, mindig agyrémeket lát.

E rémek ellen küzd, — és akadályoz.

S ha tagadja, hogy ez a célja?

Mondám már, ez csak azt mutatja, hogy más eredményre jut, mint amit kitűz magának. Tant pis pour lui!

* * *

A látszat, sőt több a látszatnál, a tettleges eredmény tehát azt bizonyítja, miszerint a baloldal opponál, hogy pártjának létezését igazolja.

Szilárd, tömör párt pozitív eszmék nélkül nem képzelhető.

A baloldal ilyenekkel nem bír. Nem is szilárd, nem is tömör.

Tekintsük akár a parlamentben, akár a sajtóban viselt dolgait.

Mert valjon mutat-e megállapodott, szilárd nézetekre, ha valamely párt a legfontosabb kérdésekben nézeteit rövid idő leforgása alatt, minden a kérdésre beható fontosabb esemény közbejötté nélkül megvál-

toztatja? — Ezt tette a baloldal közösügyi javasla-
taiban.

Megoszlott a baloldal a parlamentben rögtön a
minisztérium kinevezése után az 1867-ki újoncozás
kérdésében. Fele a kormánnyal, fele a kormány el-
len szavazott.

Megoszlott a baloldal a delegációba menés kér-
désében. Egyik, nagyobb része elfogadta az alkotmá-
nyos tért, s elment. A másik rész lelépett az alkot-
mányos térről, és nem ment.

A baloldal, midőn első közösügyi javaslatát visz-
szavonta, megingatta a hitet, miszerint megállapodott
nézetekkel bír e tárgyban.

Midőn több fontos kérdésben megszakadt, bebi-
zonyítá, miszerint nincs benne elég tömörség.

S hát még ha lapjait tekintjük, melyekben a „bal-
középi politika“ firmája alatt annyiféle politikát látunk,
ahány féle szeszélyök kerekedhetik a Hon különféle
vérmérsékletű munkatársainak!

*

De tán elég is már a részletekből.

A mostani országgyűlés pártküzdeldmei sokkal
élénkebb emlékezetben vannak a közönségnél, sem-
hogy szükségesnek tartanám, azok részletesebb, hosz-
szabb vázolását.

Célom csak az volt, a figyelmet e pártküzdeldmek
oly momentumaira fordítani, melyek támaszpontokat
szolgáltathatnak a baloldal kellő jellemzésére.

Vonjuk össze tehát az eddig mondottakat.

A baloldal mindaddig, míg az országgyűlés a pusztá követelés és a negatív terén állt, karöltve járt a Deákpárttal.

Elvált tőle az alku, s melyre ez vezetett, az alkotás mezején.

Hazafiság tekintetében a baloldal magatartásához kétség nem fér. E szempontból bírálni meg eljárását igazságtalan, vagy legalább is felesleges volna. Hazafiságáról mindenki meg van győződve. E szempontot tehát, mint olyat, mely felett nézetkülönbség nem létezik, mellőzhetjük.

De nem mellőzhetjük a politikai bölcsesség szempontját.

S itt önként elénkbe ötlük, miszerint a pusztá követelés, a rideg negatív, a merev oppositíóhoz nem nagy politikai bölcsesség kell. Ide elég a kitartás.

És, míg csak kitartásra volt szükség, a baloldal emberül megállta helyét.

De nem állta meg, midőn az alku mezejére lépett az ország. Mert ehez, ennek sikeréhez már nagy mértékére volt szükség a politikai bölcsességnek.

S hogy ebből a baloldal nem rendelkezett a szükséges mértékben, mutatja a kiegyenlítés ügyébeni eljárása. Akarta, mint nyíltan hirdeté, akarta őszintén a kiegyenlítést, de oly feltételeket szabott elébe, mi-nők alatt az kivihetetlen volt.

Akarta a célt, de nem az eszközöket.

Ha jól emlékszem, Guizot mondja valahol, — tán „Monk“-ban — miszerint a pártok politikai bölcseségének próbaköve az, „ha alá tudják vetni azt, amit szeretnének, annak, amit akarnak.“

A baloldal ezt nem tette. Akarta a kiegyenlítést, s azt mégis kész volt kockáztatni oly kevésbbé lényeges követelések által, melyeknek teljesülését szerette volna.

S ez az első körülmény, mely árnyékot vet a baloldal politikai bölcseségére.

Válságos időkben a pártok bölcseségének második próbaköve az, ha nem szorítkoznak a negatív tere, hanem pozitív eszmékkal lépnek fel, és kezdeményezni tudnak.

Ezt tette a Deákpárt.

A baloldal, ami pozitív, alkotó eszmékkal rendelkezik, azokat a Deákpárttól kölcsönözte. Mindenben megvárta ennek nézeteit, ennek kezdeményezését, a közös ügyektől kezdve a zsidóemancipációig, s legújában a védrendszeri javaslatig. Előre nem mondani véleményt, hanem a Deákpárt nézeteit felebb licitálni: ebből áll egész eljárása. Programokat gyártott, kettőt is az országgyűlés alatt; de e programok tételei vagy oly általánosak, hogy azokat Apponyi gróftól Simonyi Ernőig mindenki aláírhatja, — mint az 1867. júniusi — vagy pusztán negatívra szorítkoznak, mint az idejű fúciónak „nem kell delegáció, nem kell közös minisztérium“-féle programja. De ezek nem programok, mert oly konkrét politikai

viszonyok közt, minőkben ma élünk, a gyakorlati politika terén egészen mást kívánunk a programmoktól. Ilyennel a baloldal nem bír. Vannak „jelszavai“, de ezek is csak negatívok. Ebből ered aztán, hogy szilárd, megállapodott nézetekkel a gyakorlati politika feladatairól nem bírván, jobbra balra összevissza szakadozik, hogy az ismételt fúsiók dacára egyes tagjainak szeszélye s a napi vélemény hullámvásaihoz képest folyton ingadozik.

És ez a második körülmény, mely árnyékot vet a baloldal politikai bölcsességére.

Ennek harmadik próbaköve válságos időkben az, ha valjon fel képesek-e fogni a pártok a körülményekből eredő szükségét s a kor szellemét?

Deák szépen s az igazság egyszerűségével kifejezte ezt, midőn a 48-ki törvényhozásról elmondá a nagy dícséretet, hogy az „megérté a kor intő szövegét“.

A baloldal nem értette meg.

48 után, mely — szerencsénkre — véget vetett a sérelmi politika nyomorainak, ismét a sérelmi politikához folyamodik, melynek nincs többé anyaga.

48 után, mely a népek testvériségének elvét proklamálta, irtózik az érintkezéstől a népekkel, — az egyetlen tényezővel, melyben egy nép megbízhatik.

48 után, mely a népsouverainitás elvét megtestesíté, mitsém akar tudni Austria népéről, s inkább kész a trón hatalmát a nép rovására növelni.

48 után, mely a népek szövetségét jelenti az absolutismus ellen, a trónnal akar szövetkezni a népek ellen.

48 után, mely szétépte a Corpus Juris elsárgült lapjait, ismét e Corpus Jurishoz folyamodik, mint egyetlen fegyverhez.

48 után — egy szóval — habár tán öntudatlanul, vissza akar térni a 47-es politikához, a 47-es állapotokhoz.

Nem gondolja meg, hogy a jogot az államjog terén oly könnyű tényleg ad absurdum vinni, s folytatni akarja azon 48 előtti állapotokat, melyekben jogaink gyakorlatilag ad absurdum vitettek!

Nem gondolja meg, hogy a politika sikere mindig a compromissumokban áll, s alku helyett, mely egyedül vezethet compromissumokra, rideg követelésekkel áll elő!

Nem gondolja meg, hogy nagy időkben a siker csak nagy elhatározásokból származik, s folytatja azon kicsinyes politikát, melylyel őseink egy kicsinyes kor viszontagságait keresztül úszták; — azon politikát, mely közös ügyeket elismer, de azoknak közös kezelését nem, vagy mely — mint második különvéleményében — pláne teremt közös ügyeket, de azokat el nem ismeri!

Valóban, a haladott kortól messze elmaradt, avúlt, szükkeblű, aristokratikus, — ellenmondásokkal teljes, és így tarthatatlan politika az, melyet az 1865/8. országgyűlésnek baloldala üz!

És ez a harmadik körülmény, mely árnyat vet a baloldal politikai bölcseségére.

* * *

Még egyet.

Elvontan tekintve, sőt pozitív jogi szempontból véve is, minden nézet, minden vélemény jogosult.

Nem így politikai tekintetben.

A politikai életben, mely az elmélet absztrakt mezejével szemben épen a gyakorlati működés terét foglalja magában, mely, bár kell, hogy a jog bizonyos örök érvényű törvényeit mindig szem előtt tartsa, mégis a jog szigorún vett fogalmához mindenben nem alkalmazkodhatik, s melynek jellemző vonása épen abban áll, hogy főszabálya nem a jog, hanem az észelyesség: — a politikai életben nem tekinthetünk minden véleményt politikailag jogosútnak.

Ne értsenek félre.

Nem a vélemény szabadság ellen szólnak e sorok. Ez minden embernek veleszületett, elidegeníthetlen joga.

Ismétlem, jogilag minden vélemény jogosult.

De magasabb politikai szempontból nem.

Talán nem tévedek, ha kétfelé osztályozom a politikailag nem jogosult véleményeket, s így azon pártokat, melyek azokat magokévá teszik.

Az első osztályba esnek a „lehetetlen“ vélemények, a lehetetlen pártprogrammok.

E lehetőséget s lehetlenséget nem a napi események kicsinyes, változékony szempontjáról, hanem magasabb politikai, sőt történelmi álláspontról tekintem.

A jogot lehet ad absurdum vinni, mert a jog fensőbb szempontból véve, elvont fogalom. A valódi politikát soha, mert ennek tere épen a gyakorlati lehetőség.

Már pedig a baloldal politikája „lehetetlen“.

Lehetetlen nem azért, mintha a bécsi kormány soha reá nem lett volna bírható; mert épen nem lehetetlen, hogy, ha a kiegyenlítés 1867-ben létre nem jő, nem sokára oly férfiak jutottak volna a bécsi kormányra, kik a conservatív eszméket többre becsülve a monarchia biztosításánál, s felismerve, mily tág tért nyitna a baloldal közösügyi programmja azon kormánypolitikának, mely 1723 óta uralkodott Austriában, elfogadták és segítették volna megvalósítani e programmot, mely ismét a 48 előtti állapotoknak restaurációjára vezetne.

Hanem lehetetlen azért, mert ellentétben áll a körülményeivel, eszméivel, egész irányával. S ellentétben áll, mert a mai korban, mely alkotmányosságra, demokratikus fejlődésre tör: — absolutismust és szükkeblű aristokratismust lehell. Ellentétben áll a történelem szellemével; mert a történelem szelleme a folytonos haladás, és a baloldal javaslata nem volna más, mint egy óriási visszalépés.

Második osztályába a politikailag nem jogosult irányoknak sorolhatjuk azon véleményeket, azon pár-

tokat, melyek, ha győznének, kitűzött céljaikkal ellenkező eredményekre jutnának.

Jogosúlt e szempontból azon vélemény, azon párt, mely, ha diadalt ül, egyszersmind céljait is diadalra segíti.

S valjon ilyen-e a baloldal?

Mik kitűzött, sajtóban és parlamentben hirdetett céljai?

Kiegyenlítés, Magyarország önállásának biztosítása mellett.

Az alkotmányos élet megszilárdítása.

Demokratikus, szabadelvű haladás.

Legalább ezeket olvashatjuk ki a baloldal mondott és írott nyilatkozataiból.

Ezek tehát céljai.

Pedig, ha közösügyi programjának sikerül az országgyűlésen többséget nyernie, lehetlenné teszi a kiegyenlítést, s mert alkotmányos élet és szabadelvű haladás csak normális, békés politikai viszonyok közt, megszilárdult jogalapokon képzelhető: lehetlenné teszi az alkotmányos életet, a szabadelvű haladást.

S ha közösügyi programjának sikerül nemcsak a képviselőházat, hanem Austria népét s a koronát is megnyernie: végtelen csorbát üt az alkotmányosság elvén, s ezáltal, és azon elszigetelés által, melybe hazánkat sodorná, valamint azon folytonos belső alkotmányküzdelmek által, melyeknek forrásait újra megnyitná, elháríthatlan akadályokat gördítene a szabadelvű haladás útjába.

Mert diadalának eredménye csak egy lehetne: az intézmények hiányaiból szükségkép fakadó folytonos küzdelem nemzet és korona közt, — mint 1723-tól 1848-ig.

A baloldal politikája tehát, ha győzne, csak saját céljaival ellenkező eredményekre juthatna.

Aristokratikus szűkkeblűség, táblabírói előítéletek, törekvés az elszigetelésre, makacs ragaszkodás a 48 által feldúlt állapotokhoz, helytelen felfogása a külviszonyoknak, kicsinyes álláspontok, szakadatlan ellenmondások, félelem a demokratikus eszméktől az abszolutismus javára, és végre korunk eszméinek és szellemének teljes félreismerése: ezek jellemzik a baloldal politikáját.

És ezért a baloldal politikája, a baloldal opposíciója nem tarthat rá számot, hogy politikailag jogosultnak elismertessék.

* * *

Íme egyik, nagyobb része az ellenzéknek.

Hosszabban időztem politikájának vizsgálatánál, mert száma, valamint azon előkelő rang, melyet tagjai úgy a hazafiság és politikai jellem, mint a műveltség és felvilágosodottság mezején hazánkban elfoglalnak, szükségessé tette vele bővebben foglalkozni.

Áttérhetek most az ellenzék másik, kisebb részére, melynél e tekintetek vagy épen nem, vagy kivételkép és végtelenül csekélyebb mértékben esnek a mérlegbe.

V

Az ellenzék

2) A szélső baloldal

Et nunc venio —

És most önökről szólok, a kicsínyesben nagy, s a nagyban törpe férfiai a szélső baloldalnak!

Önökről, kik az — előttök kilenc tizedrészében ismeretlen — múlt imádásától elfogultan, belepenészedve a história kultusába, nem bírnak érzékkel a jelen felfogására.

Önökről, kik elérhetetlen célokat hajhászva csak azt vetik el, — de azt mindig el is vetik, — ami elérhető.

Önökről, kik az 1848-nak betűihez tapadva, öldöklük annak szellemét.

Önökről, kik a 48-at hangoztatják úton útfelen, s olyan dolgokat akarnak, mik benne nincsenek és nem voltak soha.

Önökről, kik a szabadságról diktióznak, s az anarchiát akarják, e megölő betűjét a szabadságnak.

Önökről, kik alkotmányosságról perorálnak, s önmagoknak az alkotmányon kívül keresnek positiót.

Önökről, kik sajtóban és hordófenékről dicsőítik a „népet“, hogy oly tettekre izgathassák, melyekkel csak romlás vagy gyalázat jár.

Önökről, kik szajkómódra betanúlt phrásisokban hirdetik a művelődés szükségét, míg magok csak a Magyarországon még fennmaradt barbarismust képviselik.

Önökről, kik testvériséget pengetnek, s nem tudnak mást prédikálni, mint gyűlöletet.

Önökről szólok, a félegyházi zavargások, kecskeméti köhajigálások és képviselőházi szélső bal padok hőseiről!

* * *

Önökről szólok, de nem azért, mintha megtéréseket remélném.

Szóltak már önökhöz nálamnál minden tekintetben több emberek. Nem használt. Önök megálltak, mozdulatlanul mint egy körakás.

Megpróbáltak önök ellen már minden eszközt.

Ostromolták önöket megcáfolhatlan okokkal, bevilágítottak oda, ahol az önök gyöngéje szeméi csak chaotikus homályt látnak, a tiszta ész fáklyavilágával, megmagyarázták önöknek mindazt, amit észszel fel nem értek: mind hiába.

Ostromolták önöket az érzelem szavaival, keresték az utat szívokhoz, hogy megkérjék szépen, a haza, a nemzet nevében, ne veszélyeztessék egy ország lételetét: mind hiába.

Önököt meg nem téríti senki. Mint a hindu naphosszat elül lehajtott fővel, saját köldökét bámulva, úgy beleszerelmesedtek önök a magok politikájába.

Önökön nem segít semmi. Önök így akarják magokat átadni a históriának, amint vannak.

Ám tegyék. A könyörületos utókor már sokat megbocsátott. Talán meg fog bocsátani önöknek is.

Mert a legjobb esetben is másra nem számíthatnak, mint a jövő nemzedék keresztyén bocsánata, mely nemes lélekkel ismételheti a nagy ember fohászatát: Bocsáss meg uram nékik, mert nem tudják, hogy mit cselekszenek.

Önökről szólok, de nem önökhöz.

Nem is a népet akarom óvni azon töröktől, melyeket önök vetnek elébe. A nép már felismerte s elítélte önöket.

De szólok, mert a mostani országgyűlés pártjairól szólva, önökről is meg kell emlékezni. Higgyék meg, nem szívesen teszem, mert az érintkezés önökkel semmikép sem lehet kellemes. De nem volna teljes a kép, melyet pártküzdelseinkről vázolni akarok, hiányzanának róla a legsötétebb árnyéköldalok.

Felesleges idővesztegetés volna az önök „politikáját” behatóbb vizsgálat alá venni azon szempontból, melyről államférfiak vagy legalább is számbavehető politikusok eljárását megítélni szoktuk. A tárgy nem volna méltó az ily boncolgatásra. Csak néhány

fővonásban fogom tehát elmondani önöknek viselt dolgait.

* * *

Lássuk mindenekelőtt, kikből áll az önök pártja, mely elemeket foglal magában azon garázda had, mely másfél év óta üzi Magyarországon kicsapongásait?

Első helyen állnak önök közt a rajongók.

Nem azért teszem őket első helyre, mintha legnagyobb számmal volnának, — mert nézetem szerint legcsekélyebb részét teszik a szélső baloldalnak. Nem is azért, mintha a hazafiúi érdemnek nagy készletével dicsekedhetnének, mert érdemük legfelebb annyi van, mint az ügyetlen orvosnak, ki csupa jóakarattól oly orvosságot nyújt betegének, melytől ez, ha bevenné, menten jobb létre szenderülne. Nem is azért, mintha észre és értelmiségre nézve valami kitűnő helyet foglalnának el a társadalomban, mert megdöbentő hiányával bírnak mindannak, amit az elme tulajdonságai közé soroz a tudomány. Nem is azért, mintha nagy mértékét igényelhetnék a tiszteletnek, mert eljárásuk azon tiszteletet, melylyel különben minden önálló vélemény iránt viseltetünk, a részvételjes száncalomig devalválja.

Első helyre teszem a rajongókat e pártban egyszerűen azért, mert ők képviselik benne a meggyőződésnek, ha ugyan nevezhetjük meggyőződésnek a

rögeszméket, — azon mértékét, melylyel e párt rendelkezik.

Szóval ők azok, kik önkényt, szabad akaratból, saját nézeteiket követve tartoznak a szélső baloldalhoz.

Évezredek óta azt bizonyítja a világ történelme, hogy mindenütt s mindenkor vannak beteges, félszeg irányú, egyoldalú kedélyek, melyek, ha képesek valamely eszméért lelkesülni, azt csakhamar rögeszmévé torzítják. Felfogják az eszme külső burokját, a szót; annak magva, lényege rájuk nézve nem létezik. Az értelmiségnek alárendeltebb fokán állva, nincs fogékonyságuk az eszmék értelme iránt. A phantasia, mely a műveltség csekélyebb fokán mindig uralkodik az ész felett, megragadja a szót, felpuffasztja az eszmét, e puffadékra légvárakat épít, babyloni tornyokat gyárt, melyekből az eget véli megostromolhatni. Nem ismer határt, mert lelke a határtalanban bolyong. Nem ismer korlátot e korlátolt földi életben. Valami ideális túlvilágban élve nincs érzéke a valóság iránt, melyet lehet rosznak találni, de melyet mellőzni lehetetlen.

E ragály, melynek legjobb vezetője a műveletlenség, — s ami ebből ered, az ellenállhatatlan hajlam a képtelenségek után, létezik amióta akkora emberi társadalmak alakultak, melyekben már e társadalmi kórok is kifejlődhettek.

A középkorban a rajongás a mysticismus örvényébe vitte az embert; s miután ez a valláson kizá-

rólag uralkodott, ezrivel termettek pro et contra a vallási rajongók.

Az új kor, melyben a vallási dogmák fokonsint vesztik hevítő erejüket, a politikai térre terelte a rajongó kedélyeket; melyeknek kiváló szereplése a francia forradalom azon rajongóinak felléptével kezdődik, kik a népet oly gáztettekkel fertőztették be, minőkhöz azelőtt csak fejedelmek szoktatták a világot.

Felvirradt a rajongók saisonja.

Két osztályba sorozhatjuk őket.

Vannak oly absztrakt, általános rajongók, kik melőlözve országokat, nemzeteket, a „világ“, az „emberiség“ ügyeinek terén űzik álmoképeiket. Kosmopoliták többnyire, néha nagy műveltségű, de mindig beteg kedélyű, kicsavart észjárású férfiak. Ilyenek a kommunisták, a socialisták s mindazon rajongói az újabb kornak, kik az összes világrendet meg akarják változtatni. Ezekre nézve meddő föld még Magyarország.

Vannak másodsor — hogy úgy mondjam, — lokális, helybeli, részletes rajongók, kik csak saját szülőföldjök ügyeiben, gyakran még hazájoknak is csak némely ügyeiben mutatják ily „be nem számíthatóknak“ magokat. A francia forradalom septembri-seurjein kezdve a szerb Mileticsek, az oláh Janku Ábrahámok, s a magyar Böszörményiekig az új kor történelme minden államban, minden időben mutat fel belőlök példányokat.

És ez utóbbi faja a rajongóknak buján tenyészik a négy folyó honában.

Nagyrészt igen békés természetű, némely dolgokban mérsékelt, másokban pláne conservatív vagy reaktionárius kedélyek, rajongásuknak kizáró tárgya e szó: — „osztrák“.

Vallásuknak egyetlen dogmája: huncfut a német.

Erkölcstanuk egyetlen parancsa: ne higyj a németnek.

Lithurgiájok egyetlen kulcsa: imádni mindent ami magyar, legyen bár elvetendő, káros vagy nevetséges.

Papjaik mindazok, kik a németszidás mesterségében kitűnnek. S a kinek sikerül e téren másoktól el nem ért polcig felkapaszkodni, az profétájok.

Az osztrákgyűlölet religiójok, melyből kiindulnak, melyre mindent visszavezetnek.

Midőn az ország túlnyomó többsége megszűnt szidni Austriát, azon egyetlen okból, mert nem volt többé oka rá; — sőt kezet nyújtott neki, azon egyetlen okból, mert érzé, hogy kölcsönösen szükségesek egymásnak: természetesen magára vonta e rajongók haragját.

Ezek összeálltak, hogy folytassák azon mesterséget, melynek többé sem célja, sem anyaga nincs; s a fentebb idézett dogma csakhamar egyesíté a rokon kedélyeket.

Megszületett a szélső baloldal.

Bővebb jellemzését e rajongóknak megírni a pathologia feladata. Itt csak azon alapot kellett constatározni, melyen a 67-dik év rajongói egyesültek.

Ezek azonban aligha alkothattak volna még csak oly párttöredéket is, mely képes legyen némi zajt ütni, ha nem állnak hozzájuk seregesen oly elemek, melyek érdekből csaptak fel a szélső baloldalhoz.

Ezek, egyenes ellentétei a rajongóknak, par excellence a számítás emberei. Annyira távol állnak az előbbiek szenvedélyes természetétől, hogy a legstoiszabb nyugalommal képesek játékot üzni a legszen-
tebb dolgokból. Nem az ész, hanem a raffineria bizonyos fensőbb neme az, mely őket a vadság színét soha teljesen le nem vetkezhető rajongástól megkülönbözteti.

Volt egy sereg ember Magyarországon 67-ben, ki a Bach-kormányt s az utána következett provisoriumokat átszolgálva, a megyék visszaállításakor kiesett hivatalából. — E csapást a magyar minisztérium kineveztetésének köszönhatték. Akadt köztök elég, ki ezért bosszút esküdött a 67-ki kormánynak; s a szélső bal rajongóiban a kormány elleni gyűlölet hasonló mértékére találván, hozzájuk csatlakozott.

Voltak mások, kik hasonló szolgálatokban eltöltött múlt után, nem akarva lemondani a jövőről, a jelent arra igyekeztek felhasználni, hogy általa múltjokat feledtessék. Hazafiságghiányról vádoltatván eddig, e végből fényes bizonyítványát kellett adniok hazafiságuknak. A „rehabilitáció“ százak, tán ezrek jelszavává lön. Mohón rohantak a szélső baloldalra, mely privilégiumot adott a patriotismusra mindenki-

nek, ki egy új, vagy legalább új alakba öntött szitkot tudott a kormány ellen kigondolni.

Voltak ismét olyanok, kik 48 óta semmiféle törvénytelen kormány alatt hivatalt nem viseltek, vagy mert nem akartak, vagy mert nem kaptak, — kiknek nem volt múltjuk sem jó sem rossz értelemben, — kik azon egyetlen erénnyel bírtak, hogy el nem árulták a hazát, — s evvel pótolhatni vélték mindent, amit tudománynak, ügyességnek, ismeretnek nevezünk: s kik e ragyogó qualificáció dacára sem kaptak a ministériumtól hivatalt, azon egyszerű okból, mert ez nem tekinté feladatának ezrivel teremteni felesleges állomásokat. — E mellőzés feletti méltó haragjokat nem önthették ki illőbb helyre, mint ha torkaik zengésével belevegyülnek ama nagy macskazenébe, melylyel a szélső bal a visszaállított alkotmányt üdvözölte.

Akadtak aztán olyanok is, kikben a hazafias tettvágy és nemes ambíció óriási nagyságához csak tehetségeik törpesége hasonlítható, kik minden áron nevet akartak magoknak szerezni a politikai pályán, s érdemeket gyűjteni a haza körül; s kik, miután be kelle látniok, hogy a haza másik két pártjában legfeljebb hátulról kezdve foglalhatnák el az első helyeket, lelkök nemes hevétől felfűtve rohantak a szélső baloldalra, mely értelmet, képességet nem kívánva, a torkok harsogó hangjának osztogatta a vezérszerepeket, a dicsőségnek ezekkel járó accidentiaival egyetemben.

Voltak — és vannak — olyanok, kik a mások nézetei iránti türelmességet annyira viszik, hogy beállnak bármely irány szolgálatába, mely fizetni képes, kik annyira előzékenyek a közönség iránt, hogy készek ma fehéret, holnap feketét mondani, amint a publikum ízlése magával hozza, — kik szem előtt tartván, hogy a politika mindenek felett gyakorlati tudomány, egyszerű üzletet csinálnak belőle. A szélső baloldal politikája, kivált kezdetben, nagy spekulációkra adott reményt; a jellemtelenség hozzátódult; s a szélső bal azt is keblére ölelte.

Voltak — — de ki volna képes elősorolni mindazon különféle nyilatkozási formáit az érdekek, melyek e hírhedett pártfrakciónak feles számmal toborozták a híveket?

Annyi áll, hogy e pártnak nagy, alkalmasint túlnyomó részét a népámítás zászlaja alá csak olynemű érdekek terelték, melyeknek a közügyekben előtérbe helyezését a szigorú erkölcsi érzettel bíró közvélemény — mindenesetre igazságtalanul — az „aljas egyéni érdekek“ műszavával szokta illetni.

Felesleges ezt bizonyítani. Nézzen szét kiki a maga városában vagy megyéjében, ahol a szélső bal párt még hívekkel bír, majd mindenütt azon tapasztalásra fog jutni, hogy e derék pártnak nagyobb részét az egyéni érdek tartja össze, hogy nem meggyőződés, hanem üzleti tekintetek vezérlik lépteiket. Már aztán, hogy az egyik dicsőségre, a másik pénzre spekulál, nem sokat változtat a dolgon.

E meggyőződéstelen speculánsok, eljárásukra nézve, kénytelenek a rajongókhoz tartani magokat, azok eszméit, jelszavait használni. S e körülményből ered az, hogy míg más solíd és racionális politikai pártokban a tehetség, az értelmiség játszsza a vezérszerepet, ez a szélső balon a tudatlanság kezében van. Mert azon ügyesebb, okosabb, tanultabb emberek, kik speculációból állnak e párthoz, kénytelenek lemondani még az ész azon mértékének használatáról is, melylyel addig bírtak, kénytelenek belátásuk ellenére a rajongás kifecamodott észjárásához leereszkedni, hogy helyzetöket a pártban fenntarthassák.

Nincs türelmetlenebb elem a világon, mint a butaság, ha rajongással párosúl. Tudatlanná kell lennie még a tehetségnek is, ha meg akar körében maradni.

És meg kell vallanunk, hogy a szélső baloldali speculánsoknak e manœuvre meglepően sikerül.

Innen van azután, hogy nem politikai, hanem egyszerűen kritikai szempontból tekintve e pártot, annak rikító jellemvonása: a butaság omnipotentiája.

* * *

A sorsban van bizonyos művészi tapintat, melynél fogva, hogy elkerülje az egyhangúságot, szereti a fényt az árnyal vegyíteni.

Ismerik önök Doré geniális rajzait, melyekben a hatás főkulcsa a fény és árny elhelyezésében rejlik?

Ha igen, úgy a mai képviselőházat feltűnően alkalmasnak fogják tartani e hatásos rajzmodorra. Mert

azon jóltevő ragyogást, melyet a nagy pártok jelesei terjesztenek magok körül, csak jobban kiemeli azon éjféli setétség, mely a kép szélső baloldalán terpeszkedik.

Ott áll setéten, mint a personifikált tudatlanság.

És ott áll tehetetlenül, mint egy szegény, elbizakodott agyvelő, mely minduntalan kísérletet tesz, vajjon nem lehetne-e a nap világát egy rocska vízzel kioltania?

Rám legalább a szélső bal eljárása mindig ilyen forma hatást tett. Mikor e pártot elnézem, amint indítványt tesz, hogy országgyűlési képviselő ne lehessen kormányhivatalnokká, miáltal csak a parlamentáris kormányzat tétetnék lehetetlenné; amint egymásután a kiegyenlítést minden phásisában elhalasztatni, a koronázást abbanhagyatni, az államadósságokból mitsem vállalni, a kormányt vád alá helyezni, adót nem fizetni, hanem kölcsönből élni, a képviselőházat feloszlatni stb. indítványozza: amint elnézem különféle határozati javaslatait, óvásait, indítványait, melyek csak a képtelenségben versenyezhetnek egymással; amint elhallgatom azon beszédeket, melyek mintha örökre felmondták volna a barátságot azon organumoknak, melyek az embert eszes lénynyé teszik; s amint elnézem azon megérdemlett óriási kisebbséget, melyben e fractio vergődik, s azon még inkább megérdemelt és még óriásibb kacajt, melylyel az ország kilenc tizedrésze neki bőségesen adózik: nekem mindig az a fentebb említett, napkioltási szándékokban

vajudó, rocskás ember jut eszembe. Mert sokkal udvariasabb vagyok, semhogy Aesopus azon meséjére gondoljak, melyben egy — nem tudom miféle — állat nekiáll a tengernek, hogy azt — kiigya.

A parlamentben e párt untatta sokszor rettenetesen a képviselőket, akadályozott amennyire tőle telt, csekély számát igyekezett rengeteg lármával felledtetni — de egyébire nem is mehetett. Ott eltiporta az ész, a tehetség, a belátás.

Volt esze, hogy más téren is szerencsét próbáljon.

A vidékre vetette magát. Itt jó aratást remélt.

Az arathatáshoz szükséges magot el is kezdte bőven szórni, először a sajtóban, azután az egyesületi úton.

A szélső baloldali sajtó!

Nem érzik önök egy illatos flacon szükségét e gondolatnál?

„Magyar Újság“ és „Ludas Matyi“, „Nép Zászlaja“ és „Pecsovics“, — melyekhez néha-néha, néhány napra hozzájok csatlakozik a „Hon“, — bár mindannyiszor visszariadva a kompániától, ismét áthátrál a „Hazánk“-hoz: valóban gyönyörű négyes fogat azon dökögös szekér elé, melyben a szélbal hősei heverésznek!

Olvasóim el fogják engedni e sajtó kimerítő jellemzését. Nagyon tisztátalan munka volna az. Meg fogják bocsátani, ha a jó ízlés és æsthetika iránti hódolatból csak e lapok neveit említém.

Meg kell azonban e helytt egy dologról emlékezni, mely a legközelebbi múlt hírlapi vitáiban gyakran előfordult, s mely szoros összeköttetésben áll a politikai, — a sajtó terén pedig az írói morállal.

Tudja mindenki, aki irodalmi viszonyainkkal ismerős, miszerint a szélső bal hírlapírói közt akárhány van olyan, — s ezek körülbelül a legtehetségesebbek, — kik még rövid idő előtt egészen ellenkező irányú, hol conservatív, hol magyarfaló lapoknak voltak munkatársai.

Ez gyakran szemökre is vettetett, de e szemrehányások többnyire oly modorban tétettek, mely e tekintetben téves nézeteknek volt eredménye.

Valamint 61-ben „meghalt“-ot kiáltoztak a túlzók mindazokra, kik a Bach-kormányt szolgálták, úgy divattá vált e morális halálítéletet átvinni azokra is, kik hazánk ellenségeit más téren — pl. a sajtó terén — támogatták.

Túlzás volt kétségkívül moraliter deportálni az olyat is, kit talán csak családapai kötelességei, csak a nyomor kényszerítettek az idegen kormány szolgálatára, és túlzás erkölcsi halottnak proklamálni az oly hírlapírót, ki talán szinte csak anyagi kényszerüsből, csak az önfenntartás ösztönének hódolva lépett ily nemzetietlen irányú hírlapok munkatársai közé.

Vannak a világ minden államában, s bizonyára mindenütt nagyobb számmal, mint nálunk, oly hírlapírók, kik különféle irányú s színezetű lapokba dolgoztak; anélkül hogy oly gyűlöletnek vagy épen meg-

vetésnek volnának kitéve, mint nálunk néha tapasztaljuk.

Ez a dolog természetében rejlik.

Míg valamely nemzetnek irodalma, illetőleg olvasó közönsége oly csekély, hogy az írói pályára csak önfeláldozással lehet lépni, addig ily jelenetek nem fognak előfordúlni. Volt nálunk is idő, midőn oly áldozat volt íróvá lenni, hogy azt, aki e pályára lépett, az egyik rész, mint rajongót, szánta, a másik, mint bolondot, nevette.

De amint valamely országban az irodalom s főképp a hírlapirodalom, nagy lendületet vesz, amint az író élete nem többé önfeláldozás, amint nem többé nyomor, hanem becsületes megélhetés kilátása nyílik a szorgalmas írónak: természetes, hogy oly egyének is kezökbe veendik a tollat, kik mostohább irodalmi viszonyok közt más foglalkozás után látnának. A hírlapirodalom az ilyeneknél „életpálya“ lesz, hogy ne mondjam „mesterség“, „métier“ — mely szót arisztokratikus demokratáink sértésnek vesznek.

És, mint minden tisztességes foglalkozás, ha valaki benne kötelességeit teljesíti, igényt tarthat rá, hogy becsületes életpályának tekintessék, úgy igényt tarthat erre azon hírlapíró is, ki író lett azért, hogy életpályát válaszson.

Meg akar élni tolla után, — mint a festész ecsete, a katona kardja, a földműves ekéje, vagy a szabó tűje után, és senkinek sincs joga őt ezért kárhoztatni, mindaddig, míg ki nem lép saját köréből.

De ha kilép, és kilép oly térre, mely őt meg nem illeti, akkor méltán megérdemli a visszautasítást.

A mérsékelt, józan ember nem fog valakit elítélni azért, hogy keresetmódnak tekinti a hírlapírodalmat. De ha az ily hírlapíró, kit pusztán anyagi életgondok vittek az írói pályára, azok közé akar lépni, kik magasabb célból, meggyőződésök, eszméik érdekében viselik a tollat; ha a par métier journalista, ki eddig újságot írt, hogy belőle megélhessen, egyszerre úgy kezdi magát viselni, mintha csak a lelkesedés bizonyos eszmékért adta volna a tollat kezébe; ha az, ki addig csak, bár tisztességes, de magán célokból írt, egyszerre úgy lép fel, mint valamely politikai irány hű és szilárd védője; ha az ily hírlapíró politikai szerepet akar játszani, sőt épen oly politikai szerepet, mely homlokegyenest ellenkezik múltjának működési irányával: akkor joga van bárkinek őt figyelmeztetni arra, hogy tévútra lépett, hogy térjen vissza elébbi helyére.

A politikai élet a meggyőzések, a szilárd nézetek küzdelméből áll. Harcosai közé nem valók azok, kik e fegyverekkel nem bírnak. És bár a journalista, ki csupán életpályát választott az irodalomban, ha különben megfelel azon kellékeknek, melyeket a férfiban megkívánunk, megkövetelheti, hogy ugyanannyi tisztelettel viseltessenek mások iránta, mint bármily más, becsületes munkájából megélő ember iránt: — de átlépi jogkörét, ha ennél több akar lenni.

Lehet tiszteletreméltó jellem és jó honpolgár a magán életben s polgári kötelességei teljesítésében, de a szorosán vett politikai téren nincs mit keresnie.

Különbség van a közt, ki a hírlapirodalmat pusztá keresetforrásnak tekinti, és a közt, ki meggyőződésnek érdekében lép a journalistika terére.

Emez kétségkívül magasabb helyen áll az erkölcsi világban, de azért amaszt is megilleti benne azon hely, melyet a felvilágosult világ a becsületes munka emberének ad.

És ez azon különbség, melyet tennünk kell egyes hírlapírók közt; ez azon határvonal, melyen a par métier journalistának belül kell maradnia.

Míg ezt át nem lépi, nem érdemel rosszalást.

De ha e korláton keresztül lép, amint tették a szélső bal journalistái többnyire, megérdemli a szigorú visszautasítást.

Ezt megkapták. Túlszigorú alakban, ha elvontan tekintjük a dolgot, önmegtágadó szelídséggel, ha azon eljárás modorát tekintjük, melynek hőseivé avatták magokat.

Többen közölök mentegették magokat. Ha szemökre hányatott, hogy hazafiatlan irányú lapokat szolgáltak, e tényt nem tagadhatván, azt erősítették, hogy meggyőződésök ellenére, csupán az anyagi szükség kényszerítő hatása alatt cselekedték.

Hinni akarom. Oly szilárd meggyőződés, mely képes eszméiért nagy, nélkülözésekkel járó áldozatokra, nem mindenkinek adatott. Nem méltányos

dolog hibáztatnunk valakit azért, hogy rendkívüli tulajdonokkal nem bír.

De ha ők erősítik, hogy meggyőződésök ellenére dolgoztak magyarellenes irányú lapokba, valjon hol a garancia arra nézve, hogy most meggyőződésből szélsőbaloskodnak ?

Ha akkor nem volt annyi meggyőződésök, hogy ellenállhattak volna az élet csábjainak, valjon hol vették most egyszerre a meggyőződés azon óriási mértékét, melyet magoknak vindikálnak ?

Ha avval mentegetődznek, hogy akkor csupán szükségből írtak, valjon nem vagyunk-e jogosítva azt hinni, hogy azt ma is csak azért teszik ?

Lehetnek a magánéletben becsületes, derék férfiak, de azon téren, hol meggyőzések állnak szemben egymással, nincs helyök nekik, kik azt bizonyították a múltban, hogy vagy nincs meggyőződésök, vagy hogy annak ellenére cselekedni képesek.

S ha pláne azt látjuk, hogy az ily férfiak, kik eddig meggyőződés nélkül, vagy meggyőződésök ellenére journalistáskodtak, egyszerre erkölcsbírákká vették fel magokat, hogy más, e tekintetben nálók végtelenül felebb álló férfiak felett arbiteri szerepet követelnek magoknak, hogy szenvedélyes szidalmakkal illetnek mindenkit, kinek meggyőződése eltér az ő ideiglenesen felvett és vallott nézeteiktől: akkor nincs más hátra, mint leszedni az álarcot e meggyőződés-telen arcokról; akkor kihívó magoktartásának meg-

fenyítésére nincs oly szigorú visszautasítás, melyet meg ne érdemelnének.

Ez nézetem szerint azon szempont, melyről e hírlapírókat igazságosan megítélhetjük. Nem érdemelnek ők feltétlen kárhooztatást, s amíg körükön belül maradnak, hasznos tagjai lehetnek a társadalomnak. De ha oly ténre akarnak lépni, a meggyőződések ténre, melyen szereplési jogokat vagy szerencsétlenül elvesztették, vagy könnyelműen elkockázták, — el kell őket utasítani róla, mert az a föld nem nekik való.

* * *

A másik eszköz, melylyel főleg a vidékre hatni igyekezett a szélső baloldal, mint mondtam, az egyesületek voltak.

E fractio ép oly visszaéléseket követett el az egyesülés, mint a szabad sajtó jogával.

Emissáriusok járták be az országot.

Ki ne ismerné az úgynevezett „demokrata-köröket“?

Itt is elég a név a dolog jellemzésére.

De hát mi volt célja a szélső baloldalnak?

El fogják mondani viselt dolgai. Lássuk működését.

* * *

Mit tettek önök a szélbali sajtóban s a demokrata körök improvisált szószékein?

Káromkodtak, szitkozódtak, átkozódtak.

Alig volt a többségnek embere, ki az önök szitkait kikerülte volna. Elég volt tehetséges, becsületes embernek, s emellett Deákpártinak lenni valakinek, hogy az önök proscscriptionális listájára kerüljön, hogy önök által „vogelfrei“-nak nyilváníttassék minden gyalázásra, minden becsmélésre.

Férfiakat, kiknek nevét az önökével egy lélekzettel kimondani sem lehet, kiknek önök még saruik megoldására sem volnának érdemesek, ily férfiakat önök oly szennyes szitkokkal illettek számos hónapokon át, minőket udvariatlanság nélkül még önökre sem lehetne alkalmazni.

Sárba rántottak mindenkit, ki érdemre s tehetségre nézve felettök állt önöknek. Azon gyűlölet, mely a törpét a nagy ellenében eltölti, nem engedé önöket nyugodni e dicstelen mesterségben.

A népet könnyű fülbemászó phrasisokkal elbolondítani: a nép némely helytt hallgatott az önök borízű diktióira, és voltak helyek, ahol, voltak pillanatok, amelyekben veszedelmet vont fejére az, ki elmerete ismerni a jók érdemét.

Ha igaz, amit önök mondanak, ha mindazok, kik már annyi érdemet szereztek magoknak a haza körül, oly haszontalan emberek, aminőknek önök által jellemeztetnek, — hogy akkor önök, kik még mitsem tettek a hazáért, micsodák? — e kérdés persze

eszköbe sem jutott. Megzavarhatlan közönnyel folytatták piszkolódásaikat, s helyenként vitték annyira, hogy az igazság és elismerés el kezdtek távolodni egymástól.

De ez még nem minden, amit önök az egyének kisebbitésének mezején cselekedtek.

Két nagy embert mutat fel forradalmunk, kiknek mindenike egy-egy fővel kimagaslik kortársai közül. A nemzet túlnyomó része elismerte mindkettőnek érdemeit, hálával adózott mindkettőnek a hazának tett szolgálataiért, egymás mellé rakta mindkettőt a tisztelet oltárára.

A nemzet tudta, hogy Kossuthnak halhatatlan érdemei vannak e haza körül, és őt hálájával jutalmazta. De tudta azt is, hogy minő érdemeket szerzett magának Deák e sokat szenvedett nemzet megmentésében. A népben megvan bizonyos ösztöne az igazságnak, s a nép igazságot szolgáltatott mindkettőnek. Kossuthot, forradalmunk megindítóját, és Deákot, annak befejezőjét, egyiránt tisztelte, szerette. És midőn 65/6-ban alig lehetett egy lépést tenni e hazában a nélkül, hogy Deák nevét éltetni ne hallottuk volna, azon Deákét, kit maga Kossuth az ország bölcsének, Magyarország Washingtonának nevezett, — midőn emellett a Kossuth iránti hála és tisztelet nem veszett ki a keblekből: ez időben Magyarország közvéleménye azon jótékony képet nyújtá, melyen a forradalom nagy eszméi, megtestesülve két nagy emberben, képviselték egy összes nemzet hitvallását!

A kisebb pártoskodások zaja elnémult, Kossuth és Deák egymás mellett álltak a nép lelkében.

Ez nem volt önöknek ínyökre.

Megkísértették meghasonlást hozni létre a nép kedélyében.

Mintha ez ország történelme kicsiny lakás volna két nagy embernek, mintha e nép keble szűkebb volna, semhogy két kitűnő fiát befogadhassa, önök megkísérték e két nagy nevet egymással ellentétbe hozni.

Hogy támaszpontra találjanak a nép lelkében, mely Kossuthot még el nem feledte, — tehetség és eszmék hiányában önök e névhez folyamodtak.

Oltárt emeltek egy embernek imádására, s magokat e kultus papjainak deklarálva, anathémát szórtak mindenkire, ki szemfényvesztésök által magát el nem bolondíttatá, poklokkal fenyegették a népet, hogy seregeljen az oltár köré.

A név varázsa nagy volt. Az oltárt körülfogták a hívek, s az auguroknak jól ment a dolgok.

De hogy megélhessenek, áldozatok kellettek.

Önök tehát hóhérpaddá silányíták az oltárt, hogy azon erkölcsileg leöljenek mindenkit, kinek bukása az önök nyibusát növelhetné.

Írtó háborút viseltek a jók ellen. Nem gondolták meg, hogy az embereket ki lehet írtani, de a körülményeket, melyek által előidéztek, soha. Undorító szenvedélyvel folytatták a megkezdett hóhérmunkát.

S mit értek el vele?

Céljokat nem. Céljok az volt, hogy a kiegyenlítés létrehozóit a nemzettel meggyűlöltessék. Felelt ugyan a népből koronként egy-egy rokon hang az önök piszkolódásaira, de a jók tiszteletét nem vonhatták meg azon férfiktól, kik arra érdemeket tettek.

A kiegyenlítés művének ez által nem igen ártottak.

Eredménye ez eljárásnak az volt, hogy megingatták a nép egy részében a tiszteletet, a bizalmat legjelesebb fiai iránt.

Ezenkívül elérték önök azt, hogy oly csorbát ütöttek Kossuth emlékezetén, minőt valamennyi ellenségei képtelenek lettek volna.

Mert midőn önök Kossuthot leszállítva a történelmi nagyság magas talapzatáról, lerántották magokhoz, midőn emlékezetét köpenyül, jogcímül használták az ország jeleseinek legyalázására, midőn nevét egyszerűen, a legfrivolabb modorban üzlet tárgyává tették: felingerelték az egyesekben szunnyadó régi gyűlöletet forradalmunk nagy megindítója ellen, megingatták sokakban a tiszteletet, melyet megérdemel, szánalmat költöttek másokban azon férfi iránt, ki addig sokkal magasabban állt, semhogy valaki szánni merészelt volna.

Önök bámulatos képességgel bírnak a politikai prostitutióra, s befertőztették Kossuth nevét, midőn magokat vele azonosítani merészelték.

Igaz, hogy önök sokkal csekélyebbek, semhogy maradandó foltokat ejthessenek oly férfiakon mint Kossuth vagy Deák; igaz, hogy mint a márványszoborról a sarat, melylyel azt utcagyerköcök behajigálták, egy gyöngye eső lemossa, úgy az önök sárdobálása is nyomtalanul fog eltűnni rövid idő alatt: de a jelenben önöké a dicsőség, hogy forradalmunk két legnagyobb emberét, — az egyiket gyűlöletök és rágalmaik, a másikat a nevével való visszaélés és vak istenítésök által a nemzet egy-egy, bár csekély része előtt beszenynyezték.

* * *

De az emberek gyalázása nem lehetett cél, csak eszköz.

Másnak kellett a célnak lennie.

Mi volt ez? Önök csináltak programokat, melyekben váltig variálták az „alkotmányos út“ és „törvényes modor“ témáit; de ha az írott programok oly ellenmondásban állnak a ténnyel, akkor lehetetlen azokat egyébnek tekinteni charlatán álarcnál, akkor nem szabad csak a tények után ítélni.

S a tényeket, önök eljárását tartva szem előtt, az eredmény, melyre jutunk, nem lehet más, mint hogy önök beháborúra, anarchiára törekedtek.

Mert ha nem, miért igyekeztek volna minden áron meggátolni a kiegyenlítés minden lehetséges módját, — az egyetlen eszközt, melylyel az absolu-

tismus eltávolítható, s az alkotmányos rend visszaál-
lítható volt?

Mert ha nem, valjon miért igyekeztek volna lép-
ten nyomon lehetetlenné tenni az alkotmányos minis-
tériumnak a kormányzást?

Mert ha nem, miért igyekeztek a népnél lehetet-
lenekké tenni mindazon férfiakat, kik egyedül szerez-
hették vissza a hazának szabadságát?

Ha nem az volt önök célja, hogy tapsok közt elte-
messék a hazát, valjon miért szűrték össze a levet azon
nemzetiségi rajongókkal, kik Magyarországot zsupá-
niákra s vajdaságokra eldarabolni szeretnék, hogy ad-
nexiókra előkészítsék?

Valóban, ha tizedrész annyi ész volna bennök,
amennyi szenvedély és vakság van, bámulatos pél-
dáját mutatták volna fel annak, mint lehet egy nem-
zet szabadságát, lételét tönkre tenni, mint lehet egy
népet öngyilkolásra csábítani!

* * *

És emellett önök nem átallják magokat alkot-
mányos érzelműeknek, szabadelvűeknek nevezni.

A 67-ki törvények alkotmányos úton jöttek létre,
s önök azokat el nem fogadva, nem fogadták el az
alkotmányos alapot.

Önök becsmérlik a törvényt, lépten nyomon meg-
szegik az alkotmányt: de azért önök alkotmányos
érmű férfiak!

Önök ellentétbe hozzák Magyarország önállását a kor eszméivel, önök a 48-ki modern forradalmat egy szükkeblűen aristokratikus mozgalommá akarják silányítani, kínai falat szeretnének vonni hazánk köré, hogy ne érintkezhessünk a szomszéd népekkel: de azért önök felvilágosodott, liberális férfiak!

Önök demokrata köröket gyártottak, melyek minden inkább voltak, semmint demokratikus eszmék terjesztői, ez által annyit ártottak ez eszméknek, megnyit a határozott ellenséges szándék sem árthatott volna nekik; ez által a nép nagy részénél gúny vagy gyűlölet tárgyává tették a demokratia szent nevét: de azért önök mégis demokratikus érzelmű férfiak! — — —

Jó ideig zavartalanúl folytathatták önök herostratikus munkájokat.

A nemzet túlnyomó része elámúlva azon cynikus frivolitás felett, mely önök üzelmeit jellemzé, nyugodtan elnézte dühöngéseiket, kíváncsian várva hogy mire lesznek még képesek.

A kormány szenvedőlegesen viselte magát. Mérges fekélynek tekinté önöket a nép testén, s megvárta, míg e fekély nyílásain át minden kóranyag kiszivárog.

Önök elbízták magokat. Agitációjok mind nagyobb terjedelemben, mind veszedelmesebb alakban lépett fel.

Végre bekövetkezett, mi elmaradhatlan volt, a józan közvélemény visszahatása.

Felszólaltak a sajtóban az ellenzék vezérei, fel a legkülönbözőbb pártszínezetű férfiak, s elítélték önöket.

Felszólalt a nép mindenfelé, kérvények érkeztek a kormányhoz, hogy vessen véget garázdálkodásaiknak; a független, felvilágosodott polgárság a fővárosban úgy, mint a vidék számos tiszta magyar városaiban, esküdtszéken és közgyűlésen, szóval és a sajtóban megbotránkozva nyilvánítá kárhözátását.

Fellépett a kormány is a kötelesség által rendelkezésére adott eszközökkel.

És önök, elítélve a legkülönbözőbb pártoktól, magától a néptől úgy, mint a kormánytól, beláthatták, hogy el vannak szigetelve minden erőforrástól.

A desertiók is megkezdődtek. Használható emberek odahagyták a sülyedő hajót.

Ez idei május óta ügyök veszve van.

Dühönghetnek még néhány hónapig, nyújthatják a közönségnek azon mulattató látványt, mint foszlik semmivé néhány hó alatt egy párt, mely keletkeztekor a mesebéli béka felfuvalkodottságával hirdeté, hogy az egész nép hozzá tartozik.

Szerencsére ez sohasem volt igaz.

Mert ha a nép túlnyomó része az önök pártján lett volna, melynek hazaszeretete csak ártott a hazának, melynek liberalismusa csak a reakciónak tehet szolgáltatokat, mely szabadságszeretetében az anar-

chia fúriáinak udvarolt: ha a nép e párthoz csatlakozott volna, másfél év óta már elveszhetett volna Magyarország.

Mert a cél, melyhez önök közeledtek, csak romlása volt e nemzetnek.

Mert békére, szabadelvű, demokratikus haladásra, szellemi s anyagi felvirágzásra van e nemzetnek szüksége, s önök e helyett a háborút, az anarchiát, a reactiót támogatták.

Igen, a reactiót.

Mert nem csak az reactió, ami a kamarillákban fészkel. Eredhet a reactió alúlról is. Van rá elég példa a történelemben. És önök, midőn írtó háborút izentek mindennek, ami e sokat szenvedett népnek jogait, szabadságát, s minden haladás előfeltételét, a békét, megadhatja, — önök csak úgy a mérsékelt, de biztos alkotmányos állapotok ellen küzdöttek, mint tette volna ezt a bécsi camarilla, ha még tehetne volna.

Irigység, megghiúsult nagyravágyás, személyes gyűlölet, aljas egyéni érdek és beteges rajongás felvették a hazafiság álarcát, — s megdöbbentő hiányában a tehetségnek, oly lelkiismeretlen frivolitással működtek e haza romlására, minőt csak a tudatlansággal párosult erkölcsi cynismus képes produkálni.

Elbuktak.

Önök csak a Magyarországon még létező barbarismusnak a modern, szabadelvű intézmények elleni reactióját képviselték.

De a nép józansága, felvéve magába és meg-
értve a kor szellemét, elítélte önöket.

S a nemzet hazaszereteté végrehajtá az ítéletet.

Az erkölcsi halottak száma megsaporodott.

VI

Az ellenzék vádjai a kiegyenlítés és a Deákpárt ellen

Azt hinné az ember, hogy e két ellenzéki párt, melynek a fentebbiekben lehetőleg hű és objektív jellemzését adtam, miután úgy tagjainak képességei s társadalmi befolyására, mint politikai elvei s irányaira nézve végtelen távol áll egymástól, tetteg is különállt.

Annyi ellentétes elemet rejt e két párt magában, hogy ha nem lehetlennék is, de természetellenesnek kell feltűnnie, ha karöltve jární látjuk.

És ez mégis megtörtént akárhányszor.

A baloldal túlnyomó része békeszerető, conservatív férfiakból áll, fél a közesend s a társadalmi rend minden felzavarásától, tán a Deákpártnál is erősebben perhorresceálna minden erőszakos összeütközést Austriával, — és mégis folytonosan lírozva volt a szélsőballal.

Nem mondom, hogy jó egyetértés létezett volna e pártok közt.

Sőt szidták egymást akárhányszor. A szélső bal osztrákossággal vádolta néha a baloldalt is, a baloldal

koronként sortüzet adott a szélső balra, — minduntalan házsártoskodtak, minduntalan megtagadták egymást.

Nem tudtak megegyezni, mint két szerelmes házaspár.

De azért házaspárok voltak.

Megengedem, hogy a házasság csak bal kézre, vagy épen nem köttetett, hogy csak vad concubinátusban állt az egész közösség, de annyi áll, hogy igen erős, benső kapcsok kötötték össze e két részét az ellenzéknek.

A baloldal nem egyszer szinte megsértődve utasította vissza a szélső baloldalt. És én teljesen meg vagyok győződve, hogy a szélső bal azon izgatásait, melyek a kecskeméti, félegyházi zavargásokat, s más rendetlenségeket előidézték, a baloldal a legnagyobb megvetéssel kárhoztatta.

Nem is szövetkezett vele nyíltan soha. Tudtomra titokban sem.

És mégis bizonyos benső, lelki rokonság kapcsolja össze e pártokat.

A Deákpárt ellenében, mely a kor színvonalán állva, a politikai belátás vezérlete alatt, tekintetbe véve az elodázhatlan körülményeket, a szükség percében az actió terére lépett: az ellenzék két része azon politikai elmaradást képviseli, mely inkább hajtva az érzelmeire, mint az észre, nem véve számba a lé-

tező körülményeket, a tettek sürgős idejében az egyszerű negációra szorítkozik.

A különbség az ellenzék e két része közt minden esetre nagy.

A baloldal, számos tehetséges és felvilágosodott férfiakat foglalva magában, kellenlenül bár s nem önként, de mégis aláveté magát a körülmények parancsainak, s engedett a negáció politikájából annyit, a mennyit engedhetett belőle a nélkül, hogy az megszűnjék ezentúl is a negáció politikája lenni; — a baloldal elfogadta az alkotmányos tért és meghajolt a nemzet többsége előtt.

A szélső bal evvel ellenkezőleg nem fogadta el az alkotmányos tért, nem hajolt meg a többség előtt, nem engedett semmit az impotentia politikájából, sőt erőszakosan megszakított minden barátságot az értelemmel.

E nagy, félreismerhetlen különbségek dacára azonban félreismerhetlen azon elvi kapocs is, mely a kiindulási pontok közösségéből származik.

Mindkettőnek kiindulási pontja a Corpus Juris, s a 48 előtti állapotok. Mindkettő a 48 előtti tehetetlen táblabírói politikát űzi; az egyik mérsékeltében, a másik dühöngve, az őrjöngésig menő szenvedélylyel.

* * *

A képviselőház temérdek szavazása, melyben az ellenzék e két része együtt szavazott, bizonyítja e lelki rokonságot, mely tán a baloldal tudta nélkül, de tetteleg létezik közte s a szélső bal közt.

Ez ellenében hivatkozhatik valaki azon, a politikai életben gyakran feltűnő jelenségre, miszerint egymással ellentétben álló pártok gyakran szövetkeznek, főképp ha az oppositio terén vannak.

Ez annyira igaz, annyira általánosan ismert dolog, hogy felesleges példákkal bizonyítani.

De lehet-e ebből azon következtetést vonni, hogy tehát azon rokonság a bal és szélső bal közt, melyet fentebb constatíroztam, merő képzelődés?

Aligha.

Mert gyakran előfordúl, hogy valamely kormány két egymástól különböző pártot oppositóra hajt, és benne egyesít. Lehet például valamely kormány nem eléggé szabadelvű az állam szabadelvű pártjának, de túlliberalis a conservatív rész előtt; lehet hogy e két ellentétes párt egyesülni fog ama kormány megbuktatására, mindegyik azon reményben, hogy majd ő élvezendi a közösen kivítt diadal gyümölcsét.

Ez könnyen meglehet. De azért mindenki át fogja látni, hogy azon indító okok, melyek e két pártot arra bírták, hogy közösen képezzenek ellenzéket a kormány ellen, igen különbözők.

És pártküzdelmekben, melyekben a manevrek gyakran csak oly szerepet játszanak, mint a harctéren, nem e manevrek után kell valamely párt irányát,

szellemét megítélni, hanem azon indokok alapján, melyek által oppositóra bíráttak.

A kérdés tehát az, valjon különböző indokokból opponáltak-e, valjon csak pártmaneuvre volt-e a bal és szélső bal részéről az, hogy oly sokszor együtt szavaztak?

vagy pedig oppositójok indoka, forrása, kiindulási pontja ugyanaz volt?

E kérdésre aligha felelhetünk igazságosabban, mint ha a két párt tetteit, nyilatkozatait, s főképp az oppositio leghatásosabb eszközeit, azon vádakot tekintjük, melyek e két párt által a kiegyenlítés létrehozói ellen szórattak.

Mert ha van elvi különbség azon vádak közt, akkor a bal és szélső bal közt semmi szellemi rokonság nem létezik.

* * *

Lássuk csak a legfontosabbakat azon másfél év óta számtalanszor ismételt, s már szinte közmondásossá lett vádak közül, melyekkel a Deákpárt az oppositio által illetetett.

A 48 meg van változtatva! — így hangzik az első vád, melyet a bal és szélső bal férfiai meglepő egyértelműséggel hirdetnek.

S csak oly egyértelműleg teszik hozzá, hogy célok: a tiszta 48 helyreállítása.

A vád úgy, mint e kitűzött cél eléggé jellemzi mind a két pártot.

Igen, a 48 meg van változtatva; — amennyiben mulasztásai helyreépítoltattak, s az akkor teremtetett alkotmány a kor szellemével és eszméivel összhangzásba hozatott.

De ha önök, uraim, ott a bal és szélső baloldalon, azért támadják meg a Deákpártot, mert az a fennálló törvényeken változtatott, valjon miért nem támadják meg a 48-ki törvényhozókat is? valjon mit tettek ezek egyebet, mint hogy változtattak a fennálló törvényeken?

Önök vaslogikájú, következetes férfiak, s ha ilyenek, miért nem támadnak meg minden törvényhozást, mely régibb törvényeken változtatott? miért nem mennek vissza a pusztaszeri punctátiókra, vagy akár a vérszerződésre?

Miért hirdetik maguk programmként a 67-ki törvények megváltoztatását?

Mert, ha hiba a fennálló törvényeken változtatni, akkor a magyar törvényhozás nyolc század óta folyton hibázott, akkor e hosszú bűnözésből csak úgy menekedhetünk, ha visszatérünk a hét magyar vérszerződésére!

Íme, bölcs férfiak, mire vezet az önök felfogása!

Vagy nem is veszik önök észre, minő vádat foglal magában ezen, a Deákpártnak tett szemrehányás a 48. év törvényei ellen?

Mert ezek nemcsak változtatták, nemcsak módosították, hanem feldúlták régi intézményeinket, s egy új creátiót léptettek helyökbe.

S valjon nem veszik-e észre önök, parforce liberális férfiak, miszerint az elv, melyet e váddal proclamálnak, csak oly absurd, amily reactionárius?

Reactionárius, mert hibáztatni elvileg régibb törvények megváltoztatását, annyi, mint hibáztatni minden javítást, minden reformot. Ez a legiszonyúbb reactió, a legmerevebb stabilismus alapdogmája.

Absurd, mert ez elv a gyakorlatban lehetetlen. „Dicső“ őseink is vetemedtek egyszer ily gondolatra, midőn a XVIII. század közepe táján törvénybe foglalták, miszerint a nemesség privilégiumai örökkévalók és soha el nem törölhetők, — és azért mégis eltöröltettek, a nélkül hogy valaki ama törvényre hivatkozott volna.

Lehetetlen hogy önök ezt be ne lássák. Világosabb ez a kétszerkettő négy-nél.

De a tévedés útja önkénytelenül ragadja tovább azt, aki egyszer réalépett. Ily tévedt út az önök politikája.

Mert valjon nem a napnál világosabban látszik-e ki e vádból a bal és szélső bal egyik közös jellemző vonása:

idegenkedés a reformoktól, — vagyis maradó conservatív, táblabírópolitika?

Igen, a Deákpárt változtatott, javított a 48-ki törvényeken. S midőn ezt tette, hivatását, kötelességét teljesíté.

A kérdés tehát nem az, változtatott-e e törvényeken? hanem az, ha valjon helyesen változtatott-e?

Mielőtt azonban e kérdésre áttérnék, lássuk azon célt, melyet e váddal összefüggésben önök magok elé tűztek.

„A tiszta 48 visszaállítása“, — e jelszót pengetik a bal és szélső bal organumai.

De hát mi az a „tiszta 48“?

Mint fentebb bővebben megfejtém, a „tiszta 48“, azaz a változatlan 47/8-ki tvkönyv egy liberális, de befejezetlen forradalmat foglal magában, mely, midőn a közös ügyeket hallgatag elismeri, de azokat sem nem szabályozza, sem reájok hazánk befolyását nem biztosítja, már eo ipso új összeütközéseknek magvát szórja el.

Az elmélet úgy mint a gyakorlati élet sajnos eseményei ezt elvitázhatlanul bizonyítják.

Önök tehát a tiszta 48-at, — vagyis egy befejezetlen törvénykönyvet, új belháborúk betömhetlen forrását akarják?

Mert a tiszta, a be nem fejezett 48 másra nem vezethet.

A szélső balról még fel lehet tenni, hogy ezt komolyan kívánja.

De ha azt látjuk, hogy a baloldal is a „tiszta 48“-at használja mottóul, — lehet-e hinnünk e mottó őszinteségében oly békés, alkotmányos érzelmű férfiak részéről, mint a baloldal?

Kérdés tehát, akarja-e a baloldal komolyan a tiszta 48-at? vagy csak használja, mint kapós phrásist a választások előtt?

A baloldal közösügyi javaslataiban a külügyekre nézve oly dolgokat kíván, mint pl. hogy a király fontos dolgokban az egész magyar ministériumot meghallgassa, hogy a követek ő felségét mint osztrák császárt s magyar királyt képviseljék, hogy az okmányokat a magyar udvari minister ellenjegyezze, — a mikről a tiszta 48 mitsem tud.

A baloldal a hadügyek mezején oly kívánatokkal lép fel, minőkről a tiszta 48-ban említés sem tétetik.

A baloldal oly javaslatokat tesz a közös ügyek kezelésére nézve, melyekről szó sincs a tiszta 48-ban.

A baloldal kész kereskedelmi s vámszövetségeket kötni Austriával, kész a közvetett adókra nézve vele egyezkedni: csupa oly dolgok, melyekről szó sincs a tiszta 48-ban.

A baloldal — hogy többet ne hozzak fel — kész részt vállalni az államadósságokból, mely ajánlatot a tiszta 48 határozottan visszautasított.

Kell-e több annak bebizonyítására, miszerint a baloldal maga sem tartja a tiszta 48-at akár üdvösnek — különben nem szólna bővebben pl. a külügyekről, — akár lehetőnek, — különben nem vállalna államadósságot?

És mégis e mottó alatt izgat a kormány és Deák-párt ellen!

Méltó-e ez eljárás oly párthoz, melynek tagjai politikusoknak, sőt államférfiaknak akarnak tartatni, s csak úgy irtóznak a demagogiától, mint akár a kormány?

Mutat-e ez politikai tapintatra oly pártnál, mely többségre s ezáltal kormányra jutni törekszik?

Mert valjon, ha a baloldal kormányra jutna, nem volna-e kénytelen megtagadni e jelszót, melyet most programmként hirdet?

Higgadt, mérsékelt férfiak a szenvedélyekhez folyamodnak, s oly üres ígéretet tesznek, melyek lehetlenségéről magok is meg vannak győződve!

Íme, mire vezet a parforce oppositio!

* * *

De hát: helyesek-e azon reformok, melyeket a Deákpárt 1867-ben keresztülvitt?

„A 48 fel van forgatva. — Magyarország beolvadt Austriába. — Ráléptünk a jogfeladások sikamlós mezejére. — Hazánkat kivetköztettük állami önállóságból. — A magyar országgyűlés nem más, mint egy megsziporított megyegyűlés. — Alávetettük magunkat a bécsi kormánynak stb.“

E vádak hangoztatja másfél év óta az oppositio mindkét része. A szélső bal természetesen nagyobb szenvedélylyel, durvább, sértőbb modorban. De azért a vád lényegében mindkét párt megegyezik.

Nem szólok többet a 48 „megváltoztatásáról“. Azt mindenki, kinek fogalma van az alkotmányos életéről, tudja, hogy a fennálló törvény rendeletei irányadók akkor, midőn a törvény végrehajtásáról, de nem akkor, midőn új törvény hozataláról van szó.

Fentebb, midőn a közös ügyek kérdésének fejlődését 67-ig vázolám, megmutattam e vádak alaptalanságát.

De midőn azt látjuk, hogy e szemrehányások nem csak a szélső bal fanatikusai, hanem a higgadt baloldal részéről is semmikép sem akarnak megszűnni, — helyén lesz a kérdést részletesebben, mint fentebb történt, megvizsgálni.

Bocsánat az olvasótól, ha százszor elmondott dolgokat talál e helytt újra felhozva. Az ismétléseket lehetetlen elkerülni, midőn az ellenfél, elszántan bezárva füleit minden ok, minden igazság előtt, vad makacssággal százszor megcáfolt vádakat propagál.

Igaz-e, hogy — összefogva minden variációit e témának egy kifejezésbe, igaz-e, hogy Magyarország áldozott 1867-ben jogaiból?

Vegyük sorba a dolgokat.

A XII. tv. cikk a hadügy némely részeit közös ügyeknek ismeri.

A *pragmatica sancti*óban biztosított elválhatlan birtoklásból a kölcsönös védelem önkénynt következik.

A 48-ki forradalom e kötelezettséget elismerte szóval is, tetteleg is.

A baloldal, közösügyi javaslataiban, szinte.

E tekintetben tehát régibb törvényeink úgy, mint mai pártjaink megegyeznek.

A XII. törvénycikk a kölcsönös védelmet kiterjeszti az örökös tartományokra, rövidebben, Auszriára; a baloldal azonban kijelenté, hogy e kötelesség csak

az uralkodó, nem pedig tartományai iránt is, terheli Magyarországot.

Ez eltérés igen jellemző a baloldalra nézve, mert szűkkeblű separatismusát hangosan bizonyítja. De a valóságban e különbség, melyet a baloldal a közös uralkodó személye s tartományai közt tesz, szelíden szólva — vegyék a szó angol értelmében : nonsens.

Mert valjon, ha például ellenség támad Csehországra, fogja-e tagadni a baloldal Magyarország védelmi kötelezettségét? Fogja-e azt, javaslatának szó szerinti magyarázata szerint csak azon esetekre elismerni, melyekben a király vagy valamelyik családtagjának személye megtámadtatik?

Ismétlem, ez eltérése a baloldalnak, bármily tanulságos e párt aristokratikus szellemének megítélésére, tulajdonképen nem eltérés. A védelem tényleg kölcsönös volt a *pragmatica sanctio* óta, s bár a törvény nyíltan ki nem mondta, az ország azt elismerte és megfelelt neki a porosz és francia háborúban úgy, mint 1848-ban.

A kölcsönös védelmi kötelezettség nyílt szabályozása által tehát Magyarország csak egy másfél százados, alkotmányos szokás által törvényesített viszonyt foglalt törvénybe, oly viszonyt, melyre Magyarországnak elkerülhetlen szüksége van, ha biztosságban akar élni, melyet, ha eddig nem létezett volna, most kellett volna megteremtenie.

Ez tehát nem áldozat.

* * *

A kölcsönös védelem céljából a Deákpárt a hadügyet két részre osztja. Az egyik részt egységes, közös, a másikat külön, országos kezelés alá rendeli.

A *pragmatica sanctio* óta a védelem mindig közös volt.

A király, mint Austria absolut uralkodója, e tartományok nevében is szerződött Magyarországgal, mert teljes erejével ígért bennünket megvédeni, teljes erejének egyik részét pedig Austria ereje képezte.

A király, Austriában absolut hatalmánál, Magyarországon a hadügyek terén bírt királyi jogainál fogva egyenlően főhadura volt úgy a Magyarországból, mint az Austriából vett haderőnek.

Az egy és közös főhadúr alatt álló sereg természetesen közösen kezeltetett.

Az országgyűlés újonc ajánlási jogán kívül az országnak ez ügyekre nem volt befolyása. A bécsi haditanács, hadi parancsnok vagy hadügyér — ahogy már nevezték — intézte közösen a hadügyeket.

48 homályosan sejteté e téren reformterveit, de nem oldta meg a kérdést.

A hadügy tehát 67-ig közös volt.

És most?

„Mindaz, ami — — a magyar hadseregnek vezérletére, vezényletére és belszervezetére vonatkozik, ő felsége által — — fog intéztetni.“

Ennyi van a hadügyből közösnek elismerve ma, még pedig nemcsak a Deákpárt által, mert e sorok a baloldal kisebbségi javaslatából idézvék.

Ez tehát szinte nem áldozat.

Ellenben a XII. tv. cikk szerint a magyar országgyűlést és kormányt illetik a „hadsereg időnkénti kiegészítése, a megajánlás föltételeinek és a szolgálati időnek meghatározása, a katonaság elhelyezését, élelmezését illető intézkedések; — a vérendszert megállapítása vagy átalakítása stb.“

Igaz, hogy ez joga volt az országnak addig is. De tudja mindenki, miszerint e jogok 48 előtt csak formászerint léteztek, mert az országgyűlés tehetetlenebb, a magyar kormány sokkal inkább a bécsinek szolgálja volt, semhogy az ország e joga minden irányban tettleg is valósítható lett volna.

Most ellenben, s épen a 67-ki törvények által, Magyarország elég erőssé lett e jogainak hatékony gyakorlására.

Ez tehát, ha nem is jogi, de tényleges nyeremény.

Hozzájárul ehez, miszerint Magyarország a delegációk által a paritás alapján befoly a harc és béke kérdéseire, az összes hadügy budgetjének megállapítására, s általában minden hadügyek alkotmányos kezelésére.

Minderről 67-ig sem törvényeinkben, sem a gyakorlati életben szó sem volt.

A baloldal javaslatai sem mutatják fel e vívmányokat.

Mindez tehát jogi ügy, mint tényleges nyeremény.

Hozzájárul mindezekhez, hogy most Magyarországnak nemzeti hadereje is van.

Amióta a banderiális intézmény s a nemesi felkelés, mint elavúlt, a kornak meg nem felelő institúciók, magoktól elszűntek, Magyarországnak külön nemzeti hadereje nem volt.

Nem volt 48-ban sem; mert az akkori magyar seregeket nem a törvény, hanem a tények kényszerűsége teremtette.

A baloldal, néhány phrásist a „nemzeti hadsereg-ről“ leszámítva, bölcsen hallgatott e tárgyról, mindaddig, míg a kormány javaslatát meg nem ismerte. Alkalmasint azért, mert nagyon pozitív nézetekkel bírt benne.

A Deákpárt pedig a honvédelmi törvény által néhány év alatt százezrekre menő, olcsó, harcias nemzeti véderőt teremtett, mely csak háborúban s ekkor is csak a hadvezetés terén áll közös, minden egyebekben külön kezelés alatt.

Ám tagadja valaki, hogy ez akár a *pragmatica sanctio*, akár a 48-iki törvények szempontjából tekintve: nyeresemény.

És így állván a dolgok, mit szóljunk azon vádra, miszerint az ország a hadügyek terén lemondott jogairól, — miszerint más rendelkezik a nemzet vérével?

Aki az apríl 14-két veszi jogalapnak, attól értem e szemrehányást.

De a baloldal kiindulási pontja nem apríl 14-ke.

S ha nem az, ha — amint látjuk, — a baloldal javaslatai kevesebb befolyást adtak volna Magyarországnak a hadügyekre, mint a Deákpárt által keresztül vitt törvények, — ha e mellett ugyanazt ismerték el egységesen, tehát közösen kezelendőnek, amit a Deákpárt: mit szóljunk, ha azt látjuk, hogy e baloldal vádolja a Deákpártot jogfeláldozással?

Hogy a védelemnek, ha azt akarjuk, hogy célját betöltsse, közösnek kell lenni, elismerte a baloldal is. Különben nem ruházná javaslataiban az erre szükséges jogokat a közös uralkodó személyére.

S ha ez így van, lehet-e igazságosan azt mondani, miszerint a Deákpárt a jogfeladások ösvényén jár?

* * *

A kölcsönös védelem második — békés — eszköze a külügy.

48 előtt a monarchia külügyei közösen, absolutissime kezeltettek a bécsi kormány által. A közös uralkodó Austriára nézve absolut hatalmánál, Magyarországra nézve királyi jogánál fogva korlátlanul intézte a külügyeket. S hogy országglárái közül mindig a bécsi császári kormány valamelyik miniszterével, nem pedig valamely magyar főhivatalnokkal helyettesíteté magát, azt tudja mindenki.

A 48. év elismerte közösnek a külügyet, Magyarország befolyásának biztosítása nélkül.

A baloldal első különvéleményében szinte elismerte közös ügynek.

A másodikban e nézetet visszavonva, a külügyet megtette ismét annak, mi 48 előtt volt, királyi jus reservátumnak, anélkül, hogy Magyarország befolyását reá biztosította volna.

A XII. trvcikk ellenben elismerte — mint elismerte, ha szóval nem is, tetteleg még a baloldal második különvéleménye is, — a külügyet közösnek.

De a baloldal azt a császári ház nemfelelős ministerére bízna. A Deákpárt pedig felelős minister kezébe adta, s a nép képviselőiből álló delegációk által, melyek a külügyek költségeit megszabják, a külügyért interpellálhatják, s általában a közös kormányt meg is buktathatják, — biztosította reá Magyarország alkotmányos befolyását. Ez tehát szinte nyeresemény.

Ápril 14-két véve jogalapnak, lehet e miatt a Deákpártot jogfeladással vádolni.

De vádolhatja-e evvel a baloldal, mely, csakhogy kedvenc elszigetelési eszméinek tért nyerjen, a külügyeket kész az ország jogos befolyásának feláldozásával némi hiányos alkotmányos formák alatt lappangó absolutismusnak kezébe adni?

Van-e e vádban csak egy szikrája is az igazságnak?

* * *

De mindezeknél jobban haragszik az ellenzék a többségre azon mód miatt, melyet az a közös ügyek kezelésére nézve megállapított.

Jellemző a baloldal szűkkeblű elszigetelési politikájára nézve, hogy a közös ügyeket, ha szóval nem is, de tetteleg elismeri, hogy kész azok alkotmányos intézését illusóriussá tenni, s csak azok közös kezelését perhörrescálja, nehogy Austria népével érintkeznünk kelljen!

48 előtt delegációk nem léteztek; mert azon egyes hasonló érintkezések Magyarország s az örökös tartományok közt, mint például az 1614-ki conferentia a zsitvatoroki béke fenntartása kérdésében, aligha tekinthetők praecedens eseteknek.

Közösügyek tetteleg léteztek. Létezett tetteleg oly kormány is, mely e közös ügyeket kezelte: a bécsi. De közös alkotmányos tényező ez ügyek kezelésének ellenőrzésére nem létezett.

S mi volt ennek eredménye?

Magyarország megajánlotta az újoncokat és a hadi adót. Ezenkívül az összes had- és külügyet a nem felelős, idegen, absolut kormány intézte.

Delegáció nem volt, és épen ez volt a baj.

Meg az alkotmányosságban oly alacsony fokon álló ősünk is érezték annak szükségét, hogy nem csak a közös uralkodóval, hanem annak tartományaival is érintkezniök kell, ha hazájok szabadságát biztosítani akarják, s az alsó táblának nagy része megkötve a *pragmatica sanctio*t, szerződésre akart lépni az örökös tartományokkal is. III. Károly helyes tapintattal belátta, miszerint minden érintkezés a két birodalom népei közt csak az absolutismusnak válnék kárára, s

a kívánatot határozottan megtagadta. Az országgyűlés nem sürgette többé, mert az érintkezés szüksége, melyet némelyek már átéreztek, még nem ment volt át a tömeg öntudatába. Az ügy elejtetett. Az abszolutismus soha nem látott virágzásnak eredt.

48 a kérdést megoldatlan hagyta, bár kijelölte megoldásának irányát: a néppel való alkudozást.

A XII. törvénycikk végre e kérdést megoldotta.

S valjon áll-e azon vád, melyet bal és szélső-bal egyiránt hangoztat, miszerint a delegációk által rontatott meg Magyarország önállása?

A delegáció nem parlament, nem törvényhozó test, mert törvényt nem hoz. Az országgyűlésnek küldöttsége oly ügyek elintézésére, melyek évenként előfordúlnak, s nem vágnak a szorosán vett törvényhozáshozás körébe. Inkább nemzetközi, mint parlamenti jellemű tényező, az országgyűlés évenkénti ülésszakának kifolyása, mely közelebb hozza a két népet, bármelyik önállásának veszélyeztetése nélkül, mert nem is hoz magával még közös tárgyalásokat sem, — mely nem jöhet ellentétbe az országgyűlés többségével, mert általa s évenként újra választatik.

Igaz ugyan, hogy a hadi adót hajdan közvetlenül a törvényhozás, most pedig csak közvetve, a delegáció által szavazza meg, de ha elgondoljuk, hogy most minden bárminemű költségtetésre a nemzet befoly, amit azelőtt nem tett, — lehetetlen ebben is nem nyeresémet látni.

A baloldalnak azonban nem kell a delegáció.

Hogy ezt kikerülhesse, a delegáció alkotmányos feladatait a két országgyűlésre ruházza; de miután a közös ügyeket, s azok tetteleg közösen kezelését hallgató megállapítja, oly modorban, mely vagy az alkotmányosságot tenné tönkre, vagy folytonosan erőszakos összeütközésekre vezetne.

A baloldal javaslatában, — nem is az elsőben, melyben a király absolut döntő hatalma nyíltan kimondaték, hanem a másodikban, mely feleslegesnek tartja módról gondoskodni azon esetre, ha a két országgyűlés a közös ügyekre nézve nem bír meg egyezni, — a baloldal javaslatában nyereményt láthat az absolutismus vagy az anarchia embere, de a békés, alkotmányos élet híve nem.

És ennek, az alkotmányosság biztosításának érdekében teremté a Deákpárt a delegációt.

Nem más az, mint Magyarország alkotmányos befolyásának biztosítása oly ügyekre, melyek őt Austriával közösen illetik. S ha erre azt mondják, hogy általa mások intézkednek felettünk, — akkor vessük el a képviseleti rendszert, melynek szinte megvan a hibája, s menjünk vissza az ösgyűlésekre, melyben minden ember részt vesz.

S valjon nem ugyanily joggal mondhatná-e Austria, hogy önállása elveszett, hogy Magyarországnak alárendeltetett?

Azon nagy reform, melyet a Deákpárt 67-ben keresztülvitt, épen abban áll, hogy alkotmányos kezelés alá veté mindazon állam-ügyeket,

melyek 48 előtt absolutistice intéztettek, s melyeknek alkotmányos kezelése 48-ban nem biztosított.

Ez oly világos, mint a nap; ezt tagadni lehetetlen.

S valjon nevezhetjük-e jogfeladásnak az absolutismusnak az alkotmányossággal való helyettesítését?

Ám tessék a baloldalnak, ha ily fogalmai vannak az alkotmányos életről.

* * *

Menjünk át a hazánk anyagi érdekeit közvetlenül illető rendelkezésekre; mert a fentebbi vád e téren is emeltetik a Deákpárt ellen.

48 előtt részint a magyar király jura reservátáinál fogva, részint a kormány önkényes túlkapásai folytán, Magyarország, anyagi érdekeire nézve, nem csak hogy önálló nem volt, de teljesen alá vala rendelve az örökös tartományok érdekeinek. Magyarország „gyarmati helyzete“, mely másfél századig annyi okot adott a panaszra, nem üres phrasis, hanem keserű valóság volt.

Most, a XII. tcikk szerint Magyarország kereskedelmi s vámszerződéseket köt — sőt már kötött is — Austriával bizonyos meghatározott időre; és köt oly módon, mint szoktak kötni egymástól teljesen különálló államok, az országgyűlés jóváhagyásának feltétele mellett.

Igaz, hogy a 48 ily szerződéseket nem említ; de ez épen mulasztásai közé tartozik. Mert hogy e szer-

zódések üdvösek, szükségesek hazánkra nézve, elismeri a baloldal is, mely épen úgy nem akarja a közbenso vámok visszaállítását, mely kisebbségi véleményeinek mindenikében ép úgy késznek nyilatkozott ily szerződések kötésére, mint a Deákpárt.

Hogy ily szerződések által valamely állam önállásán csorba nem üttetik, azt be fogja látni mindenki, mert akárhány államot ismerünk, mint például a német vámszövetség államait, melyek ily szerződésekben is fenntartják teljes souverainitásukat.

E téren tehát a nyereség, melyet a 67-ki törvényekben bírunk, abban áll, hogy míg azelőtt a kereskedelmi s vámügyek egységes kezelése mellett hazánk egyenesen alá volt rendelve Austriának, — most mint két független állam szerződünk Austriával, s hogy most még az e szabad szerződési viszonyból eredő ügyek is csak a külföld irányában s csakis formailag kezeltetnek egységesen; amennyiben a külfölddel a monarchiát kifelé képviselő közös külügyér köti a szerződéseket, de e szerződések csak a két országos kereskedelmi minister javaslatára s megegyeztetéssel kötötnek, a külügyministernek más feladata nem lévén, mint a külfölddeli alkudozásokat közvetíteni, s a két országos minister megállapodásait végrehajtani.

S így állván a dolgok, lehet-e igazságosan jogfeladással vádolni a Deákpártot, lehet-e ezt főleg a baloldalnak, mely e tekintetben hasonlóan késznek nyilatkozott az egyezkedésre?

De talán a pénzügyek terén áldozta fel a Deák-párt az ország jogait?

Mert elégszer halljuk e vádat, hogy „más rendelkezik az ország pénzével“.

48 előtt a pénzügyek egységesen, és — mert az ország jövedelmeinek csak negyed- vagy ötödrésze függött a diæta megajánlásától, ez is minden budget és utólagos számadás nélkül, absolutistice kezelteték a bécsi kormány által.

A forradalom Magyarország belügyeire nézve teljesen alkotmányos, önálló pénzkezelést állapított meg.

A közös ügyek költségeiről azonban, melyek egységes kezelését elismerte az által, hogy pénzügyért csak „országosat“ decretált, nem rendelkezett.

A XII. tv. cikk e hiányt kipótolta.

Közös kezelés alá veti a két közösügy költségeit, s a delegátiók által azok kezelését alkotmányos ellenőrzés alá helyezi. Van közös pénzügyminister, — de nincs tulajdonképeni közös pénzügy; mert a közös pénzügyér sem Magyarországon, sem Austriában végrehajtó hatalommal nem bír, s csak azon összegeket juttatja rendeltetésök helyére, melyek a két országos pénzügyér által pénztárába beküldetnek; az adót a magyar országgyűlés veti ki, a magyar kormány hajtja be, az adórendszer meghatározása, indirekt adók, monopoliümök, illetékek stb. megállapítása, szóval minden képzelhető pénzügyi intézkedés az országos alkotmányos hatóságok útján történik. A közös alkotmányos tényezőknek, a delegátióknak nincs

más feladatuk, mint a közös ügyek budgetjét megállapítani, melyből hogy Magyarországnak mekkora részt kell fizetnie, a magyar országgyűlés határozza meg.

S midőn a 48 előtti állapotok helyébe, melyekben az ország költségeinek négy ötödéről az ország tudomással sem bírt, — a 48 által függőben hagyott nyílt kérdések megoldásával a pénzkezelésnek oly módja állapított meg, mely a nemzet alkotmányos befolyását az államköltségeknek minden fillérére megállapítja: — lehet-e ekkor a Deákpártot jogfeladással vádolni?

S ha apríl 14-kének jogalapjáról kiindulva lehetne is, lehet-e ezt tenni csak látszatával is az igazságnak, a baloldal álláspontjáról, mely javaslatában, midőn a közös költségek alkotmányos kezelését szinte lehetlenné teszi, tetteleg sokkal csekélyebb befolyást ad Magyarországnak az államköltségek ezen részére?

* * *

A 67-ki törvények pénzügyi intézkedései azonban még egy másik vádra is szolgáltatnak alkalmat az ellenzéknek.

„Az ország túl van terhelve, a pauperismus karjaiba tereltetik“ stb. — Így hangzik a vád százszoros alakban a bal és szélső bal részéről.

Hogy az ország terhei nagyok, igen nagyok, senki sem tagadja; ámbár azon körülmény, hogy Austria minket, mi meg Austriát vádoljuk avval, hogy

nem visel annyi terhet, amennyi őt megilletné, — e kölcsönös vád, mondom, azt látszik bizonyítani, hogy egyiknek panasza sem alapos.

De azért áll, hogy terheink súlyosak.

Ezt elismeri a Deákpárt is. És ha az ellenzék ennek constatírozására szorítkozik, nincs is ellene semmi kifogásunk.

De nincs joga ezt vádként a Deákpártnak szemére hánynia.

Mert valjon, kevesebb terhe volna-e az országnak, ha akár a bal, akár a szélső bal programja győzött volna 1867-ben?

A szélső bal, az igaz, sem az államadóságokból részt vállalni, sem a közös ügyek költségeinek fedezéséhez hozzájárulni nem akart.

E két tétel az 1868-ki budgetben többet tesz 50 milliónál.

De azért valjon 50 millióval kevesebb terhünk lett volna-e 1868-ban, ha a szélső bal ül diadalt?

Aligha.

A közös ügyekhez mitsem fizettünk volna, — de ehelyett mindazt, ami ezekhez tartozik, magunknak kellett volna fedeznünk: kellene külön küldiplomatiai s kereskedelmi képviselőket szerveznünk, kellene külön, minden fegyvernemmel felszerelt hadsereget állítanunk. S hogy ezek, kivált az utóbbi, ma, a hadi serek oly magas fokú kifejlődése mellett, többbe kerültek volna azon 50 milliónál, melyet így közös költsé-

gekre és államadósságokra fizettünk, azt hiszem, belátja mindenki.

De ezen kívül szemben álltunk volna még az államadósságok kérdésével, melytől az önállásnak bármily mértéke mellett sem menekülhetnénk.

A szélső bal politikája tehát még nagyobb terheket rótt volna az országra, még azon esetben is, ha teljesen békés úton lett volna diadalra emelhető, aminek lehetetlenségéről mindenki meg lehet győződve. Hát még, ha, — ami elkerülhetlen lett volna, háborút idézett volna elő? — —

De hátha a baloldal olcsóbb kiegyenlítést hozott volna létre a Deákpártnál?

A közös költségekből ránk eső hányad meghatározásakor a baloldal 28, a Deákpárt 30 percentet indítványozott.

A 28 pedig kétségkívül kevesebb a 30-nál.

Következett az államadósságok kérdése.

A baloldal úgy, mint a Deákpárt, belátta, hogy, bár az osztrák államadósságok Magyarországot jogilag nem kötelezik, van mégis egy ok, mely miatt azok egy részének elvállalását megtagadni nem lehet: a politikai kényszerűség, a körülmények kérlelhetlen hatalma. Két évtizeddel az után, hogy kétszáz milliónak el nem vállalása által az Austriávali viszály mérlegébe valódi Brennus-kardot vetettünk a reakció javára, — ismét szemben állt az ország az államadósságok kérdésével. A baloldalban volt annyi hazafiság és elfogulatlan belátás, hogy

ne kövesse el újra azon hibát, melynek előszöri elkövetése az államadósságokat megháromszorozta. — Késznek nyilatkozott belölök részt vállalni.

Hogy mekkorát? ezt positive nem tudhatjuk; mert, midőn az államadósság ügye a képviselőházban tárgyalatott, a baloldal egy oly végtelen bölcseségű külön indítvánnyal lépett fel, melyben minden volt, csak szám nem. Jegyezzük meg, oly kérdésben, melyben épen a számok a legfontosabbak!

Hogy azonban bizonyosan kevesebbet akart a Deákpártnál, erről biztosít a baloldal azon ellenzéki taktikája, melynek alapelve: valamivel többet kívánni, valamivel kevesebbet adni, mint a Deákpárt.

Tegyük fel tehát, hogy a különbség a baloldal és többség ajánlatai közt az államadósságok kérdésében épen oly nagy lett volna, mint a közös költségek tárgyalásánál.

Így a baloldal 4—5 millióval kevesebb terhet rótt volna az országra, ha —

Ha sikerült volna ajánlatainak az uralkodót s Austria népeit megnyernie, amin legyen szabad kételkednünk.

Mert ha ez nem sikerült volna, vagy újabb provisoriumba, vagy erőszakos bonyodalmakba sodortott volna Magyarország. Hogy pedig egy új provisorium vagy belháború hazánk finaciális helyzetén segített volna, ezt bizonyítsák be, ha tudják, a baloldal azon pénzügyi tehetségei, kik oly indítványokkal lép-

tek fel, melyek néhány millió megtakarításáért az egész kiegyenlítést romba dönthették volna.

Azonban tegyük fel, hogy a baloldal, ha a képviselőházban többséggel bír, csakugyan békés úton keresztülvitte volna a maga számaint, még azokat is, melyeket meg sem tudott állapítani: még akkor is mindössze néhány millióval csökkentek volna terheink.

S ha csupán e néhány milliónyi többlet miatt, melylyel a Deákpárt többet vállalt az oppositiónál, vádólná a baloldal a többséget, nem szólnánk rá semmit, s legfeljebb azt kérdehetnők a nemzettől, valjon a létrejött kiegyenlítést becsüli-e e néhány millióra?

De a baloldal közlönyei, s főkép a „Hon“, nem e többlet, hanem általában a közös költségek s államadósságok miatt emelnek vádat a Deákpárt ellen.

Mert sohsem olvassuk, hogy e 4—5 millió rontja meg a nemzetet. De akárhányszor olvassuk, hogy „a quóta és államadósság tönkre teszi Magyarországot“.

E szavakkal „quóta“ és „államadósság“ — rendszeres izgatást űz a baloldal a Deákpárt ellen, nem gondolva meg, hogy amaz összegek kilenc tizedrészét maga is elvállalta.

Ám keresse más az illő kifejezést ez eljárás jellemzésére; én azt nem akarom.

* * *

Vagy talán a 67-dik év más törvényei foglalnak jogfeláldozást magokban?

Lássuk a fontosabbakat.

Az 1848. IV. tcikk 6. §-a megváltoztattatott. Az ellenzéki lapok ezért is megtámadták a kormányt és többséget mindaddig, míg maga az ellenzék egyik vezértagja — Várady Gábor — elismerte, hogy az új módosítás az alkotmányosságnak erősebb garanciáit rejt magában, mint a 6. §.

A nemzetőrségi törvény felfüggesztetett. Ezáltal ez institúció, melyet maga annak teremtője, Kossuth, alkalmatlan, hasznavehetlen intézménynek nevezett, be lőn szüntetve, hogy a honvédelmi törvény által egy életképes és hasznavehető institúcióval helyettesítsék.

A nádorságról szóló törvény felfüggesztetett. A baloldal ellene volt, s nádorválasztást akart. De e cikk felfüggesztése által is csak egy elavult, a parlamentáris rendszerrel összeférhetlen institúció függesztett fel.

Íme, ezek ez irányban a 67-ki törvények intézkedései.

* * *

De evvel még nem értünk végére a Deákpárt ellen szórt alaptalan vádaknak.

A szélső bal szemére hányván a többségnek a kiegyenlítést, hozzá szokta tenni, mintegy a vád terhelő körülményéül, hogy: — „és Sadowa után kötötte ez egyességet Austriával!”

A baloldal is osztja e nézetet. Legalább erre mutat az, hogy Sadowa után ridegebben viselte magát a hatalom iránt, mint előtte, hogy Sadowa után fel akarta függeszteni a közösügyi bizottság tárgyalásait, míg Sadowa előtt hozzájárult e bizottság kiküldéséhez.

A szélső bal részéről értem e szemrehányást.

Aki apríl 14-két vallja, és elszakadást akar Austriától, az Sadowa után bizony aligha egyezkedett volna. A monarchia az örvény szélén állt. Ha húsz év óta valaha, úgy ekkor lett volna alkalma megszabadulni a nemzetnek az osztrák szövetségtől.

A szélső bal tehát legalább tudja, mit akar.

De a baloldal részéről nincs értelme e felkiáltásnak.

Mert valjon mi volt célja a nemzetnek 66-ban?

Forradalom-e, és Austria szétrobbantása, vagy becsületes kiegyenlítés?

Az előbbit bajos volna bebizonyítani. Minden tény és körülmény az utóbbi mellett szól.

S ha az Austriávali kapocs fenntartása, ha becsületes kiegyenlítés volt az ország célja: úgy a legnagyobb hiba lett volna a kiegyenlítésre vezethető alkudozásokat megszakítani akkor, midőn azok sikerére legnagyobb volt a kilátás.

Mert valjon mik voltak a sadowai nap s általában a 66-ki háború eredményei?

Először az, hogy a hagyományos bécsi kormányrendszernek megadta a halálos dőfést. — S miután

e rendszer volt hazánknak legveszedelmesebb ellensége, megszabadítá Magyarországot ezen ellenségtől.

Másodszer az, hogy kirekeszté Austriát Németországból. — S miután a monarchiának Németországbani szereplése volt az, ami közvetve legtöbbet ártott hazánk érdekeinek, s leginkább elnyomta Magyarországnak őt megillető befolyását a monarchia ügyeire, megmenté Magyarországot e lidércnyomástól.

Harmadszer az, hogy kiszorítá Austriát Olaszországból. S miután az olaszországi birtokok folytonosan tátongó seb valának Austria testén, miután még azok is az országban, kik különben már lemondtak a külföldbe helyezett ábrándos bizalomról, ez Achilles-sarkban még mindig egy archimedesi pontot láttak, melyről kedvező pillanatban ki lehet nyergéből emelni a bécsi kormányt; miután, egy szóval, a velencei elégedetlenség mindeddig támogatta a pesti elégedetlenséget: a 66-ki háború által a magyar elégedetlenség elveszté addigi szövetségesét.

Szóval: a porosz-olasz háború által Magyarország elveszté az egyetlen külföldi szövetségest, melyre még, negatív érdekeinek közösségénél fogva támaszkodhatott; — Austria pedig elveszté azon attributumait, melyek a vele való szövetségben kárára voltak Magyarországnak.

Sadowa által a helyzet lényegesen, és pedig a kiegyenlítési politika javára változott meg.

A németországi politika Königrätznél eltemetett, a bécsi centralisáló irány tönkreveretett, Austria ez által megszűnt ellenségünk lenni.

S midőn ez megszűnt, kénytelen volt Magyarországgal a szövetséget keresni.

S akkor kellett volna az alkudozást félbeszakítanunk, mikor arra a másik fél hajlandóbb volt, mint valaha?

S ezt a baloldal mondja, mely szinte csak alkudozás útján elérhető eredmények után törekedett?

Vagy tán oly célok után tört, melyek békés egyezkedés útján nem voltak elérhetők?

Valóban érdekes volna e kérdésre illetékes helyről feleletet kapni. Mert különben a história, mely constatírozni fogja, miszerint a Deákpárt csak azt tette, amit tennie a józan ész s a nemzet érdeke parancsolt, nem fog támaszpontokat lelni a baloldal igazolására.

*

*

De még ennél is sajátságosabb, képtelenebb dolog, ha a szélső bal, — talán a baloldal is, mert a Hon eljárása lehetlenné teszi e kettőt mindig s mindenben élesen megkülönböztetni egymástól, — szemére hányja a Deákpártnak, hogy ez a kiegyenlítés által Magyarország ellenségeivé teszi a nemzetiségeket, keleti szomszédainkat, hogy nyakunkra hozza Oroszországot!

Ugyanevvel vádolják a kiegyenlítést a bécsi centralisták, kik szerint a 67-ki kiegyenlítés Austriára uszítja Oroszországot.

Ez első tekintetre abszurdnak látszó állítás azonban érdemes a fejtegetésre.

Mert valjon mik a 67-ki kiegyenlítés azon eredményei, melyek Oroszországot Austriának és Magyarországnak nyakára hozhatják?

Én, akárhogy forgatom a dolgot, csak egy eredményét láthatom a 67-ik évnek, mely Oroszágnak nem válik hasznára.

S ez abban áll, hogy a kiegyenlítés megmenté Austriát, mely nélküle, újabb bonyodalmakba sodortatva, talán rövid idő alatt felbomlott volna, — és hogy Magyarországot visszaadta önmagának.

Megengedem, hogy ez nincs ínyére az orosz politikának. A pétervári kabinet, a panszláv eszmén csüggve, természetesen jobb szemmel nézné, ha Austria, mely oly sok, általa anektálni kívánt szláv elemet rejt magában, felbomlik, — s ha Magyarország, mely hasonlólag meglehetősen számban bír oly szláv lakossággal, melyet a cár alattvalói közé szeretne sorolhatni, folytonos provisoriumok által elnyomva, vagy épen benső harcokba keveredve, nem képes fejlődni, consolidálódni.

Oroszország Austriának s Magyarországnak természetes ellensége, s ennél fogva nem szeretheti, ha Austria és Magyarország erősödnek.

Ez áll.

De valjon az következik-e ebből, hogy tehát Magyarország nem kellett volna a kiegyezkedést létrehozni, hogy tehát kár volt az erősödés, az önálló fejlődés mezejére lépnie?

„Miután Oroszországnak nincs ínyére, ha Magyarország s benne a magyar nemzet, mely folytonos gátként fekszik a panszláv politika útjában, fejlődik és erősödik, — tehát el kell vetnünk minden eszközt, mely hazánknak erőt és fejlődést biztosít.“ —
Ime azon gondolatmenet, mely a fentebbi vádat producálja.

Valóban mesés gyávaságra vezet a szélső balt saját vakmerősége!

Mert e párt eljárása meglepő vegyületét nyújtja az elbizakodásnak a gyáva lemondással.

Ugyanez a baloldal jellemvonása is, csak hogy sokkal szelídebb színezettel, mert elbizakodása úgy, mint féltékenysége, jóval csekélyebb.

E kettő — különböző mértékben — jellemzi az egész ellenzéket.

Ezen alapszik egész politikája.

Attól fél, hogy a 67-ki törvények Magyarországnak Austriába olvadására fognak vezetni. Nem gondolja meg, hogy ha a 300 éven át hatalmas és absolut bécsi kormány nem volt képes hazánkat beolvasztani, mely gyöngé volt és mély tespedésbe süllyedt: nem lesz most az önállóságra vergődött, a haladás erőtadó útjára lépett Magyarországot képes beolvasztani azon bécsi kormány, mely Magyaror-

szágnak ép úgy, mint Austriának alkotmányos befolyása alatt áll, s tulajdonképeni végrehajtó hatalommal nem rendelkezik. Az ellenzék elismeri, hogy azon centralisáló irány, mely eddig a „bécsi kormány“ neve alatt szerepelt, már haldoklófélben van, sőt nem egyszer szemére hányta a Deákpártnak, hogy miként tudta Magyarország sorsát Austriának, egy „cadaver“-nek sorsához kötni, — az ellenzék legyőzhetlennek hiszi a magyar nemzetet, mely 48/9-ben oly fényes tanújelét adta vitézségének, — és mégis jeremiádokba fakad a felett, hogy az a néhány közös minister, ki a magyar országgyűlés küldöttségének is felelős, Magyarországot el fogja nyelni! — hogy az a cadaver Austria meg fogja semmisíteni a legyőzhetlen magyar nemzetet!

A baloldal annyira remeg az országért, hogy azt hiszi, ha a magyar delegáció szóba áll az osztrák delegációval, — már végünk van, s Magyarország már csak provincia! (S valjon nem ugyanily joggal mondhatná-e Austria, hogy ő meg provinciája Magyarországnak?)

Valóban mesés mértéke a félelemnek!

És valjon miként háritaná el az ellenzék e képzelt veszedelmet, ha az Úr haragja kezébe adná az ország sorsának intézését?

Annyira elbizakodik a nemzet crejében, hogy kész volna meghiúsítani a szerencsésen létrehozott kiegyenlítést. Azt hiszi, elég erő van a magyar népben, hogy egy újabb provisorium teszesztő csapásait

veszély nélkül eltűrhesse, a szélső bal pedig pláne azt hiszi, hogy képes volna nem csak Austriától elszakadását kivívni, hanem hazája integritását s függetlenségét a centrifugális nemzetiségi elemek s a pétervári panszláv politika ellenében is megvédeni.

A baloldal annyira fél a bécsi kormánytól, hogy kész volna merészen elvetni a kiegyenlítést, s az országot újabb válságoknak kitenni.

A szélső bal annyira remeg az osztrák centralizáció cadaverétől, hogy elég vakmerő volna a magyar nemzetet élethalál-harcba keverni a keblében lakó nemzetiségekkel s két európai nagyhatalommal.

Mindkettőt annyira viszi félelme, hogy volna bátorságuk hazánkat rendezetlenül elébe vinni azon európai bonyodalmaknak, melyek előbb-utóbb, de mindenesetre rövid idő alatt a Duna mentében kitörésre fognak jutni, s melyekben a legnagyobb veszély tán éppen Magyarországot fenyegeti.

Valóban sajtóságos vegyülete a félelemnek és vakmerőségnek!

De e pszichológiai jelenség meg nem lep.

A gyakorlati élet számtalan hasonló példát mutat fel. Gyakran látjuk, hogy a félénk, a saját erejében nem bízó, képzelt gyöngeségében remegő ember a veszély percében csupa félelemből vakmerővé lesz, — és gyakran éppen vakmerősége által veszti el önmagát. Míg a higgadt férfi, ki erejét ismerve, azt sem túl nem becsüli, sem felette kétségbe nem esik, nyugodt bátorsággal fog szembeszállni a veszélylyel, —

melyben már maga a nyugalom megőrzése egyik tényezője a diadalnak.

Ez a Deákpárt egyik jellemző vonása.

Az ellenzék ellenben, bármit mond, nem bízik a nemzetben. Félelmében bizalmatlan lesz a nép, majd a többség, majd önmaga, végre az egész világ iránt, míg véghatárára érve a félelemnek, egyszerre átbotlik a másik extremumba, s a kétségbeesett vakmerőség látványát nyújtja a világnak.

És az ily vakmerőség megmenthet egyeseket, megmenthet egész országokat a csatatéren, hol gyakran egy ütközet kimenetelétől függ birodalmak sorsa; de mindig veszedelmes a politikában, hol csak az erők pontos ismerete, és ügyes, számító felhasználása hozhat diadalt.

S hogy ezen ellenzéki politika, mely a félelem és elbizakodás közt ingadozva csak azon helyes közeputat nem képes feltalálni, mely erők higgadt megfontolása és ügyes felhasználása által egyedül biztosíthatja hazánk jövőjét, hogy azon ellenzéki politika, melyet a bal és szélsőbal, bár különböző mértékben, űz, egyenes veszedelem Magyarországra s benne a magyar nemzetre nézve: ezt volna módjában belátania a hazafias ellenzéknek, hacsak egy pillantást vetne a panszláv, vagy egyéb nemzetiségi törekvésekre.

Azt alig fogja valaki még az ellenzékbeli is állíthatni, hogy a panszláv eszme hívei, vagy a magyar-

országi nemzetiségi rajongók, barátai volnának Magyarországnak s a magyar nemzetnek.

És valjon nem azt látjuk-e, hogy a nemzetiségek túlzói mindenütt az ellenzékhez sorakoznak?

Hogy többet ne említsek, valjon azon Wlád Alajos, ki 1867. március 30-án a képviselőházban kijelenté, hogy a delegációk helyett egyenes választású birodalmi parlamentet akar, nem szavaz-e majd mindig az ellenzékkel?

Valjon azon Román Sándor, ki 1867. dec. 13-án a képviselőházban kimondá, hogy „meggyőződésénél fogva semmi, a dualistikus elvből kifolyó törvényre szavazatát adni sohasem fogja“, — nem ül-e az ellenzék padjain?

S valjon a bal- és szélső baloldal nem mellette szavazott-e a Federatiunea sajtópöre ügyében?

Valjon a „Zastava“ s más hasonló irányú lapok nem csatlakoztak-e nyíltan az ellenzék politikájához?

S valjon a bal és szélsőbal organumai nem kacérkodnak-e folyton a kiegyenlítés rovására a szláv elemekkel?

Valóban ideje volna már, hogy az ellenzéknek szeme megnyíljen!

Mert, ha azt látja, hogy a Mileticsek és Dobránszkyak, a Wládok és Románok, a „Zastavá“-k és „Zukunft“-ok vele együtt szidják, vádolják a Deákpartot, s annak művét, a 67-ki kiegyenlítést: valjon nem tehetné-e magának egyszer azon kérdést, hogy

ugyan mi okozhatja a nemzetiségi rajongóknak e csatlakozását a „magyar“ ellenzékhez?

Valjon az-e, hogy e rajongók több szabadelvűséget tesznek fel nemzetiségi tekintetben a baloldalról, mint a Deákpártról?

A világért sem.

Az ellenzék egy cseppel sem volna több concessióra hajlandó a nemzetiségek iránt, mint a Deákpárt. Sőt ellenkezőleg. S a Mileticsek és Dobrzánszkyaknak nem kerülhette el figyelmüket az, hogy a Horvátországgali kiegyezés kérdésében 1867-ben, a Deákpárt javaslata szabadelvűbb volt a horvátok iránt, mint a baloldalé, s hogy a szélső bal organuma, mikor a Deákpárt e javaslata határozattá vált, avval vádolta az országgyűlést, hogy feláldozta az országnak egy ötödrészét.

A nemzetiségek fanatikusai jól tudják, hogy az ellenzék, ha kormányra kerülne, kevésbbé volna liberális irántok, mint a Deákpárt.

Honnan tehát bennök azon gyűlölet a Deákpárt s a kiegyenlítés ellen, melyben csak a szélső baloldal állja ki velök a versenyt?

Valjon nem gondolkodtak e felett még soha az ellenzék vezérei?

A nemzetiségek hazafias része, mely a magyar korona integritásának korlátain belől akarja a nemzeti-ségi kérdést megoldatni, kevés kivétellel a többség pártján áll.

Más céljok van a rajongóknak. Ők, kik egy Dél-szláviáról és egy Dákoromániáról ábrándoznak, természetesen nem nézhetik jó szemmel Magyarország consolidációját, melyet ők nagy részben nyers anyagnak szeretnének, hogy adandó alkalommal belőle terveiket megvalósítsák. Gyűlölik a Deákpártot, a kiegyenlítést, s mindenek felett annak alapelvét a dualismust, mert benne s egyedül benne van Magyarországnak jövője, s mert, ha ez gyökeret ver, keresztet von számadásaikra.

És találván az országban egy pártot, mely a többség és a kiegyenlítés ellen ép oly szenvedélylyel agitál, mint ők, nem természetes-e hogy hozzája csatlakoznak?

A szélső bal rájok nézve eszköz, mert malmukra hajtja a vizet. Mert, midőn mindenkép nehezíti a kivítt alapon hazánk consolidációját, csak azoknak használ, kik reményeiket Magyarország gyöngeségébe helyezik.

A szélsőbal már annyira vitte, hogy tőle még ez sem lep meg.

De valóban bámulnunk kell a felett, hogy a baloldal, melynek magyar hazatiságához kétség nem fér, mindeddig nem látta be, hogy a nemzetiségi rajongókat csak azon remény fűzi az ellenzékhez, hogy: „ezen ellenzék lehetetlenné teendi Magyarországnak s benne a magyar nemzetnek consolidációját, — s így nekünk, a Panszlá-

via. Délszlávia és Dákorómánia híveinek öntudatlan bár, de természetes, biztos szövetségünk!”

Gondolják meg az ellenzék férfiai, hogy a Mileticsek a Deákpártban nem a „közösügyes“ politikusokat, hanem — a magyar hazafiakat gyűlölik, kik hazájok ügyét diadalra emelték; s aztán, ha van lelkök, — ám folytassák ezután is az oppositíót, — az ő javukra!

* * *

A felsoroltakban még koránt sincsenek kimerítve azon vádak, melyek a Deákpárt ellen az ellenzék által emeltetnek. De kijelölvék bennök azon irányok, melyekben az ellenzék két része több kevesebb szenvedélylyel vádolja a többséget.

Az eredmény, melyre a vádak vizsgálata vezetett, a következőkben foglalható össze.

I. Nem áll, hogy a kiegyezés Magyarországot anyagilag tönkre teszi. — Ha pedig állna, úgy e szemrehányás épen úgy illetné a baloldalt, mint a Deákpártot, mert az anyagi kérdésekben igen csekély volt köztök az eltérés.

II. — Nem áll, hogy 67-ben Magyarország jogai megcsorbítottak, hogy önállása feladatott.

Nem áll, mert összehasonlítva a 48 előtti állapotokkal mostani helyzetünket: önállásunk most nagyobb, mint akkor.

Nem áll, mert nagyobb önállással bírunk most, mint a 48-ki törvények szerint.

Nem áll, mert a XII. trvcikk nagyobb önállást ad Magyarországnak, mint a baloldal bármely javaslatára.

Nem áll, mert nem olvadtunk össze, hanem a paritás alapján mint egyenjogú szerződő fél léptünk szövetségbe Austriával.

Nem áll, mert függés az, ha az egyik fél parancsol a másiknak; a 67 által szabályozott viszonyban pedig egyik fél sem parancsol, csak némely kérdésekben egyezkedik.

Nem áll, hogy bármiféle jogot feláldoztunk volna, mert ha lehet szó a 67-es törvényekben jogfeláldozásról, — csakis az absolutismus jogai azok, melyek bennök feláldoztattak.

III. — Ezeknél fogva a 67 nem jogfeladásokat, hanem vívmányokat foglal magában.

Vívmányokat, mert Magyarország egyenjogú, alkotmányos befolyását biztosították azon ügyekre, melyek eddig hozzászólása nélkül, absolutistice kezeltettek.

Vívmányokat, mert a kül- és hadügyekre adott befolyás által kiemelték Magyarországot azon másodrendű helyzetből, melyben 300 éven át tespedett, és közvetlen összeköttetésbe hozták Európával, mert közvetlen befolyást adtak neki a nemzetközi viszonyokra.

IV. — Nem hibája, hanem érdeme a Deákpártnak, hogy 67-ben létrehozta a kiegyenlítést.

Érdeme, mert a 67-ki törvények elmellőzhetlen, elvi consequentiái a 48-ki forradalomnak.

Érdeme, hogy e forradalom reformjait az államjogi téren befejezte s biztosította.

Érdeme, hogy Sadowa után megragadta a kedvező alkalmat a már megkezdett kiegyenlítés teljes létrehozására.

V. — Nem törvénytelen a 67-ki kiegyenlítés, mint azt a szélső bal állítani szereti.

Mert alkotmányos úton létrejött törvény törvénytelen nem lehet.

VI. — Nem áll, hogy a kiegyenlítés nem szabad egyezkedés útján jött létre.

Mert az országgyűlésre semmi egyéb pressiót nem gyakorolt, mint az emberi hatalomnak felette álló körülmények, s azon politikai bölcsesség, mely azok követelményeinek felismerésére vezetett. — Ellenben

VII. Áll, hogy a bal és szélső bal elvi rokonságban állnak egymással.

Mert a két párt által emelt vádak, bármennyire különbözzenek egymástól külalakjukra nézve, ugyanazon forrásból, a politikai észjárás ugyanazon irányból veszik eredetöket.

VIII. — Áll, hogy az ellenzék a Deákpárt 48-as szellemű politikájával ellentétben, a 47-es táblabírópolitikát üzi.

Mert felfogása, melyből a mai helyzetet tekinti, eszközei, melyekkel az ország bajait orvosolni akarja, céljai, melyeket elérne: ugyanazok, melyeket a Mária Terézia kora óta élt táblabírópolitika felmutat.

IX. — Áll, hogy a baloldal nem őszinte eljárásában.

Mert, ha az volna, nem használná a választások előtt mottóul a „tisztá 48“-at, mely különvéleményeitől vajmi sokban különbözik.

X. — Áll, hogy a baloldal az elszigetelési dogmáért feláldozza a közös ügyek alkotmányos kezelését. Bizonyítják javaslatai.

XI. — Áll, hogy a baloldal oppositíójának főoka: idegenkedés a korszerű reformoktól.

Mert különben nem lépne fel oly javaslatokkal, melyek az alkotmányosság rovására minden áron a 48 előtti állapotokat akarnák restituálni.

XII. — Áll végre, hogy a mai oppositíó nem a kormányra, hanem egyenesen Magyarországra nézve veszedelmes.

Mert különben a nemzetiségi rajongók, kiknek bizony mindegy volna, Andrásynak, Ghyczynek vagy bárminek hívják a magyar miniszterelnököt, — nem támogatnák oly buzgón az ellenzéknek a 67-es alap elleni oppositíóját.

VII

Helyzetünk

Előadtam eddig a közösügyi kérdés történetét, s annak a Deákpárt által történt megoldását. Előadtam az oppositio idevágó javaslatait. Jellemzém az ellenzék mindkét részének szellemét s politikáját. Megvizsgáltam a többség elleni vádjait.

Mielőtt azonban áttérnék ezen előzmények alapján ama kérdésre, melynek megfejtését e lapoknak céljául kitűztem, helyén lesz egy pillantást vetni hazánk általános politikai viszonyaira 1868-ban. Mert csak a jelennek helyes constatírozása által nyerhetünk szilárd támaszpontokat a jövő politikájának meghatározására.

Felveszem e végből

- a) Magyarország viszonyát Austriához,
- b) hazánk belviszonyait,
- c) helyzetünket a külfölddel szemközt.

* * *

Ha a „forradalom“ szónak tudományos értelmét vesszük, mely értelemben az nem lázadást, nem belháborút, nem is erőszakos változtatásokat, hanem egyszerűen gyors és radikális reformot jelent, — akkor Magyarország Austria iránti viszonyainak mezején 1867-ben forradalmat csinált, vagy, helyesebben kifejezve: az 1867-ki reformok, utolsó phásisa valának az 1848-ban megkezdett forradalomnak.

E forradalom menete most már áttekinthető.

Oka a múltban, azon ellentétben rejlett, melyben jogaink századokon át tényleges helyzetünkkel állottak.

Mert jogunk volt teljes állami, vagy legalább is teljes belkormányzati önállásra, mint azt az 1791-ki törvény meghatározza. — s tetteleg állami önállásunkat teljesen elvesztők, belkormányzati önállásunk a bécsi kormány folytonos beavatkozásai által csorbított; — mert törvényeink nem ismertek el közös ügyeket, s azok tetteleg léteztek, és befolyásunk nélkül, közösen kezeltettek.

Ez ellentét mindaddig, míg a nemzet gyöngé volt, teszesztőleg hatott Magyarországra. Midőn azonban a nép a haladás útjára lépve, erősbödni kezdett, — 1848-ban — erőszakos összeütközésre vezetett.

A forradalom feladata volt biztosítani Magyarországnak belügyeire nézve teljes függetlenségét, biztosítani a közös ügyekre jogos befolyását.

A 48 az elsőt megtette, s általa erőt adott az országnak.

A másodikat elmulasztá, s ez által erőszakos összeütközést idézett elő, mely addig a nemzet gyöngesége miatt lehetetlen volt.

67-ben, midőn végre a nép úgy, mint a hatalom, belátta a kiegyenlítés szükségét, a feladat volt: a 48 mulasztásait helyrehozni.

67-ben a forradalom új stádiumba lépett.

Rontott és teremtett.

Gyökeres változást idézett elő Austria iránti viszonyunkban.

Mert e viszony azelőtt, midőn nemcsak a közös ügyek, hanem még törvényhozásunk s belkormányzatunk is alá volt rendelve a bécsi kormánynak, a függés viszonya volt. Most pedig a függetlenség viszonya, mert Magyarországon nem kormányoz más, mint a magyar kormány, nem hoz más törvényt, mint a magyar törvényhozás, mert kizárólag, egyedül intézkedünk azokról, amik kizárólag minket illetnek, s mert az, hogy oly tárgyakról, melyek Austriával közösen érdekelnek, vele közösen határozunk: nem ellenkezik az önállás, a függetlenség fogalmával.

Gyökeres volt e reform, mert általa hajdani, folyton csorbított belügyi önállásunk helyébe, a kül- és hadügyekre nyert befolyás által valódi állami önállóság lépett, mely nem csorbíttatik az által, hogy a külföld irányában Austriával egy monarchiát képezünk; mert végre nem csak tetteleg, hanem jogilag is nagyobb önállással bírunk most, mint azelőtt.

Gyökeres volt e reform másodszer azért, mert általa hazánk Austria iránti viszonyát, mely eddig jogilag kizárólag a trón közösségén, tehát egy ridegen dynastikus kapcsón, egy telivér középkori eszmén alapúlt: oly modern, demokratikus népszövetséggé változtattuk, melyben két önálló nép közös védelemre szerződik, s melyben az uralkodó ugyanazonsága nem többé jogcíme és forrása, hanem csak külső nyilatkozása a szövetséges viszonynak.

Ez által a Deákpárt 67-ben befejezte a 48-ki forradalmat, befejezte híven eredeti szelleméhez, befejezte csorbíthatlanúl, sőt biztosította az által, hogy szerrinte rendezte az egész monarchiát.

Austria iránti viszonyunk terén tehát Magyarország 1868-ki helyzetének jellemző vonása: egy befejezett, kielégített államjogi forradalom.

* * *

Térjünk át belviszonyainkra.

A 48-ki év e téren is forradalmat csinált.

Mert míg 48 előtt a király temérdek jura reservátái, az elavúlt alkotmány, s azon körülmény, hogy az örökös tartományokban a korlátlan fejedelmi hatalom uralkodott, Magyarországnban az alkotmányosságot árnyékká tették, silány formává, melyet az absolutismus elvetett nyíltan, ha akarta, melylyel arcát kendőzte, ha kedve jött kacérkodni a nemzettel: addig a 48-ki év valódi alkotmányt adott Magyarországnak.

De a közös ügyek kérdésének meg nem oldása által oly bonyodalmakra vezetett, melyek az alkotmányos életet ismét elnyomták.

A 67-ik év e kérdés megoldása által szilárd garantíákkal vette körül az alkotmányt, alkotmányos kezelés alá vetvén mindazon ügyeket, melyeket még a 48 is az absolutismus kezében hagyott.

Ez helyzetünk az alkotmányos szabadság dolgában.

De belviszonyaink még egy más tekintet alá is esnek.

S ezt a szabadelvű haladás követelményei szabják elénkbe.

A 48 e tekintetben is forradalmat jelent.

Felszabadítá a földet, kimondá a jogegyenlőséget. Nehány ügyben meg is valósítá tetteg, legtöbb dologban azonban csak elvileg proclamálta.

Forradalom volt, de e tekintetben inkább beszélő, mint cselekvő forradalom, mert elvei nagy részben csak papíron maradtak. Nem voltak alkalmazhatók, mert az államjogi forradalom bonyodalmai elzárták a szabadelvű haladás útját.

67-ben az államjogi bonyodalmak kiegyenlítettven, ismét megnyílt a benső reformok pályája.

És így helyzetünk jellemző vonása belviszonyainkra nézve az: hogy egy befejezetlen, szabadelvű forradalommal állunk szemben, s hogy annak befejezésére a lehetőség elérkezett.

A külföld iránti helyzetünket tekintve, két nagy európai kérdés tűnik fel előttünk, melynek mindenike igen közelről érinti Magyarországot.

Az egyik a német, a másik a keleti.

A német kérdés, ha fejlődésének azon stádiumába talál lépni, melyben a németországi egyesülési mozgalom célját eléri: megfoszthatja Magyarországot háromszáz éves társától, megfoszthatja Austria szövetségétől.

A keleti kérdés, ha háborúba tör ki, Magyarországot nem csak geographiai helyzeténél fogva, mely lehetlenné teszi idegennek maradnia az aldunai mozgalmaktól, hanem azon idegen ajkú lakosainál fogva is, kik az aldunai tartományokban rokonokkal bírnak, egy, az egész világrészt elborító harcba sodorhatja.

S mindkét kérdés, a német és a keleti, forradalmi irányú; mindkettő százados históriai viszonyok feldúlását s azok romjain gyökeresen új államrendszer létrehozását tekinti céljának.

Helyzetünknek a külföld iránti jellemző vonása az, hogy Magyarország két európai, forradalmi természetű mozgalom közt fekszik, melyeknek minden lépése kiszámíthatatlan fontosságú az ország sorsára.

* * *

Helyzetünk tehát mindenfelé forradalmi színezetű. S tán nem tévedek, ha azt úgy vélem constatározhatni, miszerint

szerencsésen befejeztünk egy államjogi forradalmat,

szükségünk van egy liberális forradalom befejezésére; — ellenben

fenyegettünk két európai forradalom által.

Azt hiszem, senki sem vonandja kétségbe, miszerint feladatunk első, legfontosabb része: hazánk lételetét biztosítani.

Ez főcélja minden államnak.

A kérdés tehát az: melyik politika biztosíthatja leginkább Magyarország jövőjét?

Azt tudja mindenki, hogy korunk kiválóan kedvező nagy államok alakulásának. Ezt minden történelmi kézikönyv bizonyítja. Magyarország és Austria két nagy birodalom közt fekszik.

Éjszaknyugotra Porosz-, északkeletre Oroszországgal vagyunk határosak.

Délen a török birodalom szláv tartományaival.

Mindkettő katonai nagyhatalom, mindkettő határozottan agresszív politikát űz, s mindkettő igyekszik a török-szláv tartományokban befolyását biztosítani.

Ily körülmények közt a mai korban, midőn a vasutak oly nagy szerepet játszanak a harcban, midőn a háborúk oly roppant embertömegekkel vívatnak s oly nagy pénzbe kerülnek, — ily körülmények közt Magyarország egymagában meg nem állhat.

S ezt nem a túlóvatosság, vagy épen a féltékenység politikája mondja, ezt nyíltan hirdeti a túlcsigá-

zott nemzeti önbizalom politikája is, ezt hangosan vallja Kossuth, midőn ő, az apríl 14-ki nyilatkozat létrehozója, önkényt kimondja, hogy Magyarország egymagában meg nem állhat*).

Nagy államok által körülvelt geographiai helyzetünkben csak szövetség biztosíthatja hazánkat a hódítás ellen.

Ezt Kossuthon kezdve a szélső jobbig elismeri mindenki.

S valjon hol keressük e szövetséget?

Erre nézve két lehetőség van.

1) Elszakadás Austriától s szövetkezés az aldunai tartományokkal.

2) Az Austriával fennálló kapocs fentartása.

Az elsőre nézve előttünk fekszik Kossuth terve a dunai conföderációról. Ő, Magyarország függetlenségének hű bajnoka, bizonyára óvakodott e tervben többet adni fel hazánk teljes függetlenségéből, mint amit feladni elkerülhetlenül szükséges volna, — és mégis azon eredményre jutott, hogy a dunai conföderáció által alakítandó államszövetségben sokkal több ügyet határozott közösnek, mint a 67-ki törvények**).

*) „Minden egyes dunai nemzet, — így szól Kossuth 1862. máj. 1-én kiadott s akkor a milánói „Alleanza“-ban megjelent manifestumában a dunai conföderációról. — még ha más népfajok egyes törzseit maga mellé csoportosítja is, magában véve alig alkothat másodrendű államot, melynek függetlensége folytonos veszélyben forogna, s mely így szükségkép idegen befolyásoknak volna alávetve.“

***) Kossuth idézett dunaconföderáció-terve szerint e szövetségben „közös ügyek volnának: a szövetséges terület védelmezése, külpolitika

Kossuth Magyarország integritásának hű védője, bizonyára igyekezett e tervben hazánk területi ép-ségét lehetőleg fenntartani, s mégis kénytelen

és külképviselet, vámok, a nagyobb összekötő vonalok, pénz, mérték és súly.“ (A 67-ki törvényben közös a védelem, de a hadügy egy része külön, országos institúció; közös a külügy, de vámok, vasutak, pénz, mérték és súly nem közösek, hanem időnkénti szerződéses által megállapított elvek szerint intéztetnek.)

„Mindaz — így folytatja Kossuth — mi a szárazsi és tengeri haderőre, várak és kikötőkre vonatkozik, a szövetségi hatóságok által szabályoztatnák.“ (Ha tehát a Dunaconföderáció nem állhatna meg ezen ügyek közös kezelése nélkül, miképp állhatna meg az osztrák-magyar szövetség?)

„Vámrendszer csak egy lehet, melynek jövedelme az egyes államok közt az alkotmánygyűlés által (tehát nem mint most, a magyar és bécsi országgyűlések által, hanem egy conföderationális reichsrath által) meghatározandó elvek szerint volna felosztandó. Az egész conföderációban a kereskedelmi törvényhozás egy és ugyanaz; s egy lesz a pénz-, mérték- és súlyrendszer.“ (Tehát ez ügyekben egy magyar-román-horvát-szerb reichsrath hozna törvényt Magyarország számára, mire 67 szerint csak és kizárólag a magyar országgyűlés van jogosítva.)

„Az alkotmányozó gyűlés (tehát ismét egy birodalmi reichsrath, nem pedig a magyar országgyűlés) fogja eldönteni, vajjon a szövetségi gyűlés, mely a végrehajtó hatalmat gyakorolja, egy vagy két kamarából álljon-e, mint Éjszak-Amerikában. Ez utóbbi esetben a képviselőház az egyes államok népessége arányában választatik. Minden kis vagy nagy állam egyenlő senátusi tagokkal bírna, mi becses garancia volna a kis államokra nézve.“ (Tehát e reichsrath végrehajtó hatalmat gyakorolna! — A delegációnak semmi végrehajtó hatalma nincs.)

„A végrehajtó hatalmat egy, az egy vagy két kamra által választandó szövetségi tanács gyakorolja. Ugyanez vezetendő a külpolitikát a törvényhozó hatalom (vagyis a conföderationális reichsrath) ellenőrzése mellett.“

„Az alkotmányozó gyűlés fogja a conföderáció hivatalos nyelvét meghatározni. (Hogy pedig e Kossuth által 30 millió lélekre becsült szövetség nem a 6—7 millió magyar nyelvét választaná ilyennek, könnyen elképzelhető.) A törvényhozó s végrehajtó hatalom minden tagja azon nyelven fejezheti ki magát, melyen akarja.“ (Ennél többet a Dobránszkyak sem kívánnak.)

Ebből megítélheti az olvasó, mennyit — nyertünk a 67-ki reformok által, midőn azokban sokkal több foglaltatik a mi javunkra, mint amennyit

volt Erdélyt áldozatul hozni a szövetségnek, míg a 67 azt Magyarországnak biztosítá*).

Kossuthnak, ki bizonyára lelkesül annyira hazánk európai befolyásáért, mint bárki közölünk, conföderációjában, négy, lélekszám szerinti befolyással bíró félnek egyikét teszi Magyarország, míg a 67-ki törvények a monarchiában csak két, tekintet nélkül lélekszámra, egyenjogú felet ismernek**).

maga a magyar függetlenségi politika első bajnoka, ki bizonyára nem kicsinylé a nemzet erőit, lehetőknek tartott.

*) „A dunai tartományok új közjogának alapja, — így szól ugyanezen javaslat, — a népeknek egy alkotmányozó gyülekezetben vagy az általános szavazat által létrejött megegyezése. (A 30 milliónyi szövetségben tehát a magyar nép ötszörös kisebbségben volna, mert a terv nem említi a magyar államot, nem a magyar politikai nemzetet, s általában elvetve hazánk állami létét, pusztá számarányok szerint rendezné az új birodalmat.) Így például az erdélyiek felszólítatnak, határozzák el általános szavazattal, ha hazájok részét tegye-e az egységes Magyarországnak, vagy hogy Magyarországgal s a többi szövetséges államokkal egyesüljön mint önálló állam a teljes egyenlőség alapján. (Hogy a majdnem két harmadrészben román lakosságú Erdély, általános szavazattal mire határozná el magát, könnyen elképzelhető. Ennél még Maccellariu úr sem óhajtana többet.) Részemről csak egy feltételt szabnék azon esetben, ha Erdély mint önálló állam akarna a conföderáció tagjai közé lépni; s ez a személyes unió volna Magyarország és Erdély államfői közt.“ (Hogy e kikötés, melyet Kossuth csak a maga részéről tenne, míg a javaslat többi részeiben nem így szól, — hogy e feltétel, mely oly világosan hirdeti, hogy csak villámhárítóul van oda téve, mely a javaslattevőről az inconsequentia vádját elhárítsa, — hogy ez az egész záradék, még ha valósággá lenne is, az unióra nézve nem volna több a semminél, felesleges bizonyítgatni. Erdély tehát egyenesen feláldoztatik e javaslatban, odalöketik zsákmányul a román aspirációknak.)

**) „A szövetségi hatóságok székhelye felváltva Pest, Bukarest, Zágráb s Belgrád lesznek.“ A conföderationális reichsrath tehát vándorlásainak minden negyedik évében jönne Pestre. Vagyis Magyarország úgy állna a szövetség többi részeihez, mint 1:3-hoz, míg a 67 szerint úgy áll hozzá, mint 1:1-hez.

Tehát e szövetezés minden tekintetben csekélyebb befolyást adna Magyarországnak, mint a viszony Austriával.

Hozzájárul, hogy e terv csak egy általános conflagráció útján, óriási háború által volna talán valósítható, mely háborúban bizonyos az, hogy Magyarországnak temérdek pénzébe s vérébe kerülne, s könnyen megeshetik az, hogy hazánkat végleg feldarabolja. — Míg ellenben a szövetség Austriával már fennáll, s erős gyökerekkel bír három század történetében.

Hozzájárul, hogy e terv szerint az aldunai bár, civilisálatlan tartományokkal kapcsoltatván össze, Magyarország is hátravetnének a haladás pályáján, míg Austriában a civilisált német elemmel szövetezvéen, általa is előbbre vonatik a haladásban.

Íme a délkeleti tartományokkal való szövetezés eredményei.

Alig hiszem, hogy valaki ez állapotokat kívánatosaknak tartaná.

Ha evvel ellentétben azt látjuk, hogy az Austriával való szövetségben hazánk önállása nagyobb, integritása biztosabb, hogy általa a nyugati civilisációval kapcsoltatunk össze, ha végre azt látjuk, hogy e szövetség már fennáll, s három század erős traditióira támaszkodik, míg ama másik csak egy oly conflagráció útján volna valósítható, melyben hazánk egész létele az anyagi erő kockájára tétetnék, s nemzeti-ségünk a körülöttünk levő szláv népárba fuladás ve-

szélyének volna kitéve: — lehetetlen be nem látnunk, hogy ha ma szabad választásunk van szövetségzni bármely szomszédunkkal: akkor is, ha hazánk érdekeit tartjuk szem előtt, csak is Austriával szövethetünk.

Szövetségesre szükségünk van.

Legkedvezőbb feltételeket pedig az Austriával való szövetség nyújt.

Ebből az következik, hogy az osztrák-magyar szövetség épentartása mindenekfelett Magyarországnak áll érdekében.

Mert, ha Austria felbomlanék, a német tartományok, nagy Németországhoz csatlakozva, mitsen vesztenének.

Ellenben Magyarország egyedül, támasz nélkül állna kényes geographiai s aethnografiai helyzetében.

* * *

De hátha Austria csakugyan felbomlik?

E kérdést akárhányszor variálja az ellenzék.

Helyes. A jövőnek bármely eshetőségét számba kell vennie a jó politikusnak.

S a dolog nem is oly lehetetlen. Én bizonyosnak tartom.

Mert a német egyesülési mozgalomnak még csak egy oly lépést kell előre tennie, minőt tett 1866-ban, s következni fog rá a harmadik: Austria német tartományainak elszakadása.

Az időpont azonban, midőn ez meg fog történni, kiszámíthatatlan. Megeshetik egy évtized alatt, eltarthat még egy századig.

Különben minden esetre hasznos dolog róla elmélkedni. Ennek van értelme.

De nincs értelme, ha e kérdést mintegy szemrehányásként hangoztatják a Deákpárt s a 67-ki törvények ellen.

Mert, ha nem akarjuk Austriát mi szétrobbantani, ha azonban már előre gondoskodni akarunk arról, hogy e szerencsétlenség netaláni bekövetkezésekor hazánk minél kedvezőbb helyzetben legyen, — valjon mit kelle tenni ez esetben?

Először is megmenteni, megszilárdítani az osztrák-magyar monarchiát. Ezt megtette a 67.

Másodszor lehetővé tenni Magyarországra nézve az önálló fejlődést, viszonyainak consolidációját. — Ezt is megtette.

Harmadszor óvakodni, hogy e bekövetkehető esetben Magyarország kezei kötve ne legyenek. A 67 ezt is megtette; nem praejudicált a jövőnek. Mert, ha Austria fel találna bomlani, a közös kormány is felbomlik, a delegációknak végök van, s minden viszony Magyarország és más tartományok közt megszűnt.

* * *

Világos ezekből, miszerint, ha hazánkat lételében biztosítani akarjuk, első feladatunk

az osztrák-magyar szövetséget fenntartani, mely most már inkább van nekünk, mint Austriának érdekében, — és

e szövetségben Magyarországot minden tekintetben erősíteni, hogy akkor, midőn az események hatalma megfosztja Austria támaszától: lehetőleg consolidált s virágzó helyzetben legyen, — mert a mai korban, melynek forradalmi szelleme egyenesen a történelmi jog ellen irányul, csak egy vagyonilag s szellemileg előrehaladt s politikai tekintetben consolidált Magyarország óvhatja meg a magyar nemzetet a politikai megsemmisüléstől, csupa szláv elemektől körülvett helyzetében.

Ez a jövő feladata.

Lássuk már most, minő garantiákat nyújtanak mostani pártjaink arra nézve, hogy ezentűli politikánknak e feladatát felfogják s betölteni képesek?

Lássuk csak a baloldalt s a Deákpártot. A szélső balról felesleges szót is vesztegetni.

* * *

A baloldal programjába vette az Austriával való kapocs fenntartását; s azt őszintén fenn is akarja tartani. De oly feltételek mellett, melyek e kapocs fenntartását egyenesen veszélyeztetik, oly alakban, mely rideg ellentétben áll a kor szellemével.

Mert azon personális unió, melyet jelszóul használ, s mely teljesen soha sem létezett Magyarországon s Austria közt, okvetlen e kapocs gyors felbomlására vezetne.

Erre vezetne a baloldal egész politikája, melynek alapdogmája: elszigetelés más népektől.

Ezért akarja megvédeni az uralkodó személyét, tartományait nem. Ez oka, hogy Austria alkotmányos életét ellentétbe helyezi a magyar alkotmányossággal.

Mert másodszor, egész politikája, egész magatartása ellentétben áll korunk szellemével.

Nem a 48. év, hanem a XVIII. század hangulata szól a baloldal államjogi politikájából. Visszanyúlva a sérelmi korba, ismét oly törvényeket akar teremteni, melyek ellentétben állnak a valóság elmelözhetlen követelményeivel.

Nem gondolja meg, hogy az intézmények stabilismusa akkor, midőn az emberiség halad, csak forradalomra vezethet, s a 47-es stabilismus szellemét akarja alkotmányunkba oltani.

Nem bír a parlamentáris kormányforma szükségének öntudatával, mert különben nem hirdetne oly célokat, melyeket, kormányra jutva, maga is kénytelen volna desavouálni.

Nem bír az események színvonaláig emelkedni, mert ma, a tettek korában is, a negatívó tehetetlen politikájához folyamodik.

Íme a baloldal politikájának fővonásai az osztrák-magyar szövetség fenntartása, illetőleg, modalitásai tekintetében.

Evvel ellentétben a Deákpárt oly intézményeket adott a szövetségnek, melyek alkalmasak annak felbomlását lehető sokára elodázní.

S ezt sikerült tennie az által, hogy nem a középkorba ment vissza államtheoriákat hajhászni, mint a baloldal, hanem a jelen szellemét követte; hogy a történelmi jogot, melyet a baloldal ellentétbe hoz a kor eszméivel, azokkal kibékítette.

Ami pedig e szövetség módozatait Magyarország önállásának szempontjából illeti, a Deákpárt e tekintetben is biztosabb, mert a jelenek megfelelőbb garantiákat szerzett az országnak.

Biztosabbakat, mert valamint a kor szelleme 48 nélkül már rég elseperte volna Magyarország avitica constitutióját, úgy a 48 is csak a 67 által volt biztosítható.

Biztosabbakat, mert míg azelőtt csak papíron álló törvények, most már reális intézmények garantírozzák alkotmányunkat.

Világos tehát, hogy a baloldal programmja Austria iránti viszonyunkra nézve sem a szövetség fenntartására, sem Magyarországnak, e szövetség keretén belül önállásának megóvására, nem nyújt kellő garantiákat; —

hogy ellenben mindkettőre nézve biztosítékokkal bírunk a Deákpártban, illetőleg művében: a 67-ki reformokban.

* * *

Jövők feladatának második része, mint mondám, hazánk consolidációját s felvirágzását az Austriával való kapocs tartama alatt lehetőleg elősegíteni.

Az anyagi s szellemi felvirágzásnak szükséges előfeltétele: a belső béke, a megállapodott, biztosított politikai viszonyok.

Eszköze pedig a szabadelvű haladás minden téren.

E tekintetből vizsgálva a baloldal politikáját, azon eredményre jutunk, hogy az, hazánk consolidációjának előfeltételét, a benső békét nem biztosítja.

Nem, mert elveti a XIX. században egyedül biztos támaszt, a népek szövetségét.

Nem, mert a baloldal politikája, ha többségre jut, a forradalomnak nem befejezésére, hanem folytatására, a belküzdelmek meddő maradandóvá tételére vezetne.

Nem kedvező a baloldal politikája a szabadelvű haladásnak sem.

Álljon itt néhány példa. A közösügyi javaslatot, melyben a baloldal nem a néppel, hanem még az alkotmányosságának is rovására, csak a dynastiával akart szerződni, már említém.

A ház elé terjesztett javaslat a delegáció hatvan tagjából egy harmadrészt a felsőháznak osztott, ezen elavúlt, feudális institutióknak, mely nem képvisel mást, mint a középkor előitéleteit. A baloldalnak tetszett a dolog, szó nélkül hagyta *).

A zsidók egyenjogúsításának alkalmával a kormány oly törvényjavaslatot terjesztett elő, mely nem

*) Mert hogy a múlt évi december végén a Deákpartí Bezerédj elkésett javaslata mellett szavazott, mely a delegációból csak egy negyedrész kívánt a felsőházra szabadni, azt nem liberalismusból, hanem pusztán kárörömből tette, midőn Bezerédj úr improvisált javaslatával megzavarta a többséget.

vallásszabadságot adott, csak a vallási privilégiumokat szaporította. A baloldal néhány általános phrásist kockáztatott ugyan a vallásszabadságról, de azért beleegyezett a privilégiumok szaporításába.

A horvát ügyben Deák javaslata szabadelvűbb volt a baloldalénál.

A parlament és felelős kormány ellen egy, a 48-ki eszméssel merőben ellenkező, retrográd irányú mozgalom keletkezett a vármegyékben. E mozgalmat a bal és szélső bal indította, a parlament s annak kormánya ellenében.

Sok pozitív példát nem idézhetünk, mert általában igen kevésszer volt alkalma az országgyűlésnek a liberalizmus kérdései felett tanácskozni.

De ki volt ennek oka?

Positíve a baloldal, mert az államjogi téren folyton akadályokat gördítve a kormány útjába, lehetlenné tette neki gondoskodását a szabadelvű haladás kérdéseire fordítani.

Negatíve nagyrészt szinte a baloldal, mert míg az államjogi kérdések terén annyi izgágát csinált a kormánynak s a többségnek: a liberalizmus mezején elmulasztta a kormányt folyton sürgetni, nógatni, ösztönözni, s mindössze néhány szerény interpellációval adta életjelét, mintegy csak „pour sauver l'honneur“.

S ha ehhez hozzágondoljuk a baloldal helyzetét: azt, hogy határozott oppositio terén állt; s eljárását, mely szerint nem igen válogatott az oppositio eszközeiben; és látjuk, hogy dacára mindennek, soha libe-

rálisabbnak nem is mutatta magát, mint minő a kormány tetteleg volt, — lehetetlen be nem látnunk, hogy a baloldal bizony nem nevezhető liberálisnak.

Mert ha az lett volna, felhasználta volna a liberális eszméket, ha másra nem, izgatásra, melynek eszközei megválasztásában sosem volt scrupulosus.

Nem tette. Még itt is óvakodott szabadelvű eszméket pengetni.

De hát a Deákpárt és a kormány?

A többség liberalismusának megítélésénél tekintetbe kell vennünk annak sajátságos helyzetét.

A Deákpárt összetartó kapcsa egy államjogi program, melynek kivételére a legkülönbélebb elemek egyesültek benne. Igaz, hogy a párt nagyobb s irányadó része, annak vezére s legjelesebb tagjai mind- eddig a liberális párt vezérei voltak. De csatlakozott hozzájuk számos conservatív táblabíró és feudális aristokrata is.

Ez az egyik ok, mely nem engedé a Deákpártot oly szabadelvűnek lennie, mint különben lett volna ugyanezen vezérek alatt.

Hozzájárul, hogy a Deákpárt kormányra jutott. A legliberálisabb férfiak, ha kormányra jutnak, nem lesznek képesek minden céljaikat megvalósítani. Az oppositio mezején szabad keze van a politikusnak. A kormányon egyrészt a kivihetőség praktikus nehézségei tünnek az államférfi elé, másrészt azon hagyományos szellem, mely az udvarnál uralkodik, nagy akadályokat gördít útjába.

Ez a másik ok.

Hátha még az ily kormány egy oly oppositíóval áll szemben, mely a liberalismus érdekeivel nem igen törődve, államjogi téren képez ellenzékot, s képez nem egyes törvénycikkelyek, hanem az alkotmány egész alapja, a monarchia egész államszervezete ellen?

Ha az oppositíó a fennálló alkotmány sarkelvei ellen irányúl, valjon nem természetes-e, hogy a kormány minden áron pártjának sértetlen megtartására törekszik, — ha halasztja azon kérdéseket, melyek pártjában okvetlen szakadást idéznének elő?

Nem természetes-e, hogy a többség maga, midőn nagy művét megtámadva látja, annak megvédését tekinti fő feladatának?

Igaz, hogy a 65/8-ki többség sok kívánni valót hagy hátra liberalismus dolgában.

Ott van a honosítási törvényjavaslat, ott van a zsidóegyenjogúsítási törvény, ott a tenger nemesítés, ott a sok mulasztás, — és mindezek a liberalismus hiányát látszanak bizonyítani.

De ott van az oppositíó is, mely fel akarja forgatni az alkotmányt, melynek izgatásai a rend és béke fenntartását teszik a ministérium fő feladatává, ott van végre azon oppositíó, mely maga sokkal kevésbé szabadelvű, mint maga a kormány!

S itt van még egy nagy érdeme a Deákpártnak a szabadelvű haladás körül, melyet felednünk nem szabad. S ez abban áll, hogy befejezván az államjogi forradalmat, kiegyenlítvén a százados alkotmányküz-

delmet, oly biztos és oly terjedt alapot adott a szabadelvű haladás számára, minövel három század óta nem bírtunk.

A Deákpárt lehetővé tette a haladást, melyet a baloldal, a kiegyenlítés megghiúsítása által ismét lehetetlenné tett volna!

Világos eszerint, hogy a Deákpárt már eddig is nagyobb szolgálatot tett a szabadelvű haladásnak, mint a baloldal, s hogy erősebb garantiákat nyújt a liberalismus számára, mint az oppositíó.

Szóval: a Deákpárt úgy államjogi, mint szabadsági tekintetben sokkal felette áll az oppositiónak.

VIII

Kit választszunk?

A szélső baloldalon kívül, mely azonban — isten adja, hogy ne csalódjunk — aligha fog eredményt mutathatni fel a jövő választásoknál, e két párt: a baloldal és a Deákpárt fog szemben állni egymással.

Az ország első kapacitásait magában foglaló Deákpárt, mely 1865-ben a nemzet nagy többségének bizalmával felruházottan, kitartással és óvatosan, méltányosan eljárásában más pártok iránt, nem ragadva magával a nép szenvedélyét, hanem bízva annak politikai érettségében: létrehozta a kiegyenlítés nagy művét, a 48-ki forradalom befejezését.

És a baloldal, mely hazafiságra s szándékainak tisztaságára nézve egy fokon áll a Deákpárttal, de jóval alantabb politikai bölcsesség dolgában, s melynek politikája, dacára egyes, valóban szabadelvű tagjainak, nem más, mint a szomorú múltnak a 48 által létezési jogától megfosztott táblabírói politikája.

E két párt lesz a főconcurrrens a jövő választásoknál.

Csak néhány szóval akarom érinteni azon kérdést, hogy mi történnék, ha az 1869-ki képviselőházban a mai baloldal jutna többségre?

A mai baloldal kormányképtelen.

Kormányképtelen azért, mert programja, — „nem kell delegáció, nem kell közös minisztérium“ — olyan, melyet egy magyar parlamenti majoritás még nem emelhet diadalra. Nem azért, mert azon törvények, melyek ellen e program intéztetik, szerződési jellemmel bírnak, s mert ennél fogva csak úgy volnának módosíthatók, ha azok megváltoztatásába Austria népe is beleegyezik. Austria pedig — e felett nem lehet kétségben senki, ki az ottani hangulatot csak kevésbé is ismeri — nem lesz hajlandó a hosszas vizsontagságok után nyert alkotmányos államjogi alapot elvetni, hogy újabb experimentumoknak tegye ki magát, s még ahoz oly baloldali szellemű experimentumoknak, melyek csak az alkotmányosságnak s a benső békének veszedelmével járnak.

Kormányképtelen másodszor azért, mert a baloldal vezére, Tisza Kálmán úr, kinyilatkoztató, miszerint a XII. tcikk alapján nem vállalná el a kormányt, s így elutasít magától minden egyezkedést.

Ily viszonyok közt a mai baloldal többségre jutása csak a normális alkotmányos életet zavarná meg.

Vagy azáltal, hogy — a jelenben kivihetetlen programjához ridegen ragaszkodva — kényszerítene a királyt egy kisebbségi magyar minisztériummal kormányozni.

Vagy azáltal, hogy, ha sikerülne a kormányra jutnia, folytonos surlódásokat szülne Magyarország és Austria közt.

Gondoljátok el, hogy ma, midőn a hazának oly égető szüksége van a békére, mely egyedül teszi lehetővé e sokat szenvedett ország felvirágzását: mily káros következményei volnának hazánkra nézve e többségnek, mely újra az alkotmányküzdelmek árjába sodorná a nemzetet!

Ha tehát hazánknak annyi megpróbáltatás és viszontagság után békéjét és felvirágzását biztosítani akarjuk, valjon melyik pártnak kell többséget kívánnunk a jövő választásoknál?

A Deákpártnak-e, vagy a mai baloldalnak?

* * *

A felelet önmagától jö e kérdésre.

Vessünk egy futó pillantást hazánk helyzetére most és húsz évvel ezelőtt.

Az 1847. novemberi helyzetet Szemere Bertalan találóan festé a felsőházban 1848. július 21-én:

„Még mindig a Corpus Juris apró reformjaira törekedtünk. Az abba lerakott, de elavúlt jogokat akartuk kiolvasgatni belőle és visszanyeregetni. A védegyelet volt minden reményünk az iparra nézve. Austria vámrendszerének járma alatt gyarmatként nyögtünk. A sajtószabadság messze távolban lebegett előttünk.

Az évenkénti országgyűlés és népképvisélet, a szabad föld és nemzetország, a magyar és parlamenti önkormány csak mint egy álom csillogott fel lelkeinkben. Szóval, a szabadság hang, az alkotmány puszta szó volt, helyünk nem volt Európa nemzeteinek díszes sorában, minden erőnk csak az ellenzésben állt, nem bírtak elveszteni, nem bírtunk győzni: a politikai halálnak nem életerőnkkel, hanem csak bizonyos nyulékonyssággal állhatánk ellen.“

És most?

Végrehajtottunk oly reformokat, minők nem férnek a Corpus Juris szűk keretébe. Széttéptük elsárgúlt lapjait.

Az abba eltemetett, halott jogok helyett életképes, biztosított jogokat szereztünk.

Anyagi érdekeink tekintetében emancipálva hazánkat az osztrák gyámság alól, magunk lábára álltunk.

Sajtószabadságunk biztosítva van.

Az évenkénti országgyűlés és népképviseletnek jótéteményeit élvezzük.

A föld szabad, s a szabad földet nemzeti honvédség védelmezendi.

A magyar és parlamenti önkormány kezünkben van.

A folytonos alkotmányviszály forrását betömtük.

A szabadság, az alkotmány, puszta szóból áldásos valósággá lett.

Helyet foglaltunk Európa nemzeteinek sorában, közvetlen összeköttetésbe léptünk a világgal.

S így most már csak tőlünk függ, hogy ne a politikai halállal kelljen tovább küzdenünk.

Mily roppant különbség két évtized alatt!

És ezt köszönhetjük először 48-nak, mely hazánknak terjedelmes jogokat adott; köszönjük másodsor a Deákpárt művének, a 67-nek, mely e jogokat biztosította; mely okozta, hogy most már organizálva nézhetünk a jövőnek szemébe.

* * *

És szemben e jövő ezernyi, kiszámíthatlan esélyeivel, melyekben törvények többé nem, csak a nemzet ereje védhetik meg hazánkat a legnagyobb csapások ellen; szemben e jövővel, szabad-e a nemzet erejének kifejlődését az alkotmányküzdelem könnyelmű folytatása által akadályoznunk?

Gondoljátok el, hogy a népnek csak azon joga biztos, melynek megvédésére elég erővel bír, s be fogjátok látni, hogy ma, midőn oly jogokat nyertünk, minőket e nemzet nem gyakorolt soha, nem e jogok növelése, hanem biztosítása, a nép erejének növelése általi biztosítása feladatunk.

Az alap erre megvan.

S ha nem üdvözlé is azt a nép kitörő lelkesedése, ez csak megnyugtatólag hathat azokra, kiknek már volt alkalmok tapasztalni, hogy a népek za-

jos öröme rendesen szomorú eredményre szokott vezetni.

De a jövő méltányolni fogja a 67-ki vívmányok horderejét.

Általok a 48-ki forradalom szelleme átment intézményeinkbe.

Tőlünk függ, hogy ereje is átmenjen.

* * *

De azon erőt, mely a forradalom szellemében rejlik, nem a baloldali politika fogja kifejleszteni; azon erőt az alkotmányküzdelem továbbfolytatása csak megszibbasztja.

A 48-ki és 67-ki törvények a törvényhozás terén forradalmat csináltak, szakítottak a múlttal.

Szakítania kell vele a nemzet politikájának is.

Szakítani korhadt tradícióival azon múltnak, mely az elszigetelésben kereste a szabadságot, a tehetetlenségben az erőt, a szűkkeblűségben a fejlődést. El kell vetnünk e múltat, mely csak egy vigaszt nyújt: azt, hogy elmúlt örökre; mely csak egyre lelkesít: arra, hogy kerüljük el tévedéseit.

Elmúlt — hála a magyarok istenének, hogy elmúlt — azon szomorú kor, melynek „az ősök nyomába lépni“ volt jelszava; elmúlt az élőhalál ama kétségbeejtő korszaka, melyben a nemzet tapsai közt dallá a költő: Vissza magyar, ha magyar akarsz maradni!

Elmúlt, visszahozhatlanúl.

S ama kor nagy panaszkönyvét, mely e nemzet százados szenvedését s szégyenét beszél, a Corpus Jurist, széttépte a forradalom, elsárgult lapjait szét-szórva a szeleknek.

Ne keressük össze az elhányt foszlányokat.

Nagy bajunk nekünk magyarokúl az, hogy pillanatra el tudunk telni a kor eszméivel, s hogy csak oly gyorsan tudjuk őket ismét elvetni. S innen van az, hogy ma, a 48 magasztos percei után is vannak sokan, kik a legitimitás korhadt eszméjével pótolhatni vélik azt, amit pótolni nem lehet: a kor irányának s szellemének támaszát.

Hagyjuk el e szerencsétlen utat. Mert ez elvezethet a temetőbe, de a virágzás, az élet országába nem.

Ne keressük többé a szabadságot az elszigetelésben, keressük a népek szövetségében.

S ha megtaláltuk — amint megtaláltuk 67-ben, — mondjunk le a múlt tehetetlen politikájáról, s tekintsünk egyszer a jövőbe is.

Mert midőn minden nemzet halad körülünk, mi csak a sülyedésnek, a biztos sülyedésnek megyünk elibe, ha a legitimitást választjuk útitársúl.

Hagyjunk fel, egy szóval, az államjogi vitával, mely haszonnal többé nem folytatható, s lépjünk azon térre, melyen még ezer meg ezer függő kérdés várja a megoldást: lépjünk a szabadelvű reformok terére,

melyen a 48 csak elveket mondott ki, csak irányokat proclamált.

Mert csak, ha e térre fordítjuk minden erőnket, csak, ha megvalósítjuk mindazon reformokat, melyek a 48-ki elveknek mellözhetlen consequentiáit képezik, csak ekkor tölthetjük be a jelen feladatát, mely abban áll: befejezni a 48-ki forradalmat liberális irányában is.

* * *

Fog-e ez sikerülni a jövő országgyűlésen?

E kérdés roppant fontossággal bír hazánk jövőjére nézve.

S e nagy fontosságú kérdésre kell a nemzetnek a jövő választásokban feleletet adni.

Ha a baloldal a választásoknál ismét az államjogi kérdéseket veszi alapúl, s hogy ezt fogja tenni, afelett többé kétségünk nem lehet, két eshetőség áll előttünk.

Vagy a baloldal jut többségre, s ekkor az ország, elvonva a haladás útjáról, ismét államjogi bonyodalmakba sodortatik.

Vagy a Deákpárt, de a baloldal államjogi oppositíója által úgy mint eddig, akadályoztatni fog a haladás munkáiban.

Mindkét esetben a baloldali politika által előidézhető államjogi bonyodalmak Damokles kardjaként függnék hazánk érdekei felett. Helyzetünk tehát e tekintetben nem kedvező.

De e kedvezőtlen helyzetnek balságait enyhítheti a nép.

És itt lép a választók elé ama nagy feladat, hogy ők mentsek meg a hazát azon szerencsétlen helyzetből, melybe az államjogi viták indokolatlan folytatása által sodortatnék. S ez csak úgy lehető: ha a nemzet az új választásokban a Deákpárt 67-ki művét, a 48-ki forradalom e befejezését szentesíti, ha a választások ismét többséget adnak a Deákpártnak.

Mert csak ha a Deákpárt többségben lesz a jövő képviselőházban: csak ez hozhat békés, biztosított fejlődést az országnak.

És minél nagyobb lesz a Deákpárt többsége, annál könnyebb lesz a baloldal államjogi oppositíójának dacára feladatának második részét — a 48 liberális reformjainak befejezését — megoldania.

Feladatunk tehát oda hatni, hogy a **Deákpártnak** a jövő képviselőházban necsak többsége, de **túlnyomó, nagy többsége legyen.**

Mert csak egy életképes, egy életrevaló politika van számunkra a jelenben, s ez abban áll, hogy **a 67-ki államjogi alap teljes és őszinte elfogadása mellett lépünk határozottan a szabadelvű reformok mezejére.**

A Deákpártban, mint láttuk, kielégítő garantiákkal bírnak minden tekintetben. S e párt, mely e század reformküzdelseinek hőseit magában foglalja, melynek vezére azon férfiú, kit a nemzet 35 év óta meg-

szokott küzdeni látni mindenért, ami jogos és üdvös a hazára nézve, — e párt nem lesz hűtelen tradícióihoz.

A haza és szabadság érdeke volt ezen, évtizedeken át megpróbált, jó és balsorsban egyiránt szilárd férfiak működésének vezércsillaga, — és ők nem fogják elhagyni a zászlót, mely alatt oly dicső küzdelmeket, oly dicső diadalokat vívtak, ők teljesíteni fogják kötelességöket.

De ezt csak úgy tehetik, ha a nemzet segédkezet nyújt nekik a nagy munkára, ha ismét felruházza őket bizalmával, melynek mindig és híven megfeleltek.

Hagyjuk el végre a múltat ezernyi nyomoraival, kicsínységeivel, s használjuk a jelent ne a múlt folytatására, hanem jövőnk biztosítására.

„Emeljük politikánkat az események színvonalára.“

Dr. BALLAGI GÉZA.

ÁTTEKINTÉS

Bevezetés	1
I. A közösügyi kérdés 1848-ig	9
II. Magyarország önállása s a közös ügyek kérdése 1848-tól 1867-ig	51
III. A 67-iki kiegyenlítési törvények	73
IV. Az ellenzék. 1) A baloldal	84
V. „ „ 2) A szélső baloldal	139
VI. Az ellenzék vádjai a kiegyenlítés és a Deákpárt ellen	168
VII. Helyzetünk	212
VIII. Kit választaszunk?	233

245

Ráth Mór kiadásában megjelentek:

- Kákay Aranyos.** Országos árny- és fényképek. 2 frt.
- Kazinczy Gábor.** Martius Galeot könyve, Mátyás király jeles, bölcs és elmés mondásai és tetteiről. 2-dik kiadás. 1 frt. 20 kr.
- Kecskeméthy Aurél.** Parlamenti alkotmány és megyei reactio. 1 frt.
- Egy képviselő napló-jegyzetei az 1865. decz. 10-kén megnyílt országgyűlés alatt.** 3 füzet. 2 frt. 70 kr.
- Kézai Simon** mester magyar krónikája; ford. Szabó Károly. 1 frt.
- Krónika Magyarország polgári és egyházi közéletéből a 18-dik század végén.** Keresztesi József egykoru eredeti naplója. 3 frt.
- Lyrái áloék.** Nyugoti költőkből fordította Szász Károly. Gyémántkiadás. Diszkötésben 1 frt. 50 kr.
- Macaulay B. T. Lord Clive. Warren Hastings.** Az angol Keletindia meghódításának története. Ford. Szász Károly. 2 frt.
- Macaulay B. T. Hampden János, Pitt, Chatham gróf.** Két politikai életrajz. Ford. Szász Károly. 2 frt.
- May E.** Az angol parlament és eljárása. Átdolgozta Barsi. 1 frt.
- Meissner A. Schwarzgelb.** Történeti korrajz a mult évtizedből. 8 kötet. 8 frt.
- Mészáros Lázár** élettörténete, külföldi levelezései és emlékiratai. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja Szokoly. 6 füzet. 8 frt. 40 kr.
- Gróf Mikó Imre.** Benkő élete és munkái. Benkő arcképével. 2 frt.
- Mill St. János.** A szabadságról. Fordította Kállay Béni. 2 frt.
- Nagy Iván.** Magyarország családai, czimerekkel és leszármazási táblákkal. 20 kötet. Előfizetési ára 44 frt.
- Nagy Iván.** Magyarország családai. Pótkötet. 5 frt.
- Nagy Iván.** Magyarországi s erdélyi bujdosó fejedelem késmárki Thököly Imre secretariusának **Komáromi Jánosnak** törökországi diariumja s experientiája. 1 frt.
- III. Napoleon császár.** Julius Caesar története. Jogositott magyar kiadás. I. II. kötet. 8 frt. Térképek az I. kötethez 2 frt. 50 kr., a II. kötethez 3 frt.
- A Nibelung-Ének.** Fordította Szász Károly. Schnorr Gyula rajzaival. Pompás Album-kiadás. Előfizetési ára 8 frt. Diszkötésben 10 frt.
- Orczy Tekla** Imakönyve. 120 színnyomású képpel. 16 frt. Diszkötésben 24 frt.
- Országgyűlési Zsebkönyv.** Országgyűlési ház-rendszabályok. Országgyűlési okmányok s a t. 2-dik bővített kiadás. 2 frt. 40 kr.
- 1865/8-diki Országgyűlési Törvényezikkek.** 1 frt. 20 kr.
- Pap D.** A pesti magyar nemzetgyűlés 1848-ban. 2 kötet. 6 frt. 50 kr.
- Prescott V. H. V. Károly császár lemondása és végnapjai a st.-justi kolostorban.** Ford. P. Szathmáry Károly. 1 frt.
- Ráth K. és Thaly K. II. Rákóczy Ferencz** Emlékiratai a magyarországi háborúról 1703-tól végéig (1711). 3-dik kiadás. A fejedelmi szerző arcképével. 2 frt. 40 kr.

Ráth Mór kiadásában megjelentek:

- Renan Ernő. Az Apostolok. Ford. Molnár Aladár. 2 frt. 40 kr.
- Rogierius siralmas éneke Magyarországnak IV. Béla király idejében a tatárok által történt romlásáról. — Tamás spalatói esperes „Historia Salonica“-jából a tatárjárás története. — Nagy Magyarország dologáról. Ford. Szabó Károly. 1 frt.
- Rónai Jácint. Fajkeletkezés. Az embernek helye a természetben és régisége. 10 könyomatu ábrával. 2-dik kiadás. 1 frt. 20 kr.
- Salamon Ferencz. A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio története. 2 frt.
- Salamon Ferencz. Két magyar Diplomata a 17. századból. 2 frt. 80 kr.
- Shakespeare minden munkái. Fordítják többen, kiadja a Kisfaludy-Társaság. I—XVIII. kötet. Minden kötet 1 frt.
- Szabó Károly. Magyarország történetének forrásai az Árpádházi vezérek és királyok korából. 4 frt.
- Szabó Károly. Emlékiratok a m. kereszténység első századából. 1 frt.
- Szabó Károly. A vezérek kora. (Sajtó alatt.)
- Szalay László. Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI. században. 1 frt. 20 kr.
- Szentkirályi Mór. Eszmetöredékek a vármegyék rendezéséről. 84 kr.
- Szilágyi Sándor. Báthory Gábor fejedelem története. 2 frt. 80 kr.
- Id. Gr. Teleki Domokos. A Hóra-támadás története. 1 frt. 80 kr.
- Thackeray. A négy György. Fordította Szász Béla. 1 frt. 40 kr.
- Thaly K. Bottyán János, II. Rákóczi F. fejedelem vezénylő tábornoka. Történeti életrajz a Kuruczvilág hadjárataival. 2 frt. 20 kr.
- Thierry A. Attila történelme. Ford. Szabó Károly. 1 frt. 50 kr.
- Thierry A. Attila fiai és utódai történelme. Ford. Szabó Károly. 3 frt.
- Thiers. I. Napoleon trónlemondása. Elba sziget. Visszatérés. 2 frt.
- Thiers. Waterloo. 2 frt.
- Thiers. I. Napoleon Szent-Ilona szigetén. 1 frt. 20 kr.
- Tisza Kálmán. Parlamenti felelős kormány és megyei rendszer. 80 kr.
- Toldy Ferencz. Magyar államférfiak és írók. Életrajzi emlékek. 2 kötet. 3 frt. 60 kr.
- Vámbergy Á. Vázlatok Közép-Ázsiából. Ujabb adalékok az Oxusmelléki orsz. népismereti, társad. és politikai viszonyaihoz. 2 frt. 80 kr.
- Vörösmarty minden munkái. Rendezte és jegyzetekkel kísérte Gyulai. 12 kötet 14 frt.; 7 diszkötésben 21 frt.; 11 diszkötésben 24 frt.
- Vörösmarty költeményei. 4 kötet 4 frt. diszkötésben 8 frt.
- Vörösmarty. Szép Ilonka. Orlay Soma nyolcz fényképezett rajzával. Pompás diszkötésben. 8 frt.
- Vörösmarty. Szép Ilonka. Orlay Soma nyolcz fényképezett rajzával. Kisebb kiadás. Pompás diszkötésben 4 frt. 50 kr.

